

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Juan ña ka'an xa'a' Jesús

Jesús nduu' Tu'un Ndiosí, te ni kixin a iin yivi'

1 ¹Ña nuu' kii' tia'an koo iin yivi' ndii, xa yoo ña nduu' Tu'un, te Tu'un jaan' kandu'u' mii' yoo Ndiosí, te ña jaan' nduu' Ndiosí. ²Te ndee ña nuu' ni kandu'u' ña jaan' mii' yoo Ndiosí. ³Xiin' nda'a' ña jaan' ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña'a, te ndee iin ña yoo koo' naa' ni xa'a' ña'a' ña jaan'. ⁴Ña jaan' nduu' xa'ndu' kivi' ñuu, te ña taxi' kivi' ñuu jaan' nduu' ñu'u' ña nia'á ichi' Ndiosí nuu' ne yivi'. ⁵Te ñu'u' jaan' yi'é mii' iin yavi, te ña iin yavi jaan' ndii, koo' chukuu' a nda'va ña'a' a.

⁶Ni ti'vi' Ndiosí iin te yivi', te ni nani' Juan, ⁷te ndiee yu'u' ra xa'a' ñu'u' jaan', te ini sakuu' ne yivi' kuni ña'a' nia. ⁸Ni nduu' Juan jaan' ñu'u' jaan', süu' jaan' ndii ni kixin ra te ndiee yu'u' ra xa'a' ñu'u' jaan' kuiti'. ⁹Te ña nduu' ñu'u' ndixa, ña yi'é nuu' sakuu' ne yivi' ndii, xa kuaxi a iin yivi'. ¹⁰Ña jaan' ndii, ni xika a iin yivi', te ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' ndii, ni nakuni ña'a' nia, tee' ndee xiin' nda'a' a ni xa'a' Ndiosí iin yivi'. ¹¹Ni kixin a mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' a, ndisu ni natiin ña'a' nia. ¹²Ndisu sakuu' ne ni natiin ña'a', te ini tu nia xini ña'a' nia ndii, ni taxi a ndiee' nia te nduu' nia si'e Ndiosí. ¹³Ne jaan' ndii, ndüu' nia si'e Ndiosí xa'a' a ña nduu' nia si'e ne ichi' yata' nia, ni ndee süu' xa'a' a ña ni nakasi' iin' ne yivi', ni ndee süu' xa'a' a ña sakan' ni ka'an nimá te yivi'. Süu' jaan' ndii nduu' nia si'e a xa'a' a ña sakan' ni kuni mii' Ndiosí. ¹⁴Te ña nduu' Tu'un jaan' ndii, ni nandu'u a iin te yivi', te ni ndu'u' a tein e'. Te ni xini ndu ña ka'nu' va ña nduu' a, te xiin' a jaan' ni nia'a a ña süvi xna'a a nduu' ña iin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. Te ni kumi' tu a kua'a' va ña kundani a ne yivi', te sakan' tu ni nia'a

a ña ndixa xa'a' Ndiosí. ¹⁵Juan ndii, ni ndiee yu'u' tu te jaan' xa'a' ña jaan' ka'an ti'e' ra ndii:

—Xa'a' ña ka'a' ni ka'an i kii' ni ka'an i xiin' ndo' ndii: “Ña kuaxi xata' i nduu' ña ka'nu' ka te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee kii' tia'an tuvi yu'u” —ni kachi ra.

¹⁶Te xa'a' a ña kumi' a sakuu' ña ndiee' jaan' ndii, nda'a' a natiin' sakuu' yoo' ña xamaní' va'a ka vi' vitin. ¹⁷Kuachi ndii nda'a' Moisés ni saya'á Ndiosí tu'un ndei' a nuu' e', ndisu nda'a' Jesús ni natiin' e' ña xamaní' va'a ka, te ni natiin' tu e' ña kundani' e' ña ndixa xa'a' mii' a. ¹⁸Ndee iin' kivi' tia'an kuni' nuu' ndee iin' ne yivi' Ndiosí, ndisu ña iin' ndaa' tilu' si'e' a, ña iin' ndaa' ña yoo' xiin' a jaan', nduu' ña ni nia'a nuu' e' saa kuu' yuva' e' Ndiosí.

**So'o ni xaa a kii' ni ndiee yu'u' Juan xa'a' Jesús,
te ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí
(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)**

¹⁹Ña yo'o' nduu' ña ni ndiee yu'u' Juan jaan' kii' ni ti'vi' te judío kuu' nuu' ndee ñuu' Jerusalén sava sutu xiin' sava te Levita, te xachuun' tu tixin' yukun' ka'nu', te ndatu'un' ra Juan jaan' ndii:

—¿Ndee nuu' chuun' ndiso' yo'ó? —ni kachi ra.

²⁰Te Juan jaan' ndii, ni tiasí yu'u' ra, süu' jaan' ndii ni ndiee yu'u' ndaku ra ka'an ra ndii:

—Süu' yu'u' nduu' Cristo tianu' Ndiosí sakakú yoo' —ni kachi ra.

²¹Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuun' ndiso' un' na sakan'? ¿Ñáá Elías nduu' un'? —ni kachi ra.

Te ni nakuiin' Juan ndii:

—Ü'un', süvi' i —ni kachi ra.

Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí, te ndiatu' e', nduu' un'? —ni kachi ra.

Te ni nakuiin' ra ndii:

—Süvi' i —ni kachi ra.

²²Te ni ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuun' ndiso' un' na sakan'? Ka'an un' xiin' ndu, te kuví naxi' ndu kuento nuu' te ni ti'vi' ndu'u. ¿Ndee ña ka'an un' xa'a' mii' un'? —ni kachi ra.

²³Te ni nakuiin Juan jaan' nuu' ra ndii:

—Yu'u nduu' te ka'an ti'e' mii' ichi' kaa' ndii: “Ndasandaku ndo' ichi' mii' kixin xto'o e'”, saa nii' ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un a —ni kachi Juan.

²⁴Te yivi', te ni xa'an ikan' ndii, te fariseo ni ti'vi' ña'a'.

²⁵Te tuku ni ni ka'an te jaan' xiin' Juan ndii:

—¿Ndichun na sakuchi' un' ne yivi' kuenta Ndiosí naa' süu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo', nduu' un', te ni ndee süu' Elías nduu' tu un', te ni ndee süu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndiatu' e' kixin nduu' un'? —ni kachi ra.

²⁶Te ni nakuiin Juan nuu' te jaan' ndii:

—Xiin' tikui kuiti' sakuchi' yu'u ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu tein e' xika' iin ña xini ndo'. ²⁷Te ña jaan' na'in chuun' nuu' yu'u, sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' yu'u, te ni ndee vä'a i kunduu te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a —ni kachi ra.

²⁸Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndia ñuu Betábara, ña kandu'u' tuku ta'vi' itia Jordán, mii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí.

Jesús nduu' mbee lulu, ña kuaxi nda'a' Ndiosí

²⁹Te tuku kivi' ndii, ni xini Juan jaan' kuaxi Jesús. Te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', kaa' kuaxi ña nduu' mbee lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí, te ña kaa' sandoyo' kuachi ne yivi' iin yivi'.

³⁰Xa'a' ña kaa' ni ka'an i kii' ni ka'an i ndii: “Ña na'in chuun' nuu' yu'u ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee kii' tia'an tui i.” ³¹Te ndii, ni nakuni yu'u yoo nduu' a, ndisu ni xaa i sakuchi' i ne yivi' kuenta Ndiosí te nakuni ña'a' yoo', ne Israel —ni kachi ra.

³²Te sakan' tu Juan ndii, ni ndiee yu'u' ra ka'an ra ndii:

—Ni xini i nuu' Espíritu Ndiosí ndee ndivi' ndee naa nuu' paloma, te ni xikui'nu ña'a' a. ³³Te ndii, ni nakuni yu'u yoo nduu' ña kaa', ndisu ña ni sakuiso' chuun' yu'u te sakuchi' i ne yivi' kuenta a xiin' tikui kuiti' ni ka'an xiin' i ndii: “Kuni un' nuu' Espíritu Santo ndee ndivi', te iin kui'nu a iin te yivi', te jaan' nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta i xiin' ña ndiee' Espíritu Santo jaan'”, ni kachi a xiin' i. ³⁴Te ni xini yu'u ña sakan' ni xaa a xiin' ña kaa', te ndiee' yu'u' i ña ña kaa' nduu' si'e Ndiosí —ni kachi Juan.

So'o ni xaa a kii' ni xa'a' ndikún ne yivi' Jesús

³⁵Ni kitu' tuku kivi' ndii, iin' ni tukuu Juan jaan' xiin' uvi ta'an te ndikún ichi' ra. ³⁶Te kii' ni xini ra ña xka'ndiá Jesús kua'an a ikan', te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', kaa' kua'an ña nduu' mbee lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí —ni kachi ra.

³⁷Te kii' ni xini so'o te uvi ta'an jaan' ña ni ka'an ra ndii, ni xikundikun ra Jesús jaan'. ³⁸Te ni nandiko' kuiin Jesús, te ni xini a ña ndikún te jaan' xata' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' a nduku' ndo', taa? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, ¿mii' ndu'u' un'? —ni kachi ra xiin' a. (Te Rabí jaan' kuni kachi a Maestro.)

³⁹Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo' xiin' i, te kuni ndo' —ni kachi a.

Te ni xa'an ra, te ni xini ra mii' ndu'u' a, te ni ndoo ra ikan' xiin' a kivi' jaan', sakan' ña xa ka kumi' xakuaa' ni nduu' a.

⁴⁰Iin te jaan' ndii, ñani Simón Pedro nduu' ra, te Andrés nani' ra. Te jaan' nduu' iin te uvi ta'an te ni xini so'o ña ni ka'an Juan jaan', te ni xikundikun ra Jesús. ⁴¹Te ña nuu' ña ni xaa Andrés jaan' ndii, Simón ñani ra ni xa'an' koto ra, te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ni xa'an kuni ndu ña nduu' Mesías —ni kachi ra. (Te Mesías jaan' kuni kachi a Cristo, ña tianu' Ndiosí sakakú yoo'.)

⁴²Te ni naka ña'a' ra te kua'an ra nuu' Jesús. Te kii' ni xini Jesús te jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yo'ó nduu' Simón, si'e Jonás. Te vitin ndii, Cefas kunani' un' saa i —ni kachi a xiin' ra. (Te Cefas jaan' kuni kachi a Pedro uun Kava'.)

So'o ni xaa a kii' ni ini Natanael ni xini ra Jesús

⁴³Te tuku kivi' ndii, ni kuni Jesús ku'un a ñu'u' Galilea, te ni nata'an' a xiin' iin te nani' Felipe, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundikun un' yu'u, taa —ni kachi a xiin' ra.

⁴⁴Te Felipe jaan' ndii, ñuu Betsaida ni kiee ra mii' nduu' tu ñuu Andrés xiin' Pedro. ⁴⁵Te Felipe jaan' ndii, ni xa'an nanduku' ra Natanael, te kii' ni xini ña'a' ra ndii, ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ni xini ta'an' ndu xiin' te ni ka'an Moisés xa'a' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, te ni ka'an tu te ni ka'an tiakú tu'un a xa'a' te jaan', Jesús, si'e José, te ni kieē ñuu Nazaret, nduu' ra —ni kachi ra.

⁴⁶Te ni ka'an Natanael xiin' ra ndii:

—Jan', ndee iin ña va'a xa'a' yoo' küvi keta ñuu Nazaret jaan' —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an Felipe xiin' ra ndii:

—Va'a, to'o' te kuni nduchi' nuu' ña'a' un' —ni kachi ra.

⁴⁷Kii' ni xini Jesús ña kuaxi Natanael jaan' nuu' a, te ni ka'an a xa'a' ra ndii:

—Aan', kaa' kuaxi te ta'an' e', iin te xata'an nduu' te Israel. Te nāsaká nimá nduu' ra —ni kachi a.

⁴⁸Te ni ka'an Natanael xiin' a ndii:

—¿Saa küvi xini un' yoo nduu' yu'u? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kii' tia'an ka'an Felipe xiin' un', kii' iin' un' xa'a' tun' higuera ndii, ni xini i yo'ó —ni kachi a.

⁴⁹Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, yo'ó nduu' si'e Ndiosí. Yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' yoo', ne Israel —ni kachi ra.

⁵⁰Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto ka ni ka'an i ña ni xini i yo'ó xa'a' tun' higuera jaan' kuiti' na kandixa' un' ña ña jaan' nduu' i. Ndisu ña ka'nu' ka kuni un' te sakan' ña jaan' —ni kachi a.

⁵¹Te ni ka'an ka a xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kuni ndo' ña xa ni nunia' yi'e' ndivi', te kuni ndo' kua'a' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ndaa' a ndivi', te nuu' a nuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni yoo' iin ña tunda'á' ñuu Caná

2 ¹Ni ya'a uní ta'an kivi', te ni yoo iin ña tunda'á' ñuu Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, te naá tu si'i' Jesús viko' jaan'. ²Te ni xa'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ikan', sakan' ña ni tatu ña'a' ne yivi'. ³Te kii' yoo ka viko' jaan' ndii, ni ndi'i vino, ikan' te ni ka'an si'i' Jesús xiin' a ndii:

—Köo' ka vino xaa' nia —ni kachi a'.

⁴Te ni ka'an Jesús xiin' si'i' a ndii:

© 1996 David C. Cook

Sananduu' Jesús t̄ikui vino ñuu Caná (2.6)

—Nanaa, ¿ndichun na ka'án un' xiin' yu'u xa'a' ña jaan'?
Kuní ka xaa hora ña nia'a i nuu' ne yivi' chuun ña yoo nuu' i
—ni kachi a.

⁵Sakan' te ni ka'an si'i' a jaan' xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:
—Saa ndo' ndee ka ña ka'an ra xiin' ndo', taa —ni kachi a'.

⁶Ni yoo inu ta'an tinaja na'nu', ña ni kua'a xiin' yuu'
ikan', te kuyatin' uní ta'an yoo na'nu' tikui kuvi ku'un tixin
i'in a. Tinaja jaan' ndii, tikui te' sandoo' xiin' mii' ndu'u, ne
judío, nuu' Ndiosí xiñu'ú tixin a. ⁷Te ni ka'an Jesús xiin' te
xaxa' vino jaan' ndii:

—Sakutu' ndo' sakuu' tinaja kaa' tikui —ni kachi a.

Te ni sakutu' kati'i' ra a. ⁸Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Tava' ndo' sie ra vitin, te kundiaka ndo' ra' nda'a' te
ndiso' chuun' xa'a' viko' —ni kachi a.

Te ni xan ndiaka ra ra' nda'a' te jaan'. ⁹Te kii' ni xi'i' te
jaan' sie tikui, te' ni nanduu vino ndii, xiní ra naa' tikui ni
nduu ra'. Ndisu xiní te xaxa', te ni tava' ra' jaan', ña tikui ni
nduu ra'. Te ni kana te ndiso' chuun' jaan' te tunda'a'. ¹⁰Te ni
ka'an ra xiin' ra ndii:

—Xiní e' ña sakuu' ne yivi' ndii, xi'na ka vino va'a xaxa'
nia, te kii' xa kuni tuxi' ra' ne ni tatú nia, te xa'a' nia xaxa'
nia vino nda'vi. Te ndii yo'ó ndii, ni taxa'a un' te' va'a ka ndee
vitiin te xaxa' ra' —ni kachi ra.

¹¹Ñā jaan' nduu' chuun ka'nu' ñā nuu', ñā ni xaa Jesús. Te ñuu Caná, ñā kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', ni xaa a ñā jaan', te xiin' ñā jaan' ni nia'a a ñā ndiee' ñā kumi' a. Te ni iní ka te nda'a' xa'a' a xini ñā'a' ra.

¹²Ni ya'a ñā jaan', te ni nakaa' Jesús ñuu Capernaum, ni nakaa' si'i' a, te ni nakaa' tu ñani a, te ni nakaa' tu te nda'a' xa'a' a. Te ni ndoo ñā ndia'vi' kivi' ñuu jaan'.

**So'o ni xaa a kii' ni taxi' Jesús te ndasanduu'
yukun' ka'nu' ndee naa ya'vi'**

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

¹³Xa kuyatin' viko' pascua, ñā xaka'nu' ndu, ne judío, sakan' na kiii' ni kaa Jesús ñuu Jerusalén. ¹⁴Te ni xini a ndiee' te yivi' xiko' ra toro, xiin' mbee, xiin' paloma, nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Te ni xini tu a ndiee' te nama' xu'un'. ¹⁵Te ni chunta'an' a iin uvi yo'o', te ni taxi' u'vi a sakuu' te ndiee' nuu' ki'e jaan', xiin' mbee, xiin' toro. Te ni kiku' a xu'un' te nama' xu'un' jaan', te ni sanduva a mesa ra. ¹⁶Te ni ka'an a xiin' te xiko' paloma jaan' ndii:

—Tava' ndo' sakuu' ñā'a ndo' kaa' nuu' ki'e yukun' yo'o', te ndasanduu ndo' vi'e yuva' i ndee naa ya'vi' —ni kachi a.

¹⁷Sakan' te ni naka'an' te nda'a' xa'a' a ñā yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Xa yoo i kuvi i xa'a' a ñā ndo'o' i xa'a' vi'e un'”, kachi a.

¹⁸Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' iin uvi te judío kuu' nuu' Jesús ndii:

—¿Ndee chuun ka'nu' saa un', te nia'a un' ñā ndiso' chuun un', te xaa' un' ñā ni xaa un' kaa'? —ni kachi ra.

¹⁹Te ni nakuiin a nuu' ra ndii:

—Naa' tani ndo' yukun' ka'nu' yo'o' ndii, kivi' ñā uni, te xa ni nakani i tuku a —ni kachi a.

²⁰Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—¡Jan'! Uvi xiko' iñu ta'an kuiya, te ni xinu yukun' ka'nu' yo'o'. Te yo'ó ka'an ñā uni ta'an kivi' kuiti', te ndani'i un' tuku a —ni kachi ra.

²¹Ndisu yukun' ñā ni ka'an Jesús jaan' xa'a' ndii, ñu'u' ndei' a nduu' a. ²²Sakan' na kiii' kii' ni xi'i' a, te ni natia'ku a ndii, ni naka'an' te nda'a' xa'a' a ñā ni ka'an a jaan'. Te ni kandixa' ra ñā yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' a xiin' ñā ni ka'an mii' Jesús.

Xiní Jesús saa iin' nimá sakuu' ne yivi'

²³Kii' yoo Jesús ñuu Jerusalén xa'a' viko' pascua jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ni kandixa' ña'a' xa'a' ña ni xini nia ña ka'nu' ña ni xaa a. ²⁴Ndisu Jesús ndii, ni ini a xini a ne jaan', sakan' ña xiní a saa iin' nimá sakuu' ne yivi'. ²⁵Te ni kuni ndee iin ne yivi' ka'an xiin' a xa'a' inga ne yivi', sakan' ña xa xiní mii' a saa iin' nimá sakuu' e'.

**So'o ni xaa a kii' ni ka'an Jesús xiin' Nicodemo
ña tuku ni kuni a nakaku ne yivi'**

3 ¹Yoo iin te fariseo nani' Nicodemo. Iin te ni'i' chuun' nuu' ne judío, ne ta'an' e', nduu' ra. ²Te jaan' ndii, ni xa'an ra nuu' Jesús iin ñuu, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, xiní ndu ña Ndiosí ni taxí chuun nda'a' yo'ó, te nduu' un' maestro nuu' ndu'u. Kuachi ndii ndee iin ne yivi' küvi saa chuun ka'nu', ña xaa' yo'ó, naa' köo' Ndiosí yoo xiin' nia, te chindiee' ña'a' a —ni kachi ra.

³Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña naa' kaku iin ne yivi' tuku ichi' saa Ndiosí ndii, küvi kuni nia ña ka'ndia chuun' a nimá nia —ni kachi a.

⁴Te ni ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saa tu kuví kaku iin ne xa xixa tuku ichi', taa? ¿Ñáa kuví ki'vi tukuu nia tixin si'i' nia te kaku tukuu nia? —ni kachi ra.

⁵Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña naa' kaku iin ne yivi' xiin' tikui kuiti', te kaku nia xiin' Espíritu ndii, küvi natiin nia ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nia. ⁶Yoo ka kaku' xaa' yuva' si'i' ndii, kuenta ne yivi' kuiti' nduu' nia. Te yoo ka kaku' xaa' Espíritu ndii, kuenta Ndiosí nduu' nia. ⁷Nandaní un' ña ni ka'an i xiin' un' ña kuni a nakaku un' tuku ichi'. ⁸Naa kuu' tachi' ndii, xika' a mii' ka kuni a, te xini so'o un' ni'i' xika' a. Ndisu xiní un' mii' ni kixin a, te xiní tu un' mii' kua'an a. Iin kachi xaa' tu Espíritu xiin' sakuu' ne ni sakaku' a tuku ichi' —ni kachi a.

⁹Te ni ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saa tu kuví xka'ndia ña ka'an un' jaan'? —ni kachi ra.

¹⁰Te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te sania'á nduu' yo'ó nuu' ne ñuu e', ne Israel, te, ¿saa tu na kundan̄i un' ña ka'án i xiin' un' jaan'? ¹¹Ña ndaku ka'an i xiin' un' ndii, ka'án ndu ña xiní ndu, te ndiee' yu'u' ndu xa'a' ña xini nduchi' nuu' ndu. Ndisu ndo'ó ndii, n̄i natiin ndo' ña ndiee' yu'u' ndu. ¹²Naa' küni kandixa' ndo' ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña yoo iin yivi' yo'o' ndii, ¿saa tu kandixa' ndo' naa' ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña yoo ndivi'? ¹³Sakan' ña ndee iin ne yivi' n̄i ndaa ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí. Ndisu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ikan' n̄i kiee i, te n̄i tuvi i nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o'. ¹⁴Naa n̄i chindu'u' Moisés koo' nuu' iin itun' mii' ichi kaa' xta'an' ndii, sakan' tu tiandu'u' te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nuu' itun', ¹⁵te sakuu' ne in̄i xini yu'u ndii, kōo' kivi' kuv̄i n̄ia nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii natiin n̄ia kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'.

So'õ nia'á Ndiosí ña kundani a ne yivi' iin yivi'

¹⁶'Kuach̄i ndii kundani ya'a Ndiosí ne yivi' iin yivi', sakan' na n̄i ti'vi' a yu'u, ña nduu' si'e a ña iin ndaa' tilu', iin yivi' yo'o'. Te yoo ka in̄i xini yu'u ndii, kōo' kivi' kuv̄i n̄ia nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii natiin n̄ia kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ¹⁷Kuach̄i ndii n̄i ti'vi' a yu'u, ña nduu' si'e a, xaa i iin yivi' te katun' i ne yivi' jaan' xa'a' kuach̄i n̄ia. Süu' jaan' ndii n̄i ti'vi' a yu'u xaa i te sakakú ña'a' a xiin' nda'a' i nuu' kuach̄i n̄ia. ¹⁸Sakan' na yoo ka in̄i xini yu'u ndii, kätun' ña'a' Ndiosí xa'a' kuach̄i n̄ia, ndisu yoo ka in̄i xini yu'u ndii, xa n̄i katun' n̄ia nuu' a, sakan' ña n̄i in̄i n̄ia kun̄i n̄ia yu'u, ña iin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. ¹⁹Te xa'a' ña yo'o' nduu' ña katun' Ndiosí ne jaan', ña n̄i xaa yu'u iin yivi' yo'o', te nduu' i ndee naa ñu'u' nuu' n̄ia, ndisu n̄i kundani ka n̄ia ña kaka n̄iaa' n̄ia te sakan' ñu'u' jaan', sakan' ña xachuun' n̄ia'a n̄ia. ²⁰Kuach̄i ndii, sakuu' ne xachuun' n̄ia'a ndii, ndasi' n̄ia ñu'u' jaan', te küyatin' n̄ia nuu' a koto ka natuvi ña n̄ia'a ña xaa' n̄ia. ²¹Ndisu ne xaa' ña ndixa' ndii, kuyatin' n̄ia nuu' ñu'u' jaan', te natuvi ña xaa' n̄ia ña kuní Ndiosí —n̄i kachi a.

Ndiee' yu'u' ka Juan xa'a' Jesús

²²N̄i ya'a ña jaan', te n̄i xa'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Judea, te n̄i ndoo nuu' a ikan' xiin' ra. Te n̄i sakuchi' a ne yivi' kuenta Ndiosí. ²³Te naá tu Juan sakuchi' ra

ne yivi' kuenta Ndiosí yatín ñuu Enón, ña kandu'u' yatín ñuu Salim, sakan' ña yoo kua'a' tikui ikan'. Te ni kixin ne yivi', te ni chichi' ña kuenta Ndiosí ni xaa ra. ²⁴Sakan' ña kuní sko'ni' te ndiso' chuun' Juan jaan' vi'e kaa kivi' jaan'.

²⁵Te kivi' jaan' ndii, ni kani' ta'an kuento te ndikún ichi' Juan jaan' xiin' inga te judío xa'a' saa kuní a saa ne yivi', te sandoo xiin' mii' ña nuu' Ndiosí. ²⁶Te ni kixin ka'an te ndikún ichi' Juan jaan' xiin' ra ndii:

—Rabí, te ni iin xiin' un' tuku ta'vi' yu'u' itia Jordán, te nduu' te ni ndiee yu'u' un' xa'a' ndii, sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Te sakuu' ne yivi' kua'an mii' iin' ra —ni kachi' ra.

²⁷Te ni ka'an Juan xiin' te jaan' ndii:

—Ndee iin ne yivi' küvi' na'in chuun' naa' täxi Ndiosí a nda'a' ña ndee ndivi'. ²⁸Xa mij' ndo'ó nduu' te ni xini so'o ña ni ka'an i ndii: “Süu' yu'u' nduu' Cristo, ña sakakú ne yivi'. Süu' jaan' ndii ni taxi' Ndiosí chuun' nda'a' i te ki'in' ichi' i nuu' ña jaan'.” Sakan' ni kachi' i. ²⁹Sakuu' e' xini ña nda'a' te tunda'á' yoo ña' tunda'á'. Ndisu te xini ta'an' xiin' ra ndii, xa ikan' iin' ra, te xika' nuu' ra nuu' te jaan'. Te kii' xini so'o ra ndatu'un' te jaan' xa'a' ña' tunda'á' xiin' ra ndii, va'a va' kuni ra. Xa'a' a jaan' na sakan' tu yu'u' ndii, xa ni xinu' ña kuation' nimá i jaan' vitin. ³⁰Ña jaan' ndii, kuní a ña so'o kuu' ka'nu' ka a, te yu'u' ndii, so'o nuu' ka ña kuu' ka'nu' i.

Ña ni kiee ndivi' nduu' Jesús

³¹Ña ni kiee ndivi' ndii, ka'nu' ka ña nduu' a nuu' sakuu' ne yivi'. Te ne ni kaku' iin yivi' yo'o' ndii, kuenta iin yivi' yo'o' kuiti' nduu' ña, te xa'a' ña yoo iin yivi' yo'o' kuiti' ndatu'un' ña. Ndisu ña ni kiee ndivi' jaan' ndii, ka'nu' ka ña nduu' a nuu' sakuu' ne yivi'. ³²Ña ni xini ña jaan', xiin' ña ni xini so'o a ndiee' yu'u' a xa'a', te ña ndiee' yu'u' a jaan' ndii, ndee iin ne yivi' nätiin' a. ³³Ndisu yoo ka natiin' ña ndiee' yu'u' a jaan' ndii, nakuni ña ña Ndiosí ndii, ña ndixa xna'a' nduu' a. ³⁴Kuachi' ndii, ña ni ti'vi' Ndiosí jaan' ndii, tu'un yu'u' mij' Ndiosí ka'an a, sakan' ña ni taxi' ndoo a ndiee' Espiritu a nda'a' ña jaan'. ³⁵Ndiosí, yuva' a ndii, kundani a si'e a, sakan' na ni sakuiso' chuun' ña'a' a nuu' sakuu' ña yoo. ³⁶Yoo ka ini xini si'e a jaan' ndii, natiin' ña kivi' ñuu' ña köo' kivi' ndi'!. Ndisu yoo ka kuni ini kuni ña'a' ndii, nätiin' ña kivi' ñuu' ña köo'

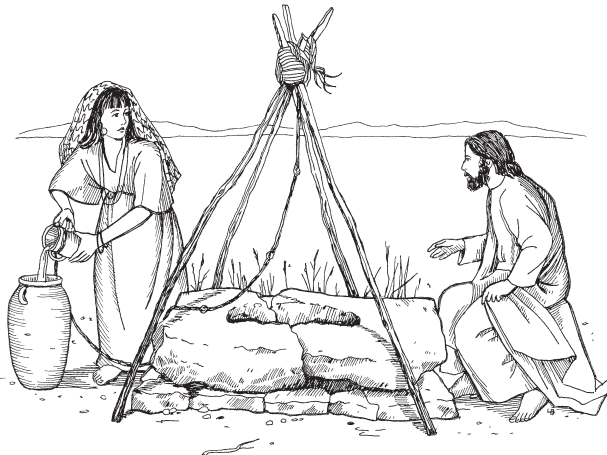
kivì' ndi'i' jaan'. Süü' jaan' ndii ne xa yoo koö tundo'o' nduu' nia saa Ndiosí —ni kachi Juan xiin' te ndikún ichi' ra jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni ndatu'un' Jesús xiin' iin ña'a' ña' Samaria

4 ¹Te ni xini te fariseo kuento ña kua'a' ka ne yivi' ndikún ichi' Jesús ni xaa a te sakan' Juan. Te ni xini tu ra kuento ña kua'a' ka ne yivi' chichi' kuenta Ndiosí mii' iin' a te sakan' mii' naá Juan jaan'. ²(Ndisu mii' Jesús ndii, köo' ne yivi' sakuchi' vi' a. Te nda'a' xa'a' a nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí.) ³Te kii' ni xini xto'o e' kuento ña ni xini te fariseo jaan' kuento jaan' ndii, ni keta a ñu'u' Judea jaan', te ni nandiko' a kua'an a ñu'u' Galilea. Te kua'an tu te nda'a' xa'a' a xiin' a.

⁴Te ni kuni a ña xka'ndia a ñu'u' Samaria te xaa a mii' kua'an a. ⁵Te ni xaa a nuu' iin ñuu ña nani' Sicar, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Samaria jaan'. Kandu'u' ñuu jaan' yatín xiin' ñu'u' ña ni taxí Jacob nda'a' si'e ra José xta'an' iin yivi'. ⁶Te ikan' iin' pozo ña ni xa'a' Jacob jaan'. Te xa'a' a ña ni xavi Jesús ni kixin a ichi' jaan' ndii, ni xikundu'u' a yatín yu'u' pozo jaan'. Yatín sava kivì' nduu' a kii' sakan'. ⁷Sakan' te ni xaa iin ña'a', ña' Samaria, te ki'in a tikui, te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Saa un' ña va'a, te sakakán un' sie tikui ko'o i, naa —ni kachi a.

Ndatu'un' Jesús xiin' ña' ni kiee ñuu Samaria (4.7)

⁸Te te nda'a' xa'a' a ndii, kōo' ra ndiee' xiin' a, sakan' ña ña xaxi' kua'an sata' ra ñuu jaan'. ⁹Ndisu xa'a' a ña nita'an' va'a ne judío xiin' ne Samaria jaan' ndii, ni ka'an ña'a' jaan' xiin' Jesús ndii:

—¡Jan! ¿Ndichun na xikán un' tikuí nuu' yu'u? Yo'ó ndii, te judío nduu' un', te yu'u ndii, ña' Samaria nduu' i —ni kachi' a'.

¹⁰Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Naa' xiní un' ndee ña nduu' ña va'a, ña xamaní' Ndiosí ne yivi', te naa' xiní tu un' yoo nduu' ña xikán tikuí nuu' un' ndii, mii' un' kakan tikuí nuu' i, te taxi' i tikuí, te' taxi' kivi' ñuu nda'a' un' —ni kachi' a'.

¹¹Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Tákuie, kōo' ndee iin ña'a ni'i' un' te tava' un' tikuí, te pozo yo'o' ndii, kunu xava'a a. Sakan' na kuii', ¿mii' yoo tikuí, te' taxi' kivi' ñuu jaan' xaa' un'? ¹²¿Ñáá xanini yo'ó ña te ka'nu' ka nduu' un' te sakan' xii' yata' ndu Jacob? Ña jaan' ni xa'a pozo yo'o', te ni ndoo a nda'a' ndu, te yo'o' ni xi'i' a tikuí xiin' si'e a, xiin' kiti' sana ña —ni kachi' a'.

¹³Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Sakuu' ne xi'i' tikuí pozo yo'o' ndii, nana'a' te ichi ni tukuu iní ña. ¹⁴Ndisu yoo ka xi'i' tikuí, te' taxi' yu'u jaan' ndii, kōo' kivi' ka ichi tukuu iní ña, sakan' ña tikuí, te' taxi' yu'u ko'o' ña jaan' ndii, kandeda vi' ra' tixin iní ña, te taxi' ra' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' nda'a' ña —ni kachi' a'.

¹⁵Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Tákuie, taxi' tikuí, te' ka'an un' xa'a' jaan', ko'o' i, te ichi ka iní i, te sakan' kixin ka i tava' i ra' yo'o' —ni kachi' a'.

¹⁶Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, naa. Kua'an te naka un' ii' un' te kixin ndo' yo'o' —ni kachi' a'.

¹⁷Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Kōo' ii' i —ni kachi' a'.

Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ña ndaku ka'an un' ña ka'an un' ndii, kōo' ii' un', ¹⁸kuachi' ndii xa u'un ta'an ii' un' ni yoo, te te ndu'u' xiin' un' vitin ndii, süu' ii' un' nduu' ra. Te xiin' ña jaan' ni ka'an un' ña ndixa ndo' —ni kachi' a' xiin' a'.

¹⁹Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Tákuie, tuu i ndii, iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' un'. ²⁰Te xii' yata' ndu ndii, xini' iku' kaa' ni xaka'nu' ra

Ndiosí, ndisu ndo'ó, ne judío, ka'án ndii, ñuu Jerusalén nduu' mii' kuní a saka'nu' e' Ndiosí, kachi ndo' —ni kachi a'.

²¹Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Kandixa' un' ña ka'án i xiin' un', naa, ña xa kuyatin' kivi' ña küní a ña ku'un ndo' xini' iku' kaa', uun ñuu Jerusalén te saka'nu' ndo' yuva' e' Ndiosí. ²²Ndo'ó ndii, xini' ndo' yoo nduu' ña xaka'nu' ndo', ndisu ne judío ndii, xini' ndu yoo xaka'nu' ndu, sakan' ña nda'a' ndu kiee ña sakakú Ndiosí ne yivi'.

²³Ndisu xa tondía kivi' ña saka'nu' xna'a ña'a' ne yivi', te xa ni xaa a vitin. Ne jaan' ndii, saka'nu' nia yuva' Ndiosí xiin' ña ndiee' Espíritu a, te saka'nu' ndaku ña'a' nia saa kuní mii' a. Kuachi' ndii sakan' kuní yuva' e' Ndiosí ña saka'nu' ña'a' ne yivi'. ²⁴Ndiosí ndii, Espíritu nduu' a, te ne xaka'nu' ña'a' ndii, kuní a ña saka'nu' ña'a' nia xiin' ña ndiee' Espíritu a, te xaka'nu' ndaku ña'a' nia saa kuní mii' a —ni kachi a xiin' a'.

²⁵Te ni ka'an ña'a' jaan' xiin' a' ndii:

—Xini' i ña kixin Mesías, ña tianu' Ndiosí sakakú yoo', ña ka'án tu ne yivi' nduu' Cristo. Te kii' kixin ña jaan' ndii, sanakuachi' ndi'i a sakuu' ña yoo nuu' e' —ni kachi a'.

²⁶Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ña jaan' nduu' yu'u, ña ndatu'un' xiin' un' —ni kachi a.

²⁷Ikan' te ni xaa te nda'a' xa'a' a, te ni nandaní ra ña ndatu'un' a xiin' iin ña'a'. Ndisu ndee iin ra ni ndatu'un' ña'a' ndii: “¿Yoo nduu' a ni ndatu'un' ña'a' un', uun ndee xa'a' ndatu'un' un' xiin' a?” ²⁸Te ña' jaan' ndii, ni nakoo a' yoo a' te kua'an a' ñuu a' jaan', te ni ka'an a' xiin' ne yivi' ndii:

²⁹—To'o' ndo' te kuni' ndo' iin te yivi', te ni ka'an xiin' i sakuu' ña ni xaa i. Tee' te jaan' nduu' Cristo, ña sakakú yoo', cho' —ni kachi a'.

³⁰Sakan' te ni kiee ne yivi' ñuu jaan' te kuan koto ña'a' nia.

³¹Te kii' kua'an ña' jaan' ndii, ni ka'an nda'vi te nda'a' xa'a' a xiin' a' ndii:

—Kundu'u' te kuxi un', Rabí —ni kachi ra.

³²Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kumi' yu'u iin ña xaxi', ña xini' ndo'ó —ni kachi a.

³³Sakan' na kiii' ni ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Náa ni kixin ndiaka tu ne yivi' ña ni xixi a? —ni kachi ra.

³⁴Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xaa' i ña kuní ña ni ti'vi' yu'u te saxinú e ndii, ña jaan' nduu' ndee naa ña xaxi' nuu' i. ³⁵Ndo'ó ka'án ndii:

“Kumi' ta'an yoo' ka kuni, te nakaya e' ña savi'”, kachi ndo'. Ndisu yu'u ka'an xiin' ndo' ndii, ndani'i ndo' nuu' ndo', te koto ndo' ña savi' ña ita' ndiakan', xa ni chichi ndoo a. ³⁶Te te nakaya a ndii, ña va'a kanando ra, te ña nakaya ra jaan' nduu' ne natiin kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Sakan' te va'a inga' kuni naa kuu' te ni chi'i a xiin' te nakaya a jaan'. ³⁷Sakan' na kuii' ña ndaku ka'an ne yivi' kii' ka'an ña ndii: “Iin ndaa' ra nduu' te chi'i, te inga ra nduu' te nakaya ña savi'”, kachi ña. ³⁸Yu'u ndii, ni ti'vi' i ndo'ó te nakaya ndo' ña savi' mii' ni chi'i ndo', süu' jaan' ndii tuku te yivi' ni sando'o' xiin' mii', ndisu ndo'ó nduu' te ni kiee va'a nuu' chuun ña ni xaa te jaan' —ni kachi a.

³⁹Te kua'a' va ne Samaria, ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ni iní ña ni xini ña Jesús xa'a' ña ni ndiee yu'u' ña'a' jaan' kii' ni ka'an a' ndii: “Ni ka'an te jaan' xiin' i sakuu' ña ni xaa i.” ⁴⁰Xa'a' a jaan' na kuii' ni ndekuie ne ñuu jaan' nuu' a, te ni ka'an ña xiin' a ña ndoo a ñuu ña jaan'. Te ni ndoo a ikan' uvi ta'an kivi'. ⁴¹Te kua'a' ka ne yivi' jaan' ni iní xini ña'a' xa'a' ña ni ka'an a xiin' ña. ⁴²Te ni ka'an ña xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Süu' iní kuiti' ndu xini ña'a' ndu xa'a' ña ni ka'an un' jaan'. Kuachi ndii ni xini so'o tu ndu'u ña ka'an a. Te xini tu ndu ña ña kaa' xna'a nduu' Cristo, ña sakakú ne yivi' iin yivi' nuu' kuachi ña —ni kachi ña.

**So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús tiaa
si'e iin te xachuun' nuu' rey**

⁴³Te kii' ni xka'ndia uvi ta'an kivi' jaan' ndii, ni na'in tukuu a ichi' te kua'an a ñu'u' Galilea. ⁴⁴Sakan' ña mii' Jesús ni ka'an ña ndee iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, koo' xito' ka'nu' ña'a' ñuu mii' ra. ⁴⁵Te kii' ni naxaa a ñu'u' Galilea ndii, ni natiin va'a ña'a' ne yivi', sakan' ña kua'a' ña ni xini chuun ka'nu' ña ni xaa a ñuu Jerusalén kii' ni yoo viko' pascua. Kuachi ndii ni xa'an tu ne jaan' kii' ni yoo viko' jaan'.

⁴⁶Sakan' te ni xaa tukuu a ñuu Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', mii' ni sananduu' a tikui vino. Te ñuu Capernaum ni yoo iin te xachuun' nuu' iin rey, te jaan' ndii, ni kuni kivi' si'e ra. ⁴⁷Kii' ni xini te jaan' kuento ña ni kiee Jesús ñu'u' Judea, te ni naxaa a ñu'u' Galilea ndii, ni xa'an ra mii' iin' a, te ni ka'an

nda'vi ra xiin' a ña saa a ña va'a, te naka'a a ñuu ra, te sanda'a a tiaa si'e ra, te xa kuni kuvu kuu. ⁴⁸Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' küni ndo' xaa' i chuun ka'nu', uun ña nandaní ne yivi' ndii, köo' kivi' ini ndo' küni ndo' yu'u, ran' —ni kachi a.

⁴⁹Te ni ka'an te ndiso' chuun' vie jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, to'o' ki'i' xiin' i ña kuni ka kuvu si'e i —ni kachi ra.

⁵⁰Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuan nu'u vi'e un'. Xa ni nda'a si'e un' jaan' —ni kachi a.

Te ni kandixa' te jaan' ña ni ka'an Jesús xiin' ra, te ni keta ra kuan nu'u ra. ⁵¹Te kii' naka'a ra kua'an nu'u ra ndii, ni kixin nata'an te xika' nuu' nuu' ra xiin' ra, te ni ka'an te jaan' xiin' ra ña xa ni nda'a si'e ra. ⁵²Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' te xiin' si'e ndee hora ni xa'a' va'a kuni si'e ra jaan'. Te ni nakuiin te jaan' ndii:

—Ka iin iku ni kiee ña'a' ka'ni' —ni kachi ra.

⁵³Sakan' te ni xini te nduu' yuva' jaan' ña sava ni hora jaan' ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: “Xa ni nda'a si'e un'”, ni kachi a. Xa'a' a jaan' na ini ra xini ra Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. ⁵⁴Te ña jaan' nduu' chuun ka'nu', ña uvi, ña ni xaa Jesús kii' ndi'i ni kiee a ñu'u' Judea, te ni naxaa a ñu'u' Galilea jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te küvi kaka

5 ¹Te ni ya'a ña jaan', te ni yoo iin viko' ne judío, ne ta'an' e', ñuu Jerusalén. Te ni kaa Jesús ñuu jaan'. ²Te yatın yi'e' ña nani' Mbee naá iin pila ña nani' Betesda xiin' tu'un hebreo. Te yu'u' mini jaan' ita' tu u'un ta'an tia'va'. ³Te ndiee' kua'a' xava'a ne kuni kuvu tixin tia'va' jaan'. Sava nia nduu' ne kui'e nuu', te sava nia nduu' ne küvi kaka, te sava tuku nia nduu' ne ni xi'i' xa'a', uun ne ni xi'i' nda'a'. [Te ndiatu' nia ña kanda tikui pila jaan'. ⁴Sakan' ña xaá ndii, nuu' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndios, te sakanda a ra'. Te yoo ka nda'ni nuu' kii' ndi'i sakanda a ra' ndii, nda'a nia ndee ka nuu' kui'e ndo'o' nia.] ⁵Te tein ne jaan' kandu'u' iin te yivi', te xa kua'an oko xa'un uní kuiya kuni kuvu. ⁶Te kii' ni xini ña'a' Jesús ikan', te ni xini a ña xa na'a' va kuni kuvu ra ndii, ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Náa kuni nda'a un', taa? —ni kachi a.

⁷Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, köo' ndee iin ne yivi' ni'i' i chindiee' yu'u, te sko'ni' nia yu'u pila kaa' kii' kanda tikui. Te kii' kuan sko'nu' i tixin ra' ndii, xi'na inga ne yivi' sko'ni' —ni kachi ra.

⁸Te nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Ndondichi un', te na'in un' tun' xto un', te kaka un' —nī kachi a.

⁹Xaka'an e', te nī nda'a rā, te nī na'in rā tun' xto rā, te nī xa'a' xika' rā. Te kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi', nduu' a kii' sakan'. ¹⁰Xa'a' a jaan' na kuii' nī ka'an te judío kuu' nuu' xiin' te nī kuni kuvi jaan' ndii:

—Kivi' sábadó, ña xinandiee' e', nduu' a vitin, sakan' na su'un ni'i' un' tun' xto ñaa' —nī kachi rā.

¹¹Te nī nakuiin te jaan' nuu' rā ndii:

—Te nī sanda'a yu'u nī ka'an xiin' i ndii: “Na'in un' tun' xto un', te kaka un'”, nī kachi rā xiin' i —nī kachi rā.

¹²Te nī ndatu'un' ña'a' rā ndii:

—¿Yoo nduu' tiaa, te nī ka'an xiin' un' na'in un' tun' xto un', te kaka un'? —nī kachi rā.

¹³Te nī kuni kuvi jaan' ndii, xini' rā yoo nduu' ña nī sanda'a ña'a', kuachi ndii kua'a' ne yivi' yoo ikan', te ikan' nī naka'ni Jesús. ¹⁴Ni ya'a, te nī xini ña'a' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Koto un', vitin ña xa nī nda'a un' ndii, saa ka un' kuachi, koto ka kundo'o u'vi ka un' —nī kachi a.

¹⁵Sakan' te kua'an te jaan', te nī ka'an rā xiin' te judío kuu' nuu' jaan' ña Jesús nduu' ña nī sanda'a ña'a'. ¹⁶Xa'a' a jaan' na nī sando'o' te judío jaan' Jesús, te nī chituní rā ka'ni' ña'a' rā xa'a' a ña xaa' a chuun jaan' kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi'. ¹⁷Te nī ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Yuva' i Ndiosí ndii, xachuun' na xachuun' a, te sakan' tu xaa' yu'u —nī kachi a.

¹⁸Xa'a' a jaan' na ndiee' ka nduku' te jaan' saa kuvi ka'ni' ña'a' rā. Süu' xa'a' a ña xaa' a ña xata'an saa e' kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi', kuiti' kuni ka'ni' ña'a' rā. Süu' jaan' ndii sakan' tu xa'a' a ña ka'an a ña Ndiosí nduu' yuva' a, te xiin' ña jaan' ndasain' kachi xiin' mii' a xiin' Ndiosí.

**Yo'o' ka'an Jesús ña kumi' a ndiee' xa'a'
a ña si'e mii' Ndiosí nduu' a**

¹⁹Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ña nduu' si'e mii' Ndiosí ndii, xaa' a ndee in ña'a' xiin' ña ka'an' mii' a. Süu' jaan' ndii

ñā xini a xaa' yuva' a kuiti' xaa' a. Sakan' ñā sakuu' ñā xaa' yuva' a ndii, iin kachi tu xaa' ñā'a' si'e a jaan'. ²⁰Kuachi ndii, yuva' ndii, ndani a si'e a, te nia'a' ñā'a' a sakuu' ñā xaa' a. Te nia'a' ñā'a' a chuun ka'nu' ka te sakan' ñā xini nduchi' nuu' ndo' vitin, te nandanī ka ndo'. ²¹Sakan' ñā naa xaa' yuva' sanatiaku a ne ni xi'i, te taxi' a kivi' nuu nia ndii, iin kachi xaa' tu si'e a taxi' a kivi' nuu yoo ka kuní mii' a. ²²Kuachi ndii, yuva' a ndii, sana'má a ndee iin ne yivi', süu' jaan' ndii sakuu' chuun jaan' ni taxi' a ndā'a' si'e a jaan', te sana'má ñā jaan' ne yivi' xa'a' kuachi nia. ²³Sakan' te sakuu' ne yivi' koto ka'nu' ñā'a' naa xito' ka'nu' nia yuva' a Ndiosí. Te yoo ka xito' ka'nu' si'e a jaan' ndii, xito' ka'nu' tu nia yuva' a, ñā ni tianu' ñā'a'.

²⁴Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ne taxi' so'o tu'un ñā ka'án i, te inī nia xini nia ñā ni tianu' yu'u ndii, kumi' nia kivi' nuu ñā koo' kivi' ndi'i'. Te kätun' ka nia xa'a' kuachi nia, sakan' ñā tee' ndee ni xika nia ichi', ñā kua'an mii' kuyi nia ndii, xa kumi' nia kivi' nuu ñā koo' kivi' ndi'i' vitin. ²⁵Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, xa kuyatin' kivi', te vitin nduu' kivi' jaan', ñā kuni so'o ne nduu' ndee naa ne ni xi'i nuu' Ndiosí tachi' yu'u', si'e a. Te ne taxi' so'o nuu' ñā jaan' ndii, natiin nia kivi' nuu ñā koo' kivi' ndi'i'. ²⁶Kuachi ndii, naa xaa' yuva' taxi' a kivi' nuu ne yivi' ndii, nii' sakan' tu ni taxi' a ndiee' si'e a jaan', te taxi' ñā jaan' kivi' nuu ne yivi'. ²⁷Te sakan' tu ni taxi' a ndiee' ñā jaan', te sana'má a ne yivi' xa'a' a ñā nduu' a ñā nduu' tu te yivi'. ²⁸Nandanī ndo' xa'a' ñā kaa', sakan' ñā xa kuyatin' kivi' ñā kuni so'o sakuu' ne nuu' tixin yavi ndii tachi' yu'u' a, ²⁹te ne ni xaa ñā va'a ndii, natiaku nia, te natiin nia kivi' nuu ñā koo' kivi' ndi'i'. Ndisu ne ni xaa ñā nia'a ndii, natiaku nia, te koo nia tundo'o'.

Ndiosí nduu' ñā ndiee' yu'u' xa'a' Jesús

³⁰Küvi xachi' saa yu'u ndee iin ñā'a' xiin' ñā ka'an' mii' i. Saa nii' xini so'o i ka'án yuva' i sana'má i, te sana'má ndaku i. Sakan' ñā xaa' i ñā kuní mii' i, süu' jaan' ndii ñā kuní yuva' i, ñā ni tianu' yu'u kuiti', xaa' i. ³¹Naa' mii' yu'u' kuiti' ndiee' yu'u' xa'a' i ndii, süu' ñā ndixa nduu' ñā ndiee' yu'u' i jaan', kachi ndo'ó. ³²Yoo inga ñā ndiee' yu'u' xa'a' i, te xini i ndii ñā ndixa nduu' ñā ndiee' yu'u' ñā jaan' xa'a' i. ³³Ni tianu' ndo'ó te yivi' te ndatu'un' ra Juan, te ni ndiee' yu'u' te jaan' ñā ndixa

xa'a' i. ³⁴Ndisu tiin' ndiaa yu'u ña ndiee' yu'u' ne yivi' xa'a' i. Ka'an kuiti' i ña jaan' xiin' ndo' te kuvi kaku ndo' nuu' kuachi ndo'. ³⁵Juan jaan' ni nduu ndee naa kaa tuún, te ni tuun a, te ni yi'e a mii' iin yavi. Te ndo'ó ndii, va'a ni kuni ndo' iin xa'a' ni xini so'ó ndo' ña ni ka'an ra.

³⁶'Ndisu kumi' yu'u iin ña ndiee' yu'u' ña ndiaa ya'vi' ka te sakan' ña ni ndiee' yu'u' Juan jaan'. Sakan' ña chuun ña ni taxí yuva' i nda'a' i te saxinu e' ndii, xa mii' chuun jaan' nduu' ña nia'a' ña yuva' i nduu' ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'ó. ³⁷Te sakan' tu yuva' i, ña ni tianu' yu'u ndii, ña jaan' ndiee' yu'u' xa'a' i. Ndee iin kivi' xini so'ó ndo' tachi' yu'u' a, te ni ndee tia'an kuni tu ndo' saa kaa' a. ³⁸Te ni ndee ndoo tu tu'un a nimá ndo', sakan' ña ini ndo' xini ndo' yu'u, ña ni tianu' a. ³⁹Sakuaan ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, sakan' ña xanini ndo' ña kuvi natiin ndo' kivi' nuu ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña xaa' ndo' ña ka'an a. Ndisu ña yoso' jaan' ka'an xa'a' yu'u. ⁴⁰Te ndo'ó ndii, küni kuni ndo' kuni ndo' yu'u te kumi' ndo' kivi' nuu jaan'.

⁴¹'Ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u ndii, natiin' yu'u a. ⁴²Sakan' ña xini i saa iin' nimá ndo', ña ndani ndo' Ndiosí. ⁴³Yu'u ndii, kuaxi i kuenta yuva' i, te natiin' ndo' yu'u. Naa' inga te yivi' kixin kuenta mij' ra ndii, natiin ña'a' ndo'. ⁴⁴Kuvi ini ndo' kuni ndo' yu'u, sakan' ña ña tiin' ka'nu' ta'an mij' i'in ndo' natiin' ndo', te nduku' ndo' ña tiin' ka'nu' iin ndaa' Ndiosí kuiti'. ⁴⁵Vikuiin ndo' ña xanini ndo' ña yu'u tiin kuachi ndo'ó nuu' yuva' i, sakan' ña xa yoo iin te yivi', te tiin' kuachi ndo'ó. Moisés, te ndiatu' ini ndo', nduu' ra. ⁴⁶Sakan' ña naa' kandixa' ndo' ña ni ka'an te jaan' ndii, kandixa' tu ndo' ña ka'an yu'u, sakan' ña xa'a' yu'u ka'an ña ni ke'i te jaan' nuu' tutu. ⁴⁷Ndisu naa' kändixa' ndo' ña ni ke'i te jaan' ndii, küvi tu kandixa' ndo' ña ka'an yu'u xiin' ndo' —ni kachi Jesús.

So'ó ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús u'un mií te yivi'

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

6 ¹Ni ya'a ña jaan', te ni keta Jesús kua'an a tuku ta'vi mini Galilea, ña nani' tu Tiberias. ²Te kua'a' va ne yivi' ni ndikun ña'a' xa'a' a ña ni xini nia chuun ka'nu' ña xaa' a kii' ni sanda'a a ne kuni kuvi. ³Sakan' te ni kaa Jesús iin xiki', te ni xikundu'u' a ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁴Te xa kuyatin'

viko' pascua, ña xito' ka'nu' ne judío. ⁵Kii' ni ndani'i Jesús nuu' a, te ni xini a kuaxi kua'a' koo' chukuu' ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an a xiin' Felipe ndii:

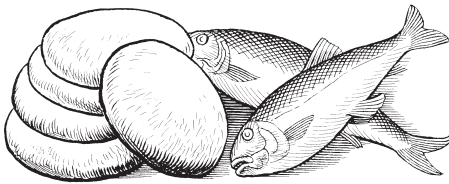
—¿Mii' tu kuvi sata' e' ña xaxi', te samani' e' sakuu' ne yivi' kaa'? —ni kachi a.

⁶Ni ka'an a ña jaan' xiin' ra te kuni a ndee ña ka'an ra, sakan' ña xa xini a ndee ña saa a. ⁷Te ni nakuiin Felipe nuu' a ndii:

—Te'e' ndee sachuun' e' uvi ciento kivi' ndii, ñani xu'un' te ki'in e' ña kuxi i'in ne yivi' kaa' tee' sie sie —ni kachi ra.

⁸Te ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a, te nani' Andrés, te nduu' ñani Simón Pedro, xiin' a ndii:

⁹—Yoo iin te sie yo'o', te kumi' ra u'un ta'an xita' va'a yuchi' cebada xiin' uvi ta'an tiaka'. Ndisu, ¿mii' kuni ña kaa' nuu' ne yivi' kua'a' kaa'? —ni kachi ra.

Uvi ta'an' tiaka' xiin u'un ta'an' xita' va'a yuchi' cebada (6.9)

¹⁰Te ni ka'an Jesús ndii:

—Ka'an chuun' ndo' xiin' ne yivi' te kundiee nia —ni kachi a.

Te yoo kua'a' itia ikan', te ni xikundiee ne jaan'. Ña mii' ndi'i' te yivi' kuiti' ndii, kuyatin' u'un mií

ni kuu ra. ¹¹Te ni ki'in Jesús xita' va'a jaan', te ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a', ne ndiee' jaan', te iin kachi ni xaa tu a xiin' tiaka' jaan'. Te i'in ne yivi' jaan' ni ki'in saa ka kuu' ña kuni mii' nia. ¹²Te kii' ni nda'ni nia ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Nakaya ndo' ña xaxi' ña'in', ña ni ndoo ndoso', te ndöñu'u' saka a —ni kachi a.

¹³Sakan' te ni nakaya ra ña ni ndoo ndoso' jaan', te ni sakutu' ra uxí uvi ta'an íka' na'nu' xiin' xita' va'a ña'in', ña ni ndoo ndoso', ña ni kuu u'un ta'an jaan'. ¹⁴Sakan' na kuii' ni ka'an ne yivi' jaan' kii' ni xini nia chuun ka'nu' ña ni xaa jaan' ndii:

—Te kaa' xna'a' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ni tianu' a kixin iin yivi' —ni kachi nia.

¹⁵Ndisu kii' ni kundani Jesús ña xa xito' tiin u'vi ña'a' nia, te ndasandu u ña'a' nia rey nia ndii, ni kaa a mii' sukun ka xini' iku' jaan' kua'an iin ndaa' mii' a.

So'o ni xaa a kii' ni xika Jesús nuu' tikui mini

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶Kii' ni kuaa' ndii, ni nakaa' te nda'a' xa'a' a yu'u' mini jaan', ¹⁷te ni ko'ni ra iin tundo'o', te ni xa'a' xka'ndia ra mini jaan' nandiko' ra ñuu Capernaum, te xa ni kuñuu. Te tia'an kixin Jesús mii' ñu'u' ra jaan'. ¹⁸Te ni xa'a' nuta' tikui mini jaan', sakan' ña ndiee' va xika' tachi'. ¹⁹Kii' xa kua'an tundo'o' jaan' xiin' ra yatin' iñu ta'an kilómetro nuu' tikui jaan' ndii, ni xini' ra kuaxi xa'a' Jesús nuu' tikui mini jaan', te kuyatin' a tundo'o' jaan', te ni yi'vi va ra. ²⁰Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:
—Kuan yi'vi ndo', yu'u' nduu' i —ni kachi a.

²¹Sakan' na ni natiin va'a ña'a' ra tixin tundo'o' jaan', te ndee iin kani' va te ni xaa nu' yu'u' mini mii' kua'an ra jaan'.

Nanduku' ne yivi' Jesús

²²Kii' ni kitu' tuku kivi' ndii, ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne ni ndoo tuku ta'vi' mini jaan' ndii, ni xini' nia ña iin ndaa' tundo'o' ni iin ikan'. Te ni xini' tu nia ña ni sko'nu' Jesús tixin tun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a, süu' jaan' ndii mii' te jaan' kuiti' kua'an. ²³Te ni ndekuie te ñuu Tiberias xiin' inga tundo'o' yatin' yu'u' mini mii' ni yoo maní' ne kua'a' jaan' ni xaa xto'o e' kii' ndi'i ni taxi a ña chindani Ndiosí. ²⁴Sakan' na kuii' kii' ni xini' ne jaan' ña koo' Jesús xika' ikan', te ni ndee koo' tu te nda'a' xa'a' a ndii, sakan' te ni ko'ni nia tixin tundo'o' jaan', te ni nandiko' nia ñuu Capernaum te nanduku' nia Jesús ikan'.

Yo'o' ka'an Jesús ña suvi' a nduu' ña xaxi' xna'a ña taxi' Ndiosí

²⁵Va'a, kii' ni xini' ña'a' ne jaan' tuku ta'vi' mini jaan', te ni ka'an nia xiin' a ndii:

—Rabí, ¿ama ni xaa un' yo'o'? —ni kachi nia.

²⁶Te ni ka'an Jesús xiin' nia ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndo'ó ndii, süu' nanduku' ndo' yu'u' xa'a' a ña ni xini' ndo' chuun ka'nu' ña nia'á Ndiosí jaan'. Süu' jaan' ndii nanduku' ndo' yu'u' xa'a' a ña ni taxi' i ña

nī xixi ndo' ndee nī nda'nī ndo'. ²⁷Sāchuun' ka ndo' xa'a' nā xaxi' nā xka'ndíá, süu' jaan' ndii va'a ka sachuun' ndo' xa'a' nā xaxi' nā kōo' kivi' xka'ndíá, te natiin ndo' kivi' nūu nā kōo' kivi' ndi'i. Yu'u, nā nduu' tu te yivi', nduu' nā taxi' nā jaan'. Kuachi ndii yu'u nduu' nā nī ka'an tuni Ndiosí, yuva' e', taxi nā jaan' —nī kachi Jesús.

²⁸Sakan' te nī ka'an nīa xiin' a ndii:

—¿Ndee nā kuní a saa ndu, tákui'e, te saa ndu chuun nā kuní Ndiosí? —nī kachi nīa.

²⁹Te nī ka'an a xiin' nīa ndii:

—Chuun nā kuní kuiti' Ndiosí saa ndo' ndii, inī ndo' kuní ndo' yu'u, nā nī tianu' a —nī kachi a.

³⁰Sakan' na nī ka'an nīa xiin' a ndii:

—¿Ndee chuun ka'nu' xaa' un' te kuní ndu a, te kandixa' ndu yo'ó? ¿Ndee nā kivi' saa un', uún? ³¹Xiní e' nā ne xii' yata' e' ndii, nī xaxi' nīa nā xaxi' nā nī nani' maná kii' xka'ndíá nīa mi' ichi va' kaa'. Saa ni' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Nā xaxi', nā nī kiee ndivi', nī taxi' ra nī xaxi' ne yivi'”, kachi a —nī kachi nīa.

³²Sakan' na nī ka'an Jesús xiin' nīa ndii:

—Nā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, süu' Moisés nduu' te nī taxi' xna'a' nā xaxi', nā nī kiee ndivi', nī xaxi' ne jaan'. Süu' jaan' ndii yuva' i Ndiosí nduu' nā nī taxi' nā xaxi' jaan'. Te vitin ndii, taxi' yuva' i nā xaxi' xna'a' nā nī kixin ndivi'.

³³Kuachi ndii, nā xaxi' nā taxi' Ndiosí ndii, nā jaan' nduu' nā nī kiee ndivi', te nī xaa a iin yivi', te taxi' a kivi' nūu nā kōo' kivi' ndi'i nuu' ne yivi' iin yivi' —nī kachi a.

³⁴Sakan' na nī ka'an nīa xiin' a ndii:

—Tákui'e, taxi un' nā xaxi' jaan' ndi'i nī kivi' nda'a' ndu —nī kachi nīa.

³⁵Te nī ka'an Jesús xiin' nīa ndii:

—Yu'u nduu' xita' va'a nā taxi' kivi' nūu nā kōo' kivi' ndi'i'. Te yoo ka kuaxi nuu' i, te xikundikún nīa yu'u ndii, kōo' kivi' ka kuxi'i nīa soko. Te ne inī xini yu'u ndii, kōo' kivi' ka ichi inī nīa. ³⁶Ndisu naa nī ka'an i xiin' ndo' ndii, tee' ndee xa nī xini ndo' yu'u ndii, inī ndo' xini ndo' yu'u. ³⁷Sakuu' ne taxi' yuva' nda'a' i ndii, kixin nīa nuu' i, te ne kuaxi nuu' i ndii, sänandiko' nā'a' i, ³⁸sakan' nā nī nuu i ndivi' te saa i nā kuní nā nī tianu' yu'u, te süu' nā kuní mi' i. ³⁹Te nā yo'ó' nduu' nā

kuní ña nī tianu' yu'u ndii, ña sakuu' ne nī taxi a nda'a' i ndii, ndee iin nīa kuíta saa i, süu' jaan' ndii sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁰Kuachi ndii, kuní yuva' i ña yoo ka nakuni yu'u, ña nduu' si'e a, te inī nīa xini nīa yu'u ndii, natiin nīa kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', te sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i' —nī kachi a.

⁴¹Sakan' na kuii' sava te judío ndii, nī xa'a' ka'an i'nī ra xa'a' Jesús koto ka nī ka'an a ña suvi a nduu' ña xaxi' ña nī kiee ndivi'. ⁴²Te nī ka'an ra ndii:

—Xiní e' ña si'e José nduu' ra, sakan' ña xiní e' yuva' si'i' ra. ¿Saa kuvi ka'an ra ña ndivi' nī kiee ra, te nī xaa ra? —nī kachi te jaan'.

⁴³Ikan' te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Vikuiin ndo' ña ndatu'un' yaa' ndo' xa'a' i tein ta'an' ndo'.

⁴⁴Ndee iin ne yivi' küvi kixin nuu' i naa' ti'vi' ña'a' yuva' i, ña nī tianu' yu'u, te sanatiaku i nīa kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁵Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' nī ke'i te nī ka'an tiakú tu'un a ndii: “Mii' Ndiosí sania'á sakuu' ne yivi'”, kachi a. Sakan' na kuii' sakuu' ne xini so'o ña ka'an Ndiosí xiin' nīa, te nī natiin nīa ña ka'an a ndii, kixin nīa nuu' i. ⁴⁶Yuva' i Ndiosí ndii, ndee iin ne yivi' ti'a'an kunī nduchi' nuu' ña'a', süu' jaan' ndii ña nī kiee mii' ndu'u' a kuiti' xa nī xini ña'a'. ⁴⁷Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka inī xini yu'u ndii, kumi' nīa kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ⁴⁸Yu'u nduu' ña xaxi', ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'.

⁴⁹Maná nī xaxi' ne xii' yata' ndo' ki'i' nī xka'ndia nīa mii' ichi kaa', ndisu nī xi'i nīa ndee saa ka nī. ⁵⁰Ndisu ña xaxi', ña ka'an yu'u xa'a' jaan', nduu' ña nī kiee ndivi', te yoo ka xaxi' ña jaan' ndii, küvi nīa. ⁵¹Yu'u nduu' ña xaxi', ña nī kiee ndivi', te taxi' i kivi' ñuu, te yoo ka xaxi' ña yo'o' ndii, kutiaku nīa ndee ndi'i' nī kivi'. Te ña xaxi' yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i, ña taxi' i te natiin ne yivi' iin yivi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' —nī kachi a.

⁵²Sakan' te nī xa'a' te judío jaan' kani' ta'an' mii' ra kuento ka'an ra ndii:

—Jan', ¿saa tu kuvi taxi te kaa' ñu'u' nde'i ra xaxi' e'? —nī kachi ra.

⁵³Te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña naa' kaxi' ndo' ñu'u' nde'i yu'u, ña nduu' tu te yivi', te kō'o tu ndo' ní' i ndii, kōo' kivi' natiin ndo' kivi' ñuu jaan'. ⁵⁴Yoo ka xaxi' ñu'u' nde'i i, te xi'i'

tū nīa nīi' i ndii, naṭiīn nīa kivi' nūu nā kōo' kivi' ndi'i, te sanatiaku nā'a' i kivi' so'o' ndi'i'. ⁵⁵Sakan' nā ndīxa xna'a' ndii, nā xaxi' nduu' nū'u' nde'i' i, te nā va'a' ko'o' e' nduu' tū nīi' i. ⁵⁶Te yoo ka xaxi' nū'u' nde'i' i, te xi'i' nīa nīi' i ndii, iin ndaa' nduu' nīa xiin' i, te iin ndaa' nduu' tū yu'u' xiin' nīa. ⁵⁷Yuva' e' Ndiosí, nā nī tī'vi' yu'u' ndii, tiaku a, te nā jaan' xaa' sakan' te tiaku tū yu'u', te sakan' tū ne xaxi' nū'u' nde'i' yu'u' ndii, kuṭiaku nīa saa i. ⁵⁸Yu'u' nduu' nā xaxi', nā nī kiee ndivi', te nākuitá a xiin' nā nī xaxi' ne xii' yata' e', nā nani' maná, sakan' nā nī xi'i' nīa. Ndisu yoo ka xaxi' nū'u' nde'i' i yo'o' ndii, kuṭiaku nīa ndee ndi'i' nī kivi' —nī kachi a.

⁵⁹Nā yo'o' nī ka'an a kii' sania'á a vi'e mii' nakayá ne yivi' nūu Capernaum.

**Yo'o' ka'an Pedro nā Jesús nduu' nā ka'an tu'un
va'a, nā taxi' kivi' nūu nā kōo' kivi' ndi'i'**

⁶⁰Te kua'a' te ndikún ichi' a nī ka'an kii' ndi'i' nī xini so'o ra nā nī ka'an a jaan' ndii:

—Xa vixi nā ka'an ra. ¿Yoo tū kuvi saxinu a? —nī kachi ra.

⁶¹Te kii' nī xini Jesús xiin' nimá a nā ka'an i'ni te jaan' xa'a' nā nī ka'an a jaan', te nī ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Náa xa kusoo' ini ndo' xa'a' nā nī ka'an i jaan' kuṭi'?

⁶²¿Náa kuu' saa' kanini ka ndo' sakan' naa' kuni ndo' yu'u, nā nduu' tū te yivi', kua'an kaa i ndivi' mii' nī ndu'u' i nā nuu'?

⁶³Espíritu Ndiosí nduu' nā taxi' kivi' nūu nā kōo' kivi' ndi'i', te nū'u' nde'i' ndo' ndii, ndee sie chindiee' a. Te tu'un nā nī ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, nda'a' Espiritu jaan' kuaxi a, te taxi' tū a kivi' nūu jaan'. ⁶⁴Ndisu yoo sava ndo'ó, ne ini xini yu'u —nī kachi a.

Nī ka'an a nā jaan', sakan' nā ndee nā nuu' xini a yoo ini xini nā'a', te xini tū a yoo sanakua'a nā'a' nda'a' te kuu' nuu'.

⁶⁵Te nī ka'an ka a ndii:

—Xa'a' a jaan' na nī ka'an i xiin' ndo' nā ndee iin ne yivi' kivi' kixin nuu' i naa' tī'vi' nā'a' yuva' e' Ndiosí —nī kachi a.

⁶⁶Xa'a' a jaan' na kuui' ndee kii' sakan' ndii, kua'a' va te ndikún ichi' a jaan' nī nakoo nā'a', te nī ndikun ka nā'a' ra.

⁶⁷Sakan' na nī ka'an Jesús xiin' te uxī uvī ta'an, te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Te'e' kuni nakoo tū ndo'ó yu'u nī? —nī kachi a.

⁶⁸Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿yoo nuu' ku'un ndu? Yo'ó kuiti' nduu' ña ka'an tu'un va'a, ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ⁶⁹Te ndu'u ndii, xa ini ndu xini ndu yo'ó, te xa xini tu ndu ña yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosi tiaku, ña ni tianu' a sakakú ne yivi' —ni kachi ra.

⁷⁰Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Mii' yu'u ni nakaxin i'in ndo'ó, te uxi uvi ta'an. Ndisu iin ndo' nduu' ña ndiva'a —ni kachi a.

⁷¹Xa'a' Judas, si'e Simón Iscariote, ni ka'an a ña jaan', sakan' ña te jaan' nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu', tee' ndee iin te uxi uvi nduu' ra.

Ndee ñani mii' Jesús ni ini kuni ña'a' ña nuu'

7 ¹Kii' ni xka'ndia ña jaan', te ni xika Jesús nuu' ñu'u' Galilea, sakan' ña ni kuni a kaka a ñu'u' Judea, kuachi ndii ni xika te judío, te kuu' nuu', ka'ni' ña'a' ra. ²Te xa kuyatin' viko' ne judío, ña ndiee' nia tixin tia'va'. ³Sakan' na kuu' ni ka'an ñani a xiin' a ndii:

—Kua'an keta yo'o', te ku'un un' nuu' ñu'u' Judea, te kuni tu te ndikún ichi' un' chuun ña xaa' un' ikan'. ⁴Kuachi ndii ndee iin ne yivi' xachuun' si'e naa' kuni satuví xiin' mii' nia nuu' ne yivi' iin yivi'. Naa' ndixa xna'a kumi' un' ndiee', te xaa' un' ña jaan' ndii, nia'a xiin' mii' un' nuu' ne yivi' —ni kachi ra.

⁵Sakan' ña ndee ñani mii' a jaan' ni ini kuni ña'a'. ⁶Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tia'an xaa hora ña va'a ku'un yu'u' ikan', ndisu ndo'ó ndii, kuvi ku'un ndo' ndee ka hora kuni mii' ndo'. ⁷Ne yivi' iin yivi' ndii, kōo' ndee iin xa'a' ña kundasi' nia ndo'ó, ndisu ndasi' nia yu'u, sakan' ña satuví i ña nia'a ña xaa' nia. ⁸Kua'an kaa ndo'ó viko' jaan', yu'u ndii, kü'un nia'a i, sakan' ña tia'an xaa hora ña va'a ku'un i ikan' —ni kachi a.

⁹Ndi'i ni ka'an a ña jaan' xiin' ra, te ni ndoo a ñu'u' Galilea jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni kaa tu Jesús viko' tia'va'

¹⁰Ndisu kii' ni ya'a ña ni kaa ñani Jesús viko' jaan', te ni keta tu a jaan' kua'an kaa viko' jaan', tee' ndee ni kaa tuvi' a, süu' jaan' ndii, ndee naa ni kaa si'e a. ¹¹Te judío, te kuu' nuu'

ndii, xika' ra nanduku' ra Jesús viko' jaan' ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—¿Mii' tu' xika' te jaan'? —kachi ra.

¹²Te sakuu' ne yivi' kua'a' ndatu'un' xa'a' Jesús. Sava nia ka'an ña iin te yivi' va'a nduu' a, te sava nia ka'an ña süvi' a, sakan' ña iin te xini xa'an' ne yivi' nduu' a, kachi nia. ¹³Ndisu ni ndatu'un' si'e kuiti' nia xa'a' a, sakan' ña yi'vi nia te judío jaan'.

¹⁴Te kii' xa kuma'in' viko' jaan' ndii, ni ki'vi Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a sania'á a ne yivi'. ¹⁵Sakan' na ni nandaní va te judío jaan' ka'an ra ndii:

—Jaan', ¿saa kei' tu xini tuní ya'a te kaa', sakan' ña ni sakuuaan ra nuu' e'? —ni kachi ra.

¹⁶Te ni nakuiin Jesús ndii:

—Ña sania'á i ndii, süu' ña xini tuní mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii ña xini tuní ña ni tianu' yu'u nduu' a. ¹⁷Yoo ka kuni saa ña kuní Ndiosí ndii, kundani nia naa' ña xini tuní, ña taxi' Ndiosí, nduu' ña sania'á i, uun naa' ña xini tuní, ña ka'an' mii' i, nduu' a. ¹⁸Iin te ka'an ña ka'an' mii' ndii, ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' kuiti' nduku' ra, ndisu te nduku' ña tiin' ka'nu' ña'a' ña ni tianu' ña'a' ndii, ña ndixa ka'an te jaan', te süu' te uvi nimá nduu' tu ra. ¹⁹Ña ndixa nduu' a ndii, Moisés ni sayá'a tu'un ndei' Ndiosí nda'a' ndo'ó, ndisu ndee iin ndo' säxinú a. ¿Ndichun na kuni ka'ni' ndo' yu'u? —ni kachi a.

²⁰Te ni ka'an ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndiva'a naá nimá un'. ¿Yoo kuni ka'ni' yo'ó? —ni kachi nia.

²¹Te ni ka'an Jesús xiin' nia ndii:

—Iin ndaa' kuiti' chuun ka'nu' ni xaa i, te nandaní va sakuu' ndo'. ²²Moisés ni sayá'a ña xa'a' ndo' tuni iin' te kualí, tee' ndee süu' mii' ra ni chikandu'u' ndei' jaan', süu' jaan' ndii te xii' yata' ya'a ka. Te xaa' ndo'ó ña jaan' xiin' te kualí tee' ndee kivi' sábado, ña xinandíee' e', nduu' a. ²³Va'a, xa'a' a ña küni ka'nu' ndo' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés, xa'a' ndo' tuni iin' te kualí tee' ndee kivi' sábado, ña xinandíee' e', nduu' a. Sakan' na kuii', ¿ndichun na xi'é ndo' xini ndo' yu'u xa'a' a ña ni sanda'a i kanii' iin' te kuni kuví kivi' sábado, ña xinandíee' e'? ²⁴Vä'a yoo a ña natava' ndo' kuenta ña kuní ka kundani kaxi' ndo' saa yoo, va'a ka natava' ndaku ndo' kuenta kuu' ne yivi' —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús mii' ni kīee a

²⁵Sakan' te ni ka'an sava ne ndiee' nuu Jerusalén jaan' ndii:

—Saa ni te yivi' nanduku' ña'a', te ka'ni' ña'a' ra chi.

²⁶Koto ndo', mii' chitu' kaa' iin' ra ka'án ndoso' ra, te koo' ka'án ndee iin' ña'a' xiin' ra. ¿Tee' kuein' xa ni kandixa' tu te xa'ndia chuun' nuu' nuu' e' ña te kaa' nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo'? ²⁷Ndisu te kaa' ndii, xiní e' mii' ni kīee ra, te ndii, kii' kixin' ña nduu' Cristo, ña tianu' Ndiosí sakakú yoo' ndii, ndee iin' ne yivi' küní mii' kīee a —ni kachi ña.

²⁸Sakan' te ti'e' ni ka'an Jesús kii' sania'á a nuu' ki'e yukun' jaan' ndii:

—Ka'án ndo'ó ña xiní ndo' yu'u, te xiní tu ndo' mii' ni kīee i. Süu' kuaxi ña ka'an' mii' i, ndisu ña ni tianu' yu'u ndii, ña xachuun' ndaku nduu' a, te xini' ña'a' ndo'ó. ²⁹Yu'u ndii, xiní ña'a' i, sakan' ña nuu' a kuaxi i. Te ña jaan' ni ti'vi' yu'u —ni kachi a.

³⁰Sakan' te ni xika te jaan' tiin' ra Jesús, ndisu ndee iin' ra ni kuví tiin' ña'a', sakan' ña tia'an tondia kivi' nuu' Ndiosí.

³¹Ndee saa kaní ndii, kua'a' va ne yivi', ne ka'ni tein' ne kua'a' jaan' ndii, ni ini' ña xini' ña Jesús, te ka'án xiin' ta'an' ña ndii:

—Kii' xaa' Cristo, ña tianu' Ndiosí sakakú yoo' ndii, ¿ñaá kua'a' ka chuun' ka'nu' saa te jaan' te sakan' ña xaa' te kaa'? —ni kachi ña.

So'o ni xaa a kii' ni xika te xiin' tiin' ra Jesús

³²Xa'a' a jaan' na kii' ni xini' te fariseo ña ndatu'un' ne jaan' xa'a' Jesús ndii, te jaan' xiin' sutu' kuu' nuu' ndii, ni ti'vi' ra te xiin', te xito' yukun', te tiin' ra Jesús. ³³Sakan' te ni ka'an' Jesús ndii:

—Ndee iin' xa'a' ka yoo i xiin' ndo', te nandiko' i nuu' ña ni tianu' yu'u. ³⁴Nanduku' ndo' yu'u, ndisu küní ka ndo' yu'u, te mii' ku'un' i jaan' ndii, küvi' ku'un' ndo'ó —ni kachi a.

³⁵Sakan' te ni ka'an' xiin' ta'an' te judío ndii:

—¿Mii' tu kuni ku'un' te kaa' te küní ña'a' e'? Tee' kuni ku'un' ra mii' ndiee' ne ta'an' e', ne ni xitia' i'nu' kua'an' tein' ne tuku', te sania'á ra ndee ne tuku' jaan'. ³⁶¿Ndee ña kuni kachi

ñā nī ka'an ra: “Nanduku' ndo' yu'u, ndisu kūni ka ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, kūvi ku'un ndo'ó”? —nī kachi xiin' ta'an' ra.

**Yo'o' ka'an Jesús ñā Espiritu Santo nduu'
ndee naa tikui, te' taxi' kivi' ñuu e'**

³⁷Kivi' ñā ndi'i' ndoso' viko' jaan', ñā nduu' kivi' ka'nu' ka ndii, nī xikuiin ndichi Jesús, te nī ka'an ti'e' a nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Naa' ichí inī yoo ka ndii, na kixin nīa nuu' i, te taxi i tikui ko'o nīa. ³⁸Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ne inī xini yu'u ndii: “Kandeta kua'a' tikui, te' taxi' kivi' ñuu, nimá nīa”, kachi a —nī kachi Jesús.

³⁹Nī ka'an Jesús ñā jaan' xa'a' Espiritu Santo, ñā xa kuyatin' natiin ne inī xini ña'a'. Kuachi ndii tia'an xa Espiritu Santo nimá ne jaan' kii' sakan', sakan' ñā tia'an kuvī Jesús, te natiaaku a, te ki'in ka'nu' ña'a' Ndiosí.

Yo'o' nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

⁴⁰Sakan' te nī ka'an sava ne yivi' kua'a' jaan' kii' nī xini so'o nīa ñā nī ka'an Jesús ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, te kaa' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí —nī kachi nīa.

⁴¹Te sava tukū nīa ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' Cristo, ñā nī tianu' Ndiosí sakakú yoo' —nī kachi nīa.

Ndisu sava tukū nīa ka'an ndii:

—Kūvi tūvi Cristo, ñā sakakú yoo', ñuu ñā naá nuu' ñu'u' Galilea, ⁴²sakan' ñā xa xini e' ndii, yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ñā siani' xika' David kunduu ñā jaan', te ñuu Belén, mii' nī kiee te jaan', kiee tu ñā jaan' —nī kachi nīa.

⁴³Sakan' te nī xa'a' nata'vi' ta'an' ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' Jesús. ⁴⁴Te sava ne jaan' nī kunī tiin ña'a' te ku'un a vi'e kaa, ndisu ndee iin nīa nī kundieni saa ñā jaan'.

Kūnī inī te xa'ndia chuun' kunī ra Jesús

⁴⁵Sakan' te nī nandiko' te xín' jaan' nuu' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' nuu' te fariseo, te nī ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na koo' ra ndiaka' ndo' kuaxi ndo'? —nī kachi ra.

⁴⁶Te ni nakuiin te xín' jaan' ndii:

—Köo' kivi' ni xini so'ö ndu ka'án ndee iin te yivi' naa ka'án te jaan' —ni kachi' ra.

⁴⁷Sakan' na ni ka'an te fariseo jaan' xiin' ra ndii:

—¿Te'e' xa ni xini xa'an' tu te jaan' ndo'ó ni? ⁴⁸¿Ñáá yoo iin ndaa' so'ö' te xa'ndia chuun', uun te fariseo kandixa' ña ka'án te jaan', tuu ndo'? ⁴⁹Ndisu ne yivi' jaan' ndii, ne xini ndee ña ka'án tu'un ndei' Ndiosí nduu' nia, te ne xa yoo nacha'an' nduu' tu nia —ni kachi' te fariseo jaan'.

⁵⁰Ikan' tu ka'ni Nicodemo, te ni xan ndi'e' mii' ndu'u' Jesús iin ñuu. Te iin te xachuun' inga' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' nduu' tu te jaan', te ni ka'an ra xiin' inga te ka'nu' jaan' ndii:

⁵¹—Täxi' tu'un ndei' e' katun' e' iin te yivi' naa' tia'an kuni so'ö ña'a' e', te kuni e' ndee kuachi' ni xaa ra —ni kachi' ra.

⁵²Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—¿Ñáá te Galilea nduu' tu yo'ó? Sakuaan va'a un' ña ka'án tu'un ndei' Ndiosí, ndee iin xaan' kuasa' ka'án a ña kiee iin te ka'án tiakú tu'un Ndiosí ñuu ña naá nuu' ñu'u' Galilea —ni kachi' ra.

⁵³[Ikan' te i'in ra kua'an nu'u vi'e ra.

**So'ö' ni xaa a kii' ni yoo ka'nu' ini Jesús
xa'a' iin ña' ni natuvi xiin' te yivi'**

8 ¹Te Jesús kua'an xiki' ña nani' Olivos. ²Te kii' ni kitu' tuku kivi' ndii, ni nandiko' tukuu Jesús nuu' ki'e yukun' jaan', te sakuu' ne yivi' ni ndekuie nuu' a, te ni xikundu'u' a sania'á ña'a' a. ³Sakan' te ni ndekuie tu te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo ndiaka' ra iin ña'a', ña' ni natuvi xiin' te yivi', te ni xani ña'a' ra ma'in' nuu' Jesús. ⁴Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro, ña' yo'ö' ndii, ni natuvi a' xiin' te yivi'. ⁵Nuu' tutu tu'un ndei' Ndiosí ni ka'an chuun' Moisés xiin' e' ña ña'a' naa ña' ka' ndii, kuni a kuun yuu' ña'a' e' ndee kivi' a, kachi a. Te yo'ó, ¿ndee ña ka'án un'? —ni kachi' ra.

⁶Ni ndatu'un' ña'a' ra ña jaan', ndiani te ka'an a iin ña kivi' tiin kuachi' ña'a' ra xa'a'. Ndisu Jesús ndii, ni nakutandie a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁷Te xa'a' a ña kayu'u' te kayu'u' te jaan' nuu' a, na ni nakuiin ndaku a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin ndo'ó, ne köo' ndee iin kuachi, na kuun nuu' ña'a' yuu' —ni kachi a.

⁸Te tuku sakan', ni nakutandie a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁹Kii' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni xa'a' kiee' i'in ra kua'an ra, xi'na ka te xixa ka ni xa'a' kiee' kua'an ndee ni ndi'i ndoo ra, te ni ndoo ndee iin ndaa' Jesús xiin' ña' jaan' iin' a' ma'in' jaan'. ¹⁰Sakan' te ni nakuiin ndaku Jesús, te ni ndatu'un' a ña' jaan' ndii:

—¿Mii' kua'an sakuu' te tiin' kuachi yo'ó, naa? ¿Ñáá ni katun' ndee iin ra yo'ó? —ni kachi a.

¹¹Te ni nakuiin ña' jaan' ndii:

—Ndee iin ra, tákuie —ni kachi a.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' a' ndii:

—Ni ndee kätun' tu yu'u yo'ó, kua'an te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, saa ka un' kuachi —ni kachi a.]

Jesús nduu' ñu'u ña nia'á saa iin' nimá ne yivi'

¹²Te tuku ni, ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Yu'u nduu' ñu'u ña sayi'é nuu' ne yivi' iin yivi'. Yoo ka ndikún yu'u ndii, kaka iin yaví nia, süu' jaan' ndii sayi'é i nuu' nia, te ña jaan' taxi' kivi' ñuu nia ña köo' kivi' ndi'i' —kachi a.

¹³Ikan' te ni ka'an te fariseo xiin' a ndii:

—Yo'ó ndii, xa mii' un' nduu' un' te ndiee' yu'u' un' xa'a' un', sakan' na kiii' ndiaa ya'vi' ña ndiee' yu'u' un' jaan' —ni kachi ra.

¹⁴Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Tee' ndee xa mii' yu'u nduu' i te ndiee' yu'u' i xa'a' i ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña xini i mii' ni kiee i, te xini tu i mii' kua'an i. Ndisu ndo'ó ndii, xini ndo' mii' ni kiee i, te ni ndee xini tu ndo' mii' kua'an i. ¹⁵Ndo'ó ndii, natava' ndo' kuenta kuu' i ndee naa xaa' ne nduu' kuenta iin yivi'. Te yu'u ndii, nātava' i kuenta kuu' ndee iin ne yivi'. ¹⁶Ndisu naa' natava' i kuenta kuu' nia ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña süu' iin ndaa' mii' i xaa' ña jaan', süu' jaan' ndii yuva' i, ña ni tianu' yu'u, xaa' inga' a xiin' i. ¹⁷Nuu' tu'un ndei' mii' ndo' yoso' ña ka'an ndii, naa' uvi' ta'an te yivi' ndiee' yu'u', te nakuitá ña ka'an ra ndii, ndiaa ya'vi' a, kachi a. ¹⁸Va'a, xa mii' yu'u nduu' i te

ndiee' yu'u' i xa'a' i, te yuva' i, ña ni tianu' yu'u, nduu' inga ña ndiee' yu'u' tu xa'a' i —ni kachi a.

¹⁹Sakan' te ni ka'an te fariseo jaan' xiin' a ndii:

—¿Mii' ndu'u' yuva' un' jaan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini' ndo' yu'u, ni ndee xini' tu ndo' yuva' i. Naa' xini' ndo' yu'u ndii, xini' tu ndo' yuva' i —ni kachi a.

²⁰Te sakuu' ña jaan' ni ka'an Jesús kii' sania'á a nuu' ki'e yukun' ka'nu' yatín mii' taan' ne yivi' limuxtan. Te ndee iin köo' ni tiin' ña'a', sakan' ña tia'an tondia kivi' nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña küvi ku'un te jaan' mii' ku'un a

²¹Te ni ka'an ka Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Yu'u ndii, ku'un i, te nanduku' ndo'ó yu'u, ndisu kuiso ndo' kuachi ndo' te kuví ndo', sakan' ña mii' ku'un i jaan' ndii, küvi ku'un ndo'ó ikan' —ni kachi a.

²²Sakan' te ni ka'an te judío ndii:

—Tee' xanini te kaa' ka'ni' xiin' mii' ra, sakan' na ka'an ra ndii: “Mii' ku'un i jaan' ndii, küvi ku'un ndo'” —ni kachi ra.

²³Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ninu ni kiee ndo', te yu'u ndii, ninu ni kiee i. Ndo'ó ndii, ne yivi' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ndo', te yu'u ndii, süvi i. ²⁴Sakan' na kuii' ni ka'an i xiin' ndo' ña kuiso ndo' kuachi ndo', te kuví ndo'. Sakan' ña naa' kändixa' ndo' ña yu'u nduu' i ndii, kuiso ndo' kuachi ndo', te kuví ndo' —ni kachi a.

²⁵Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' yo'ó na sakan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i ndee ña nuu' xiin' ndo' yoo nduu' i. ²⁶Yoo kua'a' ña kuví ka'an i xa'a' ndo' xiin' ña kuví natava' i kuenta kuu' ndo', ndisu yu'u ndii, ña ni xini so'o i ka'an ña ni tianu' yu'u kuiti' ka'an i nuu' ne yivi' iin yivi', te ña jaan' ndii, ña ndixa ka'an a —ni kachi Jesús.

²⁷Ndisu ni kundani te jaan' ña xa'a' yuva' e' Ndiosí ni ka'an a xiin' ra. ²⁸Sakan' na ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kii' ndani'i ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, nakuni ndo' ña yu'u nduu' i, te ndee iin chuun xaa' i kuenta mii' i,

süu' jaan' ndii, saa nii' ni sania'á yuva' i yu'u kuiti' ka'án i.
²⁹Sakan' ña, ña jaan' ni tianu' yu'u, te yoo a xiin' i, ni nakoo
 iin ndaa' a yu'u, sakan' ña ndi'i' ni kivi' xaa' i ña xtani a —ni
 kachi a.

³⁰Te kii' ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ni
 ini xini ña'a'.

**Yo'o' ka'án Jesús ña suvi' a nduu' ña ndixa' ña
 sando' ndiká ne yivi' nuu' kuachi' nia**

³¹Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te judío, te ini xini ña'a'
 jaan' ndii:

—Naa' kuita ni'i' ndo' nuu' tu'un ña sania'á i ndii, kundu'u
 xna'a' ndo' ne ndikún ichi' i, ³²te kundani' ndo' ña ndixa, te ña
 ndixa jaan' sando' ndiká ndo'ó nuu' ña xiko' ni'i' ndo'ó —ni
 kachi a.

³³Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Siani' xika' Abraham nduu' ndu'u. Ndee iin kivi' tia'an
 viko' ni'i' ndee iin te yivi' ndu'u. Sakan' na kuii', ¿ndichun
 ka'án un' ña ndoo ndiká ndu? —ni kachi ra.

³⁴Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña sakuu' ne xaa' kuachi'
 ndii, ndee naa tiin' u'vi' ña'a' kuachi' jaan', te xika' nuu' nia
 nuu' a. ³⁵Iin ne xika' nuu' kuiti' ndii, ndoo xachi' ne jaan'
 kundu'u' nia vi'e xto'o' nia jaan', ndisu si'e ne xiin' vi'e ndii,
 ndoo xachi' ne jaan' kundu'u' nia ikan'. ³⁶Sakan' na kuii' naa'
 yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, sando' ndiká ndo'ó ndii, ndoo
 ndiká xachi' ndo'. ³⁷Xini i ña siani' xika' Abraham nduu' ndo',
 ndisu kuni ka'ni' ndo' yu'u, sakan' ña küni natiin' ndo' tu'un
 ña ka'án i. ³⁸Yu'u ndii, ña ni xini nduchi' nuu' i xaa' yuva'
 i kii' ni yoo i xiin' a ka'án i, te ndo'ó ndii, ña xini so'o' ndo'
 ka'án yuva' ndo' xaa' ndo' —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús ña si'e ña ndiva'a' nduu' te kuni ka'ni' ña'a'

³⁹Te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Abraham nduu' yuva' ndu —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' ndixa xna'a' yuva' ndo' nduu' Abraham ndii, iin
 kachi saa' ndo' naa ni xaa te jaan'. ⁴⁰Te vitin' ndii, tee' ndee
 ka'án i xiin' ndo' ña ndixa, ña ni xini so'o' i nuu' Ndiosí ndii,

kuni ka'ni' ndo' yu'u. Abraham ndii, kōo' kivi' saa ra ña jaan' naa' tiaku ra. ⁴¹Ndo'ó ndii, naa ña xaa' yuva' xna'a ndo' xaa' ndo' —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndu'u ndii, süu' si'e ña' xika' si' xiin' ndee ka te yivi' nduu' ndu, iin ndaa' kuiti' yuva' ndu yoo, te ña jaan' nduu' Ndiosí —ni kachi ra.

⁴²Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' Ndiosí xna'a nduu' yuva' ndo' ndii, kundani ndo' yu'u, sakan' ña nuu' ña jaan' ni kīee i, te ni xaa i. Te süu' kuenta mii' i kuaxi i, süu' jaan' ndii Ndiosí ni ti'vi' yu'u te kuaxi i. ⁴³¿Ndichun na kundani ndo' ña ka'an i? Kundani ndo' a sakan' ña küni natiin ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. ⁴⁴Yuva' ndo'ó ndii, ña ndiva'a nduu' a, te ña kuni ña jaan' kuiti' xaa' ndo'. Ña jaan' ndii, ña xa'ni' ne yivi' nduu' a ndee ña nuu', te kōo' kivi' xachuun' ndaku a, sakan' ña süu' ña kumi' ña ndaku nduu' a. Te kii' ka'an a tun vixi ndii, ka'an a saa kuu' mii' a, sakan' ña ña vixi nduu' a, te suvi a nduu' xa'ndu sakuu' tun vixi. ⁴⁵Te yu'u ndii, xa'a' a ña ña ndixa ka'an i xiin' ndo' ndii, küni kändixa' ndo' a. ⁴⁶¿Yoo nduu' ndo'ó kuvī tiin kuachi yu'u, te nia'a ndo' ña ni xaa i kuachi jaan'? Ña ndixa ka'an i xiin' ndo', ¿ndichun na kändixa' ndo' a? ⁴⁷Ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, natiin' va'a nia tu'un ka'an Ndiosí, te ndo'ó ndii, nätiin' va'a ndo' a, sakan' ña süu' kuenta a nduu' ndo' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús ña xa yoo a ndee kii' tia'an koo Abraham

⁴⁸Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndaku xna'a ka'an ndu kii' ka'an ndu ña iin te Samaria nduu' un', sakan' ña naá ña ndiva'a nimá un' —ni kachi ra.

⁴⁹Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kōo' ña ndiva'a naá nimá yu'u. Yuva' i kuiti' tiin' ka'nu' i, te ndo'ó ndii, tiin' ka'nu' ndo' yu'u. ⁵⁰Yu'u ndii, ndüku' i ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u. Yoo iin ña nduku' ña jaan', te ña jaan' nduu' ña kande' ka'an ña jaan'. ⁵¹Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka ita' ni'i nuu' ña ka'an i ndii, kōo' kivi' kuvī nia —ni kachi a.

⁵²Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Vítin kundani xna'a ndu ña naá ña ndiva'a nimá un', sakan' ña Abraham xiin' sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni xi'i ra. Te yo'ó ka'án ña yoo ka ita' ni'i nuu' ña ka'án un' ndii, kōo' kivi' kuvī nīa, kachi un'. ⁵³ ¿Ñáá tuu yo'ó ña te ka'nu' ka nduu' un' te sakan' te xii' yata' e' Abraham? Te jaan' ndii, ni xi'i ra, te ni xi'i tu sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. ¿Yoo nduu' yo'ó, tuu un', na ka'án un' sakan'? —ni kachi ra.

⁵⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' tīin ka'nu' xiin' mii' mii' i ndii, ndīaa ya'vi' a. Yuva' i nduu' ña tiin' ka'nu' yu'u, ña ka'án ndo'ó nduu' Ndiosí ndo'. ⁵⁵ Ndisu xini ña'a' ndo', te yu'u ndii, xini ña'a' i. Te naa' ka'an i ña xini ña'a' i ndii, te xini xa'an' kunduu' i ndee naa ndo'. Ndisu xini ña'a' i, te saxinú i tu'un ka'an' a. ⁵⁶ Abraham, te xii' yata' ndo' jaan' ndii, va'a va ni kuni ra kii' ni xini ra ña kixin i iin yivi' yo'o', te ni xini xna'a ra a, te va'a va ni kuni ra —ni kachi a.

⁵⁷ Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Jan', ni ndee uvi xiko uxi kuiya kümi' un', ¿saa kuvī ka'án un' ña xa ni xini un' Abraham? —ni kachi ra.

⁵⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kii' kuní ka koo Abraham ndii, yu'u nduu' i —ni kachi a.

⁵⁹ Sakan' te ni ki'in ra yuu' te kuun yuu' ña'a' ra. Ndisu ni naka'ni si'e a tein ne yivi' kua'a' jaan', te ni keta a nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' kua'an a.

Yo'o' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nduchi' nuu'

9 ¹ Te kii' xka'ndiá Jesús kua'an a ndii, ni xini a iin te kui'e nduchi' nuu', te xa sakan' kaa' ndee ni tuvī ra. ² Te ni ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Rabí, ¿yoo ni xaa kuachi na kui'e nduchi' nuu' te kaa' ni tuvī ra? ¿Náá mii' ra, uun ñáá yuva' si'i' ra? —ni kachi ra.

³ Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Ni ndee te kaa' ni xaa kuachi, te ni ndee yuva' si'i' ra ni xaa kuachi na kaa' ra sakan'. Süu' jaan' ndii sakan' kaa' ra te nia'a Ndiosí chuun ka'nu' a kivi' ñuu ra saa i. ⁴ Kuní a saa i chuun ña ni sakuiso' chuun' ña ni tianu' yu'u saa i ña kuní ka kuaa'. Sakan' ña kii' kuñuu ndii, kōo' kuvī sachuun' ka. ⁵ Vítin

ñā yoo i iin yivi' yo'o' ndii, nduu' i ñu'u ñā nia'á saa kuu'
Ndiosí —ni kachi a.

⁶Te kii' ndi'i ni ka'an a ñā jaan' ndii, ni kondia tiasi'i a
ñu'u', te ni xa'a a nde'i, te ni saka' ña'a a nduchi' nuu' te kui'e
nuu' jaan'. ⁷Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an, te natia un' nuu' un' pila ñā nani' Siloé —ni
kachi a xiin' ra.

(Te Siloé jaan' kuni kachi a tikui te ni nachikanu'.)

Sakan' te ni keta ra kua'an ra, te ni natia ra nuu' ra, te kii' ni
nandiko' ra vi'e ra ndii, xa kuvu xto'ni' ra. ⁸Sakan' te ne ndiee'
yatın vi'e ra xiin' inga ne xiní ñā te kui'e nuu' ni nduu ra ndii,
ni ka'an xiin' ta'an' nia ndii:

—¿Te kaa' nduu' te xi ndu'u' xikán xu'un' yi'e yukun' nu'?'
—ni kachi nia.

⁹Sava nia ka'an ndii:

—Suvu ra.

Te sava tuku nia ka'an ndii:

—Süvi ra, tee' ndee naa kaa' te jaan' kaa' ra —ni kachi nia.

Te ni ka'an mii' te jaan' xiin' nia ndii:

—Yu'u nduu' i —ni kachi ra.

¹⁰Sakan' na kuu' ni ndatu'un' ña'a' nia ndii:

—¿Saa ni xaa a, te ni nunia' nduchi' nuu' un'? —ni kachi
nia xiin' ra.

¹¹Te ni nakuiin ra ndii:

—Te yivi', te nani' Jesús, ni xa'a nde'i, te ni saka' ra a
nduchi' nuu' i, te ni ka'an ra xiin' i ndii: “Kua'an, te natia un'
nuu' un' pila Siloé”, ni kachi ra. Sakan' te ni xa'an natia i nuu'
i, te ni nunia' nduchi' nuu' i —ni kachi ra.

¹²Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' nia ndii:

—¿Mii' yoo te jaan'? —ni kachi nia.

Te ni nakuiin ra nuu' nia ndii:

—Xiní i —ni kachi ra.

**So'o ni xaa a kii' ni ndatu'un' te fariseo saa ni xaa,
te ni nunia' nduchi' nuu' te kui'e nuu' jaan'**

¹³Te ni xan ndiaka ne yivi' te ni nduu te kui'e nuu' jaan'
nuu' te fariseo. ¹⁴Te kivi' sábado, ñā xinandiee' ne yivi', ni
xa'a Jesús nde'i, te ni nunia' a nduchi' nuu' te jaan'. ¹⁵Sakan'

na kuii' nĭ ndatu'un' tu ña'a' te fariseo jaan' saa nĭ xaa a, te nĭ nunia' nduchi' nuu' ra. Te nĭ ka'an te jaan' ndii:

—Nĭ saka' ra nde'i nduchi' nuu' i, te nĭ natia i nuu' i, te kuvĭ xito' i vitin —nĭ kachi ra.

¹⁶Sakan' na nĭ ka'an sava te fariseo jaan' ndii:

—Te nĭ xaa ña kaa' ndii, süu' kuenta Ndiosí nduu' ra, sakan' ña xa'nú ra kivĭ' sábado, ña xinandiee' e' —nĭ kachi ra.

Te sava tuku ra ka'an ndii:

—Naa' te ndiso' kuachi nduu' ra ndii, kuvĭ saa ra chuun ka'nu' ña xaa' ra jaan' —nĭ kachi ra.

Xa'a' a jaan' na nĭ nakuitá kuento ra. ¹⁷Sakan' na nĭ ndatu'un' tukuu' ra te nĭ nduu te kui'e nuu' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' te nĭ nunia' nduchi' nuu' un' jaan', tuu un'? —nĭ kachi ra.

Te nĭ nakuiin ra ndii:

—In te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' ra —nĭ kachi ra.

¹⁸Ndisu te judío, te sana'má ña'a' jaan' ndii, nĭ kandra' ra naa' te kui'e nuu' nĭ nduu te jaan'. Sakan' na kuii' nĭ kana ra yuva' si'i' te jaan', ¹⁹te nĭ ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Náa si'e ndo'ó nduu' te yo'o', te ka'an ndo' nĭ tuvĭ kui'e nduchi' nuu'? Naa' sakan' ndii, ¿saa kuvĭ xto'ni' ra vitin? —nĭ kachi ra.

²⁰Te nĭ nakuiin yuva' si'i' te jaan' ndii:

—Xiní ndu ndii, si'e ndu nduu' te kaa', tákui'e. Te xiní tu ndu ña te kui'e nduchi' nuu' nduu' ra nĭ tuvĭ ra. ²¹Ndisu xiní ndu saa nĭ xaa a, te kuvĭ xito' ra vitin, nĭ ndee xiní tu ndu yoo nĭ nunia' nduchi' nuu' ra. Ndatu'un' ndo' mii' ra, te xixa nduu' ra, kuvĭ ka'an ra xiin' ndo' yoo nĭ xaa ña jaan' —nĭ kachi nia.

²²Nĭ ka'an yuva' si'i' ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi nia te judío jaan', sakan' ña xa nĭ nakata te jaan' kuento ra ña naa' yoo ka ndiee yu'u' ña Jesús nduu' Mesías, ña sakakú ne yivi' ndii, xta'ni' xachi' ña'a' ra, te kunduú ka ne jaan' kuenta vi'e mii' nakayá ne yivi' ñuu jaan'. ²³Xa'a' a jaan' na kuii' nĭ ka'an yuva' si'i' te jaan' ndii: “Ndatu'un' ndo' mii' ra, te xixa nduu' ra”, nĭ kachi nia.

²⁴Sakan' te nĭ kana ra te nĭ nduu te kui'e nuu' jaan' ichi' ña uvi, te nĭ ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndiosí kuni a tiin ka'nu' un', sakan' ña xini ndu ndii, iin te ndiso' kuachi nduu' te jaan' —ni kachi ra.

²⁵Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' te ndiso' kuachi nduu' ra, xini yu'u, iin ndaa' kuiti' ña'a xini i ndii, te kui'e nuu' ni nduu i, te vitin ndii, kuvi xto'ni' i —ni kachi ra.

²⁶Te tuku ni ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndee ña ni xaa ra xiin' un'? ¿Saa ni xaa ra, te ni nunia' ra nduchi' nuu' un'? —ni kachi ra.

²⁷Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo', te kuni kandixa' ndo'. ¿Ndichun na kuni kuni so'o tukuu ndo' ña xa ni ka'an i? ¿Ñáá kuni kundikun tu ndo'ó ichi' te jaan'? —ni kachi ra.

²⁸Sakan' te ni kanja'a ra xiin' te jaan' ka'an ra ndii:

—Yo'ó nduu' te ndikún ichi' te jaan', ndisu ndu'u ndii, te ndikún ichi' Moisés nduu' ndu. ²⁹Xini ndu ña ni ka'an Ndiosí xiin' Moisés, ndisu te jaan' ndii, xini ndu mii' ni kíee ra —ni kachi ra.

³⁰Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ña jaan' nduu' ña nandaní va yu'u ña xini ndo'ó mii' ni kíee ra, ndisu ni sanda'a ra nduchi' nuu' i. ³¹Xini e' ndii, xaa' Ndiosí kuenta ña ka'an ne ndiso' kuachi, ndisu xaa' a kuenta ña ka'an ne ki'in' ka'nu' ña'a, te xaa' nia ña kuni a. ³²Ndee ni xikandu'u' iin yivi' ndii, tia'an kuni e' kuento ña ni nunia' iin te yivi' nduchi' nuu' iin ne kui'e nduchi' nuu' ndee ni tuvi nia. ³³Naa' süu' te ni kíee nuu' Ndiosí nduu' te jaan' ndii, koo' xachi' a kuvi saa ra —ni kachi ra.

³⁴Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó, te ndiso' kuachi ndee ni tuvi un', ¿yoo nduu' yo'ó, tuu un', na kuni sania'a un' ndu'u? —ni kachi ra.

Sakan' te ni xta'ni' xachi' ña'a' ra vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús yoo nduu' ne kui'e nuu' nuu' Ndiosí

³⁵Ni xini Jesús kuento ña ni xta'ni' ra te jaan' vi'e jaan', te kii' ni xini ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ñáá ini un' xini un' ña nduu' si'e Ndiosí? —ni kachi a.

³⁶Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Yoo nduu' ña jaan', tákui'e, te ini i kuni ña'a' i? —ni kachi ra.

³⁷Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Xa n̄i xini ña'a' un', te suvi i nduu' ña ndatu'un' xiin' un' vitin —n̄i kachi a.

³⁸Ikan' te, n̄i ka'an r̄a xiin' a ndii:

—Tákui'e, ini i xini i yo'ó —n̄i kachi r̄a.

Te n̄i xaka'nu' ña'a' r̄a. ³⁹Te n̄i ka'an Jesús ndii:

—N̄i xaa i iin yivi' yo'o', te nia'a ne yivi' saa yoo nimá n̄ia nuu' Ndiosí, sakan' te nunia' nduchi' nuu' ne kui'e nuu', te ne tuu ña tuvi' nuu' n̄ia ndii, kuki'e nuu' n̄ia —n̄i kachi a.

⁴⁰Te n̄i xini so'o sava te fariseo, te ita' yat̄in nuu' a jaan', ña n̄i ka'an a, te n̄i ka'an r̄a ndii:

—¿Ñáá te kui'e nuu' nduu' tu ndu'u, kachi un'? —n̄i kachi r̄a.

⁴¹Te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Naa' te kui'e nuu' nduu' ndo' ndii, kōo' kuachi ndo', ndisu xa'a' a ña ka'an ndo' ña tuvi' nuu' ndo' ndii, yoo na yoo kuachi ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' uvi ta'an nuu' te paxto

10 ¹Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka kua'an kaa nuu' nama mi' ñu'u' mbee, te xk'andíá r̄a yi'e' ndii, iin te kui'na' nduu' r̄a, te nduu' tu r̄a te kui'na' mi' kuu'.

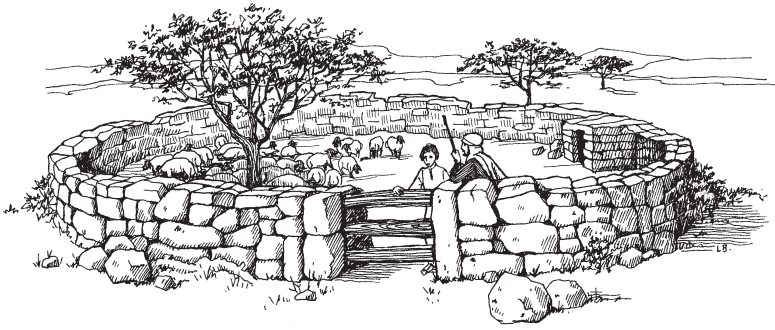
²Ndisu te nduu' xna'a te paxto mbee jaan' ndii, yi'e' xka'ndíá r̄a. ³Te xito' yi'e' ndii, nunia' r̄a a nuu' te paxto jaan', te xini so'o mbee tachi' yu'u' te paxto, te kana' r̄a ri' xiin' kivi' ri', te tava' r̄a ri'. ⁴Te kii' tava' r̄a sakuu' sana mi' r̄a ndii, ni' i' ichi' r̄a nuu' ri' kua'an r̄a, te ndikún ri' xata' r̄a, sakan' ña nakuni ri' tachi' r̄a. ⁵Ndisu iin te ndiva'a ndii, kündikun ña'a' ri', süu' jaan' ndii kunu ri' nuu' r̄a, sakan' ña xini' ri' tachi' r̄a —n̄i kachi a.

⁶N̄i ka'an ndiaa Jesús ña jaan', ndisu n̄i kundani te jaan' ndee ña kuni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús ña mi' a nduu' te paxto va'a

⁷Te n̄i ka'an ka Jesús xiin' r̄a ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yu'u nduu' ndee naa yi'e' korra mi' ñu'u' mbee. ⁸Sakuu' te n̄i kixin xi'na ka te sakan' yu'u ndii, te kui'na' nduu' r̄a, te nduu' tu r̄a te kui'na' mi' kuu', sakan' na n̄i xaa' mbee jaan' kuenta kuu' r̄a. ⁹Yu'u nduu' yi'e', te yoo ka ko'ni' yi'e' yo'o' ndii, kaku n̄ia. Te kunduu

Mji' Jesús nduu' ndee naa yi'e' korra mii' ñu'u' mbee (10.7)

nia ndee naa mbee, ti' ko'ni, te kiee' ri', te ni'i' ri' itia kaxi' ri'. ¹⁰Te kui'na' ndii, kuaxi' ra te sakui'na' ra, te ka'ni' ra, te sandoñu'u' ra. Ndisu yu'u ndii, kuaxi' i te koo kivi' ñuu ndo', te koo kua'a' a.

¹¹Yu'u nduu' te paxto va'a, te paxto va'a ndii, taxi' ra kivi' ñuu ra xa'a' mbee sana ra. ¹²Ndisu te xiku'un ya'vi' ndii, te paxto tatú kuiti' nduu' ra. Te süu' te xiin' sana mbee jaan' nduu' ra, sakan' na kij' xito' ra kuaxi' lobo ndii, nakoo' ra mbee jaan', te xinu' ra. Te tiin' lobo jaan' mbee, te kiku' ña'a' ri'. ¹³Sakan' xaa' ra, sakan' ña te xiku'un ya'vi' kuiti' nduu' ra, te ndi'ni' ra xa'a' mbee jaan'. ¹⁴Yu'u ndii, te paxto va'a nduu' i. Te xini' i mbee sana i, te xini' tu ti' jaan' yu'u, ¹⁵saa nii' xini' yuva' i Ndiosi' yu'u ndii, nii' sakan' tu xini' ña'a' i. Te taxi' i kivi' ñuu i xa'a' mbee jaan'. ¹⁶Te kumi' tu i inga ka mbee, ti' ñü'u' tixin korra yo'o', ku'un naka tu i ti' jaan', te kuni' so'o ri' tachí' i. Te kunduu ri' iin ndaa' ti'vi', te iin ndaa' yu'u kunduu te paxto ri'. ¹⁷Xa'a' a jaan' na kundani yuva' i yu'u, sakan' ña taxi' i kivi' ñuu i, te kivi' i xa'a' ri', te natiaku i. ¹⁸Ndee iin ne yivi' küvi' tu'un kivi' ñuu i xiin' ña kuni' mii' nia, süu' jaan' ndii sanakua'a mii' yu'u a. Sakan' ña kumi' i ndiee' te taxi' i kivi' ñuu i, te kumi' tu i ndiee' te natiaku i. Ña jaan' nduu' ña ni sakuiso' chuun yuva' i yu'u saa i —ni kachi' a.

¹⁹Te kii' ni xini' so'o te judío jaan' ña ni ka'an a ndii, tuku ni ni ñata'vi' ta'an' ra. ²⁰Kua'a' te jaan' ni ka'an ndii:

—Ña ndiva'a naá nimá te kaa', süu' te kuu' kaxi' nduu' ra, ¿ndichun na xini so'o ka ndo' ña ka'an ra? —ni kachi' ra.

²¹Te inga ra ni ka'an ndii:

—Tu'un ña ka'an te kaa' ndii, süu' ña ka'an te naá ña ndiva'a nimá nduu' a, sakan' ña iin te naá ña ndiva'a nimá ndii, küvi nunia' ra nduchi' nuu' ne kui'e nduchi' nuu' —ni kachi ra.

Küni kändixa' te judío jaan' ña si'e Ndiosí nduu' Jesús

²²Kij' ni nasuku viko' ña xaka'nu' ne yivi' kivi' ña ni sanakua'a tukuu nia yukun' ka'nu' nda'a' Ndiosí ndii, yoo' vixin nduu' a. ²³Te xika' Jesús mii' iin' yukun' ka'nu' vi'e ndiká xa'a' ña nani' yi'e' Salomón. ²⁴Sakan' te ni xinunduu ña'a' te judío, te kuu' nuu', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ama vi' kun ndiko' ña ndiatu' ndu xaa' un'? Naa' yo'ó nduu' Cristo, ña sakahú ne yivi' ndii, ka'an kaxi' un' xiin' ndu —ni kachi ra.

²⁵Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo' te kändixa' ndo'. Chuun ka'nu' ña xaa' i kuenta yuva' i Ndiosí nduu' ña nia'á yoo nduu' i. ²⁶Ndisu ndo'ó ndii, kändixa' ndo', sakan' ña süu' mbee sana i nduu' ndo' naa xa ni ka'an i xiin' ndo'. ²⁷Ne nduu' mbee sana i ndii, xini so'ó nia tachí' i, te yu'u ndii, xiní ña'a' i, te ndikún nia yu'u. ²⁸Te taxi' i kivi' ñuu nia ña köo' kivi' ndi'i, te köo' tu kivi' küvi nia, ni ndee köo' tu küvi tu'un tu ña'a' nda'a' i. ²⁹Te yuva' i, ña ni taxi' ne jaan' nda'a' i, nduu' ña ka'nu' ka te sakan' sakuu' ña yoo, te köo' küvi tu'un ña'a' nda'a' a. ³⁰Yu'u xiin' yuva' i Ndiosí ndii, iin ndaa' nduu' ndu —ni kachi a.

³¹Te tuku sakan' ni ki'in te judío jaan' yuu' te kuun yuu' ña'a' ra. ³²Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kua'a' ya'a chuun va'a ni xaa i kuenta yuva' i nuu' ndo' te küni ndo'. ¿Xa'a' ndee chuun jaan' kuni kuun yuu' ndo' yu'u? —ni kachi a.

³³Te ni nakuiin te judío jaan' ndii:

—Süu' xa'a' ndee iin ña jaan' kuni kuun yuu' ndu yo'ó, süu' jaan' ndii xa'a' a ña kani'a un' xa'a' Ndiosí, sakan' ña te yivi' kuiti' nduu' un', te ndasanduu' xiin' mii' mii' un' Ndiosí —ni kachi ra.

³⁴Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naka'an' ndo' ña yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Yu'u ni ka'an ndii, ndiosí nduu' ndo'”, kachi a. ³⁵Mii'

Ndiosí n̄i ka'an n̄a ndiosí nduu' ne n̄i x̄in̄i so'o tu'un a jaan', kōo' kuv̄i xka'ndia ndoso' n̄a yoso' nuu' tutu jaan'. ³⁶Te yu'u ndii, Ndiosí n̄i sakuiso' chuun' yu'u, te n̄i t̄i'vi' a yu'u iin yivi' yo'o', sakan' na kuii', ɔndichun ka'an ndo' n̄a kania'a i xa'a' a xa'a' a n̄a ka'an i n̄a si'e a nduu' i? ³⁷Naa' xaa' i chuun kuenta yuva' i ndii, k̄andixa' ndo'. ³⁸Ndisu naa' xaa' i n̄a jaan' ndii, tee' ndee tia'an k̄andixa' ndo' ndii, k̄andixa' ndo' n̄a chuun Ndiosí nduu' a. Te sakan' kundani' ndo', te k̄andixa' ndo' n̄a yoo' yuva' i Ndiosí xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a —n̄i kachi a.

³⁹Sakan' na n̄i xika tukuu ra tiin n̄a'a' ra, ndisu n̄i kaku a nda'a' ra, te n̄i keta a kua'an a. ⁴⁰Te kua'an n̄i tukuu a tuku ta'vi' itia Jordán mi' n̄i sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí n̄a nuu', te n̄i ndoo a ikan'. ⁴¹Te kua'a' ne yivi' n̄i kixin nuu' a te ka'an n̄ia ndii:

—Tee' ndee n̄i xaa' Juan ndee iin chuun ka'nu', ndisu sakuu' n̄a n̄i ka'an ra xa'a' te kaa' ndii, n̄a ndixa' nduu' a —n̄i kachi n̄ia.

⁴²Te kua'a' n̄ia n̄i in̄i x̄in̄i Jesús ikan'.

So'o n̄i xaa a kij' n̄i xi'i Lázaro

11 ¹Te n̄i yoo iin te kuni kuv̄i n̄i nani' Lázaro, te n̄uu Betania, n̄a nduu' tu n̄uu n̄a' ku'va ra María xiin' Marta. ²Te María jaan' nduu' n̄a' kij' n̄i ya'a, te n̄i sakaa' a' xa'an xavixin' koo' chukuu' xa'a' xto'o e', te n̄i sanayaa' a' a xiin' ixi' xini' a'. Te tiaa ta'an' a' nduu' Lázaro, te kuni kuv̄i jaan'. ³Sakan' na n̄i t̄i'vi' uvi saa' ku'va ra jaan' tu'un te ka'an ne yivi' xiin' Jesús ndii: “Tákui'e, te ndani' un' ndii, kuni kuv̄i ra”, kachi n̄ia.

⁴Te n̄i ka'an Jesús kij' n̄i x̄in̄i a tu'un jaan' ndii:

—Kui'e jaan' ndii, süu' n̄a ka'ni' xachi' n̄a'a' nduu' a, süu' jaan' ndii yoo a te nat̄iin Ndiosí n̄a tiin' ka'nu' n̄a'a' ne yivi', te yoo tu a te nat̄iin yu'u, n̄a nduu' si'e Ndiosí, n̄a tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u —n̄i kachi a.

⁵Ndani' Jesús Marta, xiin' n̄a' ta'an' a', xiin' Lázaro. ⁶Ndee saa ka n̄i ndii, kij' n̄i x̄in̄i a tu'un jaan' ndii, n̄i ndoo ka a uvi ta'an kivi' mi' yoo a jaan'. ⁷Kij' n̄i xka'ndia kivi' jaan', te n̄i ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'o' tukuu' ndo' n̄u'u' Judea —n̄i kachi a.

⁸Te n̄i ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, sakan' nī xika' tío' te ndiee' ikan' kuun yuu' ra yo'ó, ¿ndichun na tukū nī kuni ku'un un' ikan'? —nī kachi' ra.

⁹Te nī ka'an Jesús ndii:

—Xiní e' ña uxí uvi' hora kumi' i'in kivi'. Ne xika' iin ke'in' ndii, káki'í ña, sakan' ña yoo ñu'u nandii' nuu' ña. ¹⁰Ndisu ne xika' ñuu ndii, káki'í ña, sakan' ña köo' ñu'u nandii' nuu' ña —nī kachi' a.

¹¹Ikan' te nī ka'an ka a ndii:

—Lázaro, te xiní ta'an' xiin' e' ndii, kixín ra, ndisu ku'un sandoto' ña'a' i —nī kachi' a.

¹²Sakan' te nī ka'an te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' a ndii:

—Tákuie, naa' kixín ra ndii, nda'a' mi' ra —nī kachi' ra.

¹³Nī ka'an Jesús ña jaan' xa'a' ña nī xi'i' ra, ndisu te nda'a' xa'a' jaan' ndii, nī xanini' ra ña ka'an a xa'a' ña kixín e' kii' nandiee' e'. ¹⁴Sakan' te nī ka'an kaxi' Jesús xiin' ra ndii.

—Lázaro ndii, xa nī xi'i' ra. ¹⁵Nakuatia' va nimá i xa'a' ndo'ó ña köo' e' nī yoo ikan', sakan' te ini' ka ndo' kuni' ndo' yu'u. To'o' ndo', ku'un koto' ña'a' e' —nī kachi' a.

¹⁶Sakan' te nī ka'an Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' inga te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'o', te kuví tu yoo' xiin' a —nī kachi' ra.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Marta ña suvi' a nduu' ña sanatiaku ne nī xi'i'

¹⁷Kii' nī xaá Jesús ñuu Betania ndii, nī xini' a kuento ña xa kua'an kumi' ta'an kivi' naá ñu'u' nde'i' Lázaro tixin' yavi' ndii. ¹⁸Te ñuu jaan' ndii, yatin' uní ta'an kilómetro xika' naá a te naá ñuu Jerusalén. ¹⁹Te kua'a' va ne judío, ne ndiee' yatín ikan', nī xaá mii' ndu'u' Marta xiin' María, te koto' ña'a' ña, te saki'ví tu ña'a' ña xa'a' a ña nī xi'i' tiaa' ta'an' ne jaan'. ²⁰Kii' nī xini' tu'un Marta ña xa kuaxi' Jesús ndii, nī ketá a' kua'an natiin' ña'a' a', ndisu María ndii, nī ndoo' a' vi'e. ²¹Te nī ka'an Marta xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, naa' nī yoo un' yo'o' ndii, kuví tiaa' ta'an' i.

²²Ndisu xiní i ña ndee' vitin' naa' kakan' un' ndee' ka ña'a' nuu' Ndiosí ndii, taxi' ña'a' a nda'a' un' —nī kachi' a.

²³Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Natiaku' tiaa' ta'an' un' —nī kachi' a.

²⁴Te nī ka'an Marta xiin' a' ndii:

—Xiní i ña natiaku ra kivi' so'o' ndi'i' kii' natiaku sakuu' ne ni xi'i —ni kachi a'.

²⁵Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Yu'u nduu' ña sanatiaku ne ni xi'i, te suvi tu i nduu' ña taxi' kivi' ñuu ne yivi'. Te yoo ka ini xini yu'u ndii, tee' ndee ni xi'i ña ndii, natiaku ña saa i. ²⁶Te sakuu' ne tiaku, naa' ini ña xini ña yu'u ndii, koo' kivi' kivi' ña. ¿Ñáá kandixa' un' ña jaan'? —ni kachi a' xiin' ña' jaan'.

²⁷Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Un ndo', tákui'e, kandixa' i ña yo'ó nduu' Cristo, ña nduu' si'e Ndiosí, ña ni ka'an a' ti'vi' a' iin yivi' —ni kachi a'.

**Xaku' Jesús xa'a' a' ña ni xi'i Lázaro yatın
yavi kava' mii' naá ñu'u' nde'i ra**

²⁸Kii' ndi'i' ni ka'an Marta ña jaan', te ni xa'an ka'an yaa' a' xiin' María ta'an' a' ndii:

—Xa ni xaa ña nduu' maestro e', te kuni ka'an a' xiin' un' —ni kachi a'.

²⁹Kii' ni xini so'o' María ña jaan' ndii, numi' va te ni nuta a', te kua'an a' ndee mii' iin' Jesús. ³⁰Tia'an nda'ni Jesús ñuu jaan', kuu' saa' iin' ka a' mii' ni nata'an' a' xiin' Marta. ³¹Te ne judío, ne ndiee' vi'e a' saki'vi' ña'a' ndii, ni xini ña numi' va ni nuta María te kua'an a'. Sakan' na ni xikundikun ña'a' ña ka'an' ña ña kua'an kuaku a' yu'u' yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Lázaro jaan'. ³²Kii' ni xaa a' mii' iin' Jesús, te ni xini ña'a' a' ndii, ni xikuiin xiti' a' nuu' a, te ni ka'an a' ndii:

—Tákui'e, naa' ni yoo un' yo'o' ndii, kivi' tiaa ta'an' i —ni kachi a'.

³³Kii' ni xini Jesús xaku' a', te xaku' tu ne judío, ne kuaxi xiin' a' jaan' ndii, ni tuxu'vi' nimá a, te ni kusuchi' tu ini a, ³⁴ka'an a' ndii:

—¿Mii' ni chinaá ña'a' ndo'? —ni kachi a'.

Te ni ka'an ña xiin' a' ndii:

—To'o', te kuni un', tákui'e —ni kachi ña.

³⁵Te ni xaku' Jesús. ³⁶Sakan' te ni ka'an ne judío jaan' ndii:

—Koto ndo', saa vi' tu ni kundani ña'a' ra —ni kachi ña.

³⁷Ndisu sava ne jaan' ni ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' te ni nunia' nduchi' nuu' te kui'e nuu', ¿saa tu ni kivi' sanda'a ra Lázaro jaan' te kivi' ra? —ni kachi ña.

So'ŋ ni xaꝞ a kij' ni sanatiaku Jesús Lázaro

³⁸Te tuku sakan' ni tuxu'ví nimá Jesús, te ni kuyatín a yavi ndii jaan'. Te toko' kavá' iin' yavi jaan', te ndasi' yu'u' a xiin' iin yuu'. ³⁹Te ni ka'an Jesús ndii:

—Sanundia'á ndo' yuu' kaa' —ni kachi a.

Te ni ka'an Marta, ña' ku'va te ni xi'i jaan' ndii:

—Tákuie, xa xa'án ra vitin, sakan' ña xa kua'an kumi' ta'an kivi' ni xi'i ra —ni kachi a'.

⁴⁰Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—¿Náá náka'an' un' ña xa ni ka'an i xiin' un' ña naa' ini un' xini un' yu'u' ndii, kuni un' ña nia'a Ndiosí ña ndiee' koo' chukuu' a? —ni kachi a.

⁴¹Sakan' te ni sanundia'á ra yuu' jaan'. Te ni nakoto ndiaa Jesús ndivi', te ni ka'an a ndii:

—Tataa, taxi' i ña chindani un', sakan' ña ni xini so'ŋ un' ña ni ka'an i xiin' un'. ⁴²Yu'u' ndii, xini i ña xini so'ŋ un' ña ka'án i xiin' un' sakuu' ichi'. Ndisu ka'án i sakan' xa'a' ne yivi' kua'a' ne ita' yo'o', te kandixa' nia ña yo'ŋ ni tianu' yu'u' iin yivi' yo'o' —ni kachi a.

© 1996 David C. Cook

Sanatiaku Jesús iin te nani' Lázaro (11.44)

⁴³Ndi'i ni ka'an a ña jaan', sakan' te ti'e' ni ka'an a ndii:

—Lázaro, nia'a yo'o' —ni kachi a.

⁴⁴Ikan' te ni keta te ni xi'i jaan' ndisuku' toto nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te ndisuku' iin pein nuu' ra. Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndaxin' ndo' ra te ku'un ra —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni ndatu'un' tuni te kuu'

ka'nu' saa kuvu ka'ni' ra Jesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

⁴⁵Te kua'a' va ne judío, ne ni kixin koto María, ne ni xini ña ni xaa Jesús ikan' ndii, ni ini nia ni xini ña'a' nia. ⁴⁶Ndisu sava ne jaan' ndii, ni xa'an nia nuu' te fariseo, te ni ka'an nia xiin' ra ña ni sanatiaku Jesús te jaan'. ⁴⁷Sakan' na kuii' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni nakaya ra te kuu' ka'nu' xiin' ra, te ni xa'a' ra iin junta ka'nu' ka'an ra ndii:

—¿Ndee ña saa e'? Kuachi ndii kua'a' va chuun ka'nu' xaa' te jaan'. ⁴⁸Naa' taxi e' ña nakaa ra xaa' ra ña jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kundikun ña'a', te kixin te xa'ndia chuun' ñuu Roma, te sandoñu'u' ra yukun' ka'nu' e' xiin' ñuu e' —ni kachi ra.

⁴⁹Sakan' te, iin te jaan' te nani' Caifás, te nduu' sutu ka'nu' ka kuiya jaan', ni ka'an ndii:

—Ndo'ó ndii, koo' a xini xachi' ndo'. ⁵⁰Ni ndee xanini tu ndo' ña va'a ka kuvu iin ndaa' kuiti' te yivi' xa'a' sakuu' ne ñuu e' te ndoñu'u' sakuu' e' —ni kachi ra.

⁵¹Süu' ña ka'an' mii' te jaan', te ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ka nduu' ra sutu ka'nu' ka kuiya jaan' na ni ka'an tiakú ra ña kuvu Jesús xa'a' kuachi sakuu' ne ñuu jaan'. ⁵²Te süu' xa'a' ne jaan' kuiti' kuvu a, süu' jaan' ndii kuvu tu a te nakaya a sakuu' si'e Ndiosí, ne ndo'ni tein ne yivi' iin yivi', te nduuiin nia. ⁵³Xa'a' a jaan' na ndee kivi' jaan' ndii, ni nakata ra kuento ra ña ka'ni' ra Jesús.

⁵⁴Sakan' na Jesús ndii, ni xika tuvi' ka a tein te judío jaan'. Süu' jaan' ndii ni keta a kua'an a ñuu ña nani' Efraín, ña kandu'u' nuu' iin ñu'u' yatín mii' taxin' kaa'. Te ikan' ni ndoo a xiin' te nda'a' xa'a' a.

⁵⁵Te xa kuyatin' viko' pascua, ña xaka'nu' ne judío, sakan' na kua'a' ne yivi' ni kaa ñuu Jerusalén, te ndasandoo xiin' mii' nia nuu' Ndiosí ña kuní ka koo viko' jaan'. ⁵⁶Xika' ne yivi'

nanduku' n̄iá Jesús, te ka'án xiin' ta'an' n̄iá nuu' ki'e yūkun' ka'nu' ndii:

—¿Saa tuu ndo'? ¿Ñáá kixin' ra viko', uun kuäsa'? —ni kachi' n̄iá.

⁵⁷Te sutu' kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni ka'an chuun' ra ña naa' xiní yoo ka mii' yoo a ndii, na ka'an n̄iá xiin' ra te tiin' ña'a' ra.

So'o ni xaa a kii' ni saka'a' María xa'an xavixín'
xata' xa'a' Jesús ñuu' Betania
(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

12 ¹Iñu ta'an ka kivi' kuní te koo viko' pascua jaan', te n̄i xaa Jesús ñuu' Betania mii' ndu'u' Lázaro, te n̄i xilí, te n̄i sanatiaku ña'a' a. ²Te ikan' n̄i xava'a ne yivi' ña xaxi' iin' xakuaa' xa'a' a ña tiin' ka'nu' n̄iá Jesús. Marta nduu' ña' xika' nuu' ikan', te Lázaro nduu' iin' te ndu'u' xixi' xiin' Jesús nuu' mesa. ³Sakan' te n̄i ki'in' María yatin' sava' litro xa'an xavixín' koo' chukuu', ña nduu' mii' ndi'i' nardo, ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', te n̄i saka'a' a' xata' xa'a' Jesús, te n̄i sanayaa' a' a

© 1996 David C. Cook

Saka'a' María xa'an xavixín' xa'a' Jesús (12.5)

xiin' ixi' xíni' a'. Te ni chítu' kanii' tixin vi'e jaan' xiko xa'an xavixín' jaan'. ⁴Ikan' te Judas Iscariote, te nduu' tu iin te nda'a' xa'a' Jesús, te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu' sie ya'a, ni ka'an ndii:

⁵—Va'a ka naa' ni ke'vi' a, te kondia ya'vi' a xu'un' ña ki'in iin te yivi' naa' sachuun' ra uni ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuvi chindiee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachi ra.

⁶Ndisu süu' ni ka'an ra ña jaan' xa'a' a ña ndi'ni xna'a ra xa'a' ne nda'vi kuu', süu' jaan' ndii xa'a' a ña te kui'na' nduu' ra. Te suv ra nduu' te xito' tindaa' xu'un', te xaá ndii xaku'na' ra xu'un' ña kié tixin ña jaan'. ⁷Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na ko a' sakan', kuachi ndii iin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. Ña' kaa' ndii, ni taxa'a' a' xa'an xavixín' kaa', te ni xakin a ñu'u' nde'i i, te ko tu'va a, te ndiee a kii' kuvi i.

⁸Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i' ni kivi' ko nia xiin' ndo', te kuvi chindiee' ña'a' ndo' amaa ka kuní ndo'. Ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i' ni kivi' kaka i tein ndo' —ni kachi Jesús.

Ndatu'un' tuní sutu kuu' nuu' ña ka'ni' tu ra Lázaro

⁹Kua'a' va ne judío, kii' ni xini nia kuento ña ndu'u' Jesús ñuu Betania ndii, ni kixin koto ña'a' nia. Te süu' Jesús kuiti' ni kixin koto nia, süu' jaan' ndii ni kuni tu nia kuni nia Lázaro, te xa ni xi'i, te ni sanatiaku ña'a' Jesús. ¹⁰Sakan' na ni ka'an tuní sutu kuu' nuu' ña ka'ni' tu ra Lázaro, ¹¹sakan' ña te jaan' xaa' sakan', te kua'a' ne judío jaan' ni kuxioo nuu' ña sania'á sutu jaan', te ndikún nia Jesús.

So'q ni xaa a kii' nda'ni' Jesús kua'an a ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹²Te ni kitu' tuku kivi' ndii, ni xini tu'un ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne kuaxi viko' ñuu Jerusalén jaan', ña kuaxi tu Jesús ñuu jaan'. ¹³Sakan' na ni xa'nu nia ñuu', te ni'i' nia a kua'an nata'an' nia xiin' a, te ti'e' kuaa' nia ka'an nia ndii:

—¡Na natiin xto'o e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va a ña kuaxi kuenta a kaa', te ña kaa' nduu' ña xa'ndia chuun' nuu' yoo', ne vi'e Israel! —kachi nia.

¹⁴Te Jesús ndii, yoso' a mburru sie, ti' ni tatu a jaan', naa ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii:

*Natiin' va'a ne yivi' Jesús kij' ndi'vi' a
ñuu Jerusalén kua'an a (12.15)*

¹⁵ Kāka nimá ndo'ó, ne ndiee' ñuu Sión.

Koto ndo', kaa' kuaxi rey ndo',
ndu'u' a xata' iin mburru sie.

Sakan' kachi a.

¹⁶ Te nda'a' xa'a' a ndii, ni kundani ra ña ni yoo jaan' ña nuu', ndisu kij' ni natiaku Jesús, te ni tiin ka'nu' ña'a' Ndiosí ndii, ni naka'an' ra ña xa yoso' sakuu' ña jaan' xa'a' a, te nii' sakan' xna'a ni ndo'o a. ¹⁷ Te ne yivi', ne ni xini kij' ni kana Jesús Lázaro ndee tixin yavi ndii, te ni natiaku ra ndii, ndiee' yu'u' te ndiee' yu'u' nia xa'a' ña ni xaa a jaan'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na ni kiee kua'a' ne yivi', te ni kixin nata'an' nia xiin' Jesús, sakan' ña ni xini nia kuento xa'a' chuun ka'nu' ña ni xaa a jaan'. ¹⁹ Sakan' na kuii' ni ka'an xiin' ta'an' te fariseo ndii:

—Koto ndo', sakuu' ne yivi' ndikún xata' te kaa', koo' a kuví saa xachi' e' vitin —kachi ra.

Kuní a nakoo e' ña kuní mii' e' xa'a' a ña ndikún e' ichi' Jesús

²⁰ Te ni ka'ni tu sava te griego tein ne ni kaa ñuu jaan' te saka'nu' ra Ndiosí kij' yoo viko' jaan'. ²¹ Te ni kuyatin te jaan' nuu' Felipe, te Betsaida, ña kandu'u' ñu'u' Galilea. Te ni ka'an ra ndii:

—Tákuie, kuni ndatu'un' ndu xiin' Jesús —ni kachi ra.

²²Sakan' te ni xa'an Felipe, te ni ka'an ra xiin' Andrés, te uvi saa' te jaan' ni xa'an taxí kuento nuu' Jesús. ²³Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuyatin' kivi' ña tiin ka'nu' Ndiosí ña nduu' tu te yivi'. ²⁴Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña naa' ki'vi' iin ndikin' trigo tixin ñu'u', te kuví a ndii, nãta'vi' a. Ndisu naa' kuví a tixin ñu'u' jaan' ndii, nata'vi' kua'a' a. ²⁵Yoo ka kundani kivi' ñuu mii' ndii, kuví nã, ndisu yoo ka chindiaa ya'vi' kivi' ñuu mii' nã iin yivi' yo'o' xa'a' a ña ndani ka nã yu'u ndii, natiin nã kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ²⁶Yoo ka kuni kaka nuu nuu' i ndii, na kundikun nã yu'u, te ne xika' nuu' nuu' i ndii, kundiee nã mii' ndu'u' i, te tiin ka'nu' tu ña'a' yuva' i Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña kundo'o a te kuví a

²⁷Ndi'ni va nimá i vitin. ¿Ndee ña ka'an i? ¿Ñáá ka'an i ndii, “Tataa, sakakú un' yu'u nuu' ña kundo'o i vitin”? Kivi' ka'an i sakan', kuachi ndii xa xa'a' ña jaan' kuaxi i. ²⁸Tataa, nia'a un' ña kumi' un' sakuu' ña ndiee' —ni kachi Jesús.

Sakan' te ni tiaku ka'an iin tachi' ndee ndivi' ndii:

—Xa ni nia'a i ña ndiee' ña kumi' i, te nia'a ka e —ni kachi a.

²⁹Te ni ka'an ne yivi' kua'a', ne ita' ikan', ne ni xini so'o tachi' jaan', ña savi' ni nde'i, te sava tuku nã ni ka'an ndii:

—Iin ángele, ña yoo ndivi', ni ka'an xiin' ra —ni kachi nã.

³⁰Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Süu' xa'a' ña va'a yu'u ni tiaku ka'an tachi' jaan', süu' jaan' ndii xa'a' ndo'ó ni tiaku a. ³¹Xa ni xaa kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' iin yivi' yo'o', te vitin tu ndoo kui'e xachi' ña ndiva'a, ña xa'ndia chuun' iin yivi' yo'o'. ³²Te kii' ndani'i ra yu'u nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o' ndii, saka'an i nimá sakuu' ne yivi' ña kixin nã nuu' i —ni kachi a.

³³Te xiin' ña jaan' ni sakuni' Jesús ne jaan' saa kuví a. ³⁴Te ni ka'an ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Xini ndu ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí ña Cristo, ña sakakú yoo ndii, koo a xiin' e' ndee ndi'i' ni kivi', sakan' na kuii', ¿ndichun ka'an yo'ó ña kuni a ndani'i ra ña nduu' tu te yivi'? ¿Yoo nduu' ña nduu' tu te yivi' ña ka'an un' xa'a' jaan'? —ni kachi nã.

³⁵Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Ndee iin xa'a' kuiti' yoo i te nduu' i ñu'u nuu' ndo'. Kaka ndo' vitin ña yoo i te sayi'é i nuu' ndo', te sakan' kando ña iin yavi' ndo'. Sakan' ña ne xika' niaa' ndii, xini nja mii' kua'an nja. ³⁶Vitin ña yoo i te sayi'é i nuu' ndo' ndii, kandixa' ndo' yu'u, te kunduu' ndo' kuenta ne yi'é ñu'u jaan' nuu' —ni kachi a.

Kii' ndii' ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'an a te ni tisi'e a nuu' ne jaan'.

Ni kuni ne yivi' ini nja kuni nja Jesús

³⁷Tee' ndee kua'a' va chuun ka'nu' ni xaa Jesús nuu' nja ndii, ni ini nja kuni ña'a' nja. ³⁸Sakan' ni xka'ndia a, te ni xinu ña ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' kii' ni ka'an ra ndii:

Tákui'e, ndee iin ne yivi' ni kandixa' ña ni sania'á ndu.

Te sakan' tu ndee iin koo' ni natiin' ña ni nia'a un' xiin' ña ndiee' un' nuu' nja.

Ni kachi ra.

³⁹Sakan' na kiii' ni kuvi' kandixa' nja a, xa'a' a jaan' na ni ka'an tu Isaías ndii:

⁴⁰Ni ndasi a nduchi' nuu' nja,
te ni xaxii tu a nimá nja,
koto ka kuni nja xiin' nduchi' nuu' nja,
te kundani nja xiin' nimá nja,
te nandiko' nja nuu' i, te sanda'a ña'a' i.

⁴¹Ni ka'an Isaías ña jaan' kii' ni xini ra ña ndiee' koo' chukuu' ña kumi' Jesús, te ni ka'an ra xa'a' a. ⁴²Ndee saa ka ni ndii, kua'a' va te xa'ndia chuun' ni ini xini ña'a'. Ndisu ni ndiee' yu'u' ra xa'a' a, sakan' ña yi'vi ra ña tava' xachi' ña'a' te fariseo vi'e mii' nakayá ne nuu' jaan'. ⁴³Sakan' ña ni xtani ka ra ña ndoo va'a ra nuu' ne yivi' te sakan' ña ndoo va'a ra nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña kuaxi a te sakahú yoo'

⁴⁴Te ni ka'an ti'e' Jesús nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Yoo ka ini xini yu'u ndii, süu' ini nja xini nja yu'u kuiti', süu' jaan' ndii ini tu nja xini nja ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o'. ⁴⁵Te sakan' tu yoo ka xini yu'u ndii, xini tu nja ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o'. ⁴⁶Yu'u nduu' ñu'u ña sayi'é nuu' ne

yivi', te ni xaa i iin yivi' yo'o'. Te yoo ka ini xini yu'u ndii, ndoo niaa' xachi' nimá nia. ⁴⁷Naa' yoo ka xini so'o' ña ka'an i, te säxinú nia a ndii, süu' yu'u nduu' ña katun' ña'a', sakan' ña ni xaa i te katun' i ne yivi' iin yivi', süu' jaan' ndii ni xaa i te sakakú ña'a' i. ⁴⁸Yoo ka saxio' yu'u, te küni natiiin nia ña ka'an i ndii, xa yoo iin ña katun' ña'a'. Tu'un ña ni ka'an i jaan' nduu' ña katun' ña'a' kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁹Sakan' ña süu' ña ka'an' mii' i nduu' ña ni ka'an i jaan'. Süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña ni t'vi' yu'u iin yivi' yo'o', nduu' ña ni ka'an chuun' xiin' i ndee ña ka'an i, te saa ka'an e. ⁵⁰Te xiní i ña ña ni ka'an chuun' a xiin' i ndii, taxi' a kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', sakan' na kuii' ka'an i saa nii' ni ka'an yuva' e' xiin' i kuiti' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni natia Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a

13 ¹Kii' kuní ka köo viko' Pascua ndii, xa xiní Jesús ña xa kuyatin' kivi' ña nakoo a iin yivi' yo'o', te nu'u a nuu' yuva' e' Ndiosí. Te ni kundani ya'a a ne nduu' kuenta a iin yivi' yo'o', te iin sakan' kundani ña'a' a ndee so'o' ndi'i'. ²Kii' ndiee' ra xixi' ra ndii, xa ni saka'an ña ndiva'a nimá Judas Iscariote, si'e Simón, ña sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'. ³Te xa xiní Jesús ña xa ni sakuiso' chuun' ña'a' yuva' e' Ndiosí nuu' sakuu' ña yoo', te xiní tu a ña nuu' Ndiosí ni kiee a, te ni xaa a iin yivi', te nuu' ña jaan' tu ku'un nu'u a. ⁴Sakan' te ni ndondichi a, te ni xta'ni' a toto ndisuku' a, te ni satiín a iin pein tixin toko' a, ⁵sakan' te ni taan' a tikui tixin iin xiko'o', te ni xa'a' a natia a xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ni sanayaa' a xa'a' ra xiin' pein tixin ña ni satiín a toko' a jaan'. ⁶Kii' ni tondia a mii' ndu'u' Simón Pedro ndii, ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿ndichun na natia yo'ó xa'a' yu'u? —ni kachi ra.

⁷Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xaa' i yo'o' ndii, kundani yo'ó a vitin, ndisu kundani un' un kii' ya'a —ni kachi a.

⁸Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Köo' kivi' kuiin yu'u ña natia yo'ó xa'a' i —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' natia i xa'a' un' ndii, süu' kuenta ka i kunduu un' —ni kachi a.

© 1996 David C. Cook

Natia' Jesús xa'a' tē ndikún ichi' a (13.5)

⁹Sakan' tē nī ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákui'e, süü' xa'a' kuiti' i natia un', süü' jaan' ndii, natia tu un' nda'a' i xiin' xini' i —nī kachi ra.

¹⁰Tē nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ne xa nī chichi ndii, ndee xa'a' kuiti' nia kuni a ndoo, sakan' ña xa nī ndoo kanii' nia, tē ndo'ó ndii, xa yoo ndoo ndo', ndisu süü' sakuu' ndo' —nī kachi a.

¹¹Xa xini' Jesús yoo sanakua'a ña'a' nda'a' tē kuni ka'ni' ña'a', sakan' na kuui' nī ka'an a ndii: “Süü' sakuu' ndo'ó nduu' tē ndoo”, nī kachi a.

¹²Tē kii' ndi'i nī natia a xa'a' ra, tē nī nakui'nu a toto ndisuku' a jaan', tē nī xikundu'u' tukuu a mii' iin' mesa, tē nī ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Náá kundani' ndo' ndee ña kuni kachi ña nī xaa i xiin' ndo' vitin? ¹³Ka'an ndo'ó ña maestro ndo' nduu' i, tē ka'an tu ndo' ña xto'o ndo' nduu' i, tē va'a yoo a ka'an ndo' sakan' ña suvi xna'a nduu' i. ¹⁴Sakan' na kuui' naa' yu'u, ña nduu' xto'o ndo' tē nduu' tu i maestro ndo', tē nī natia i xa'a' ndo' ndii, kuni a ña natia tu ndo'ó xa'a' i'in ta'an ndo'. ¹⁵Ni xaa i sakan' xiin' ndo', tē saa tu ndo'ó saa nii' nī xaa yu'u xiin' ndo' vitin.

¹⁶Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, iin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xto'o ra, te ni ndee süu' te ka'nu' ka nduu' tu te sakuni' tu'un te sakan' te ni tianu' ña'a'. ¹⁷Naa kundani ndo' ña ka'án i xiin' ndo', te saa ndo' a ndii, sañu'u' va Ndiosí ndo'ó.

¹⁸'Süu' xa'a' sakuu' ndo'ó ka'án i, sakan' ña xiní yu'u yoo ni nakaxin i kunduu kuenta i. Ndisu kuní a ña xinú ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mií' ka'án a ndii: “Te xixi' inga' xiin' i ni nanduú te ndasi' yu'u”, kachi a. ¹⁹Ka'án i ña kaa' xiin' ndo' ndee vitin ña kuní ka koó a, sakan' te kii' koó a ndii, kändixa' ndo' ña yu'u nduu' i. ²⁰Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ña yoo ka natiin' ne ti'vi' i ndii, yu'u natiin' ña. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu ña ña ni ti'vi' yu'u iin yivi' yo'o' —kachi Jesús.

**Yo'o' ka'án Jesús ña Judas nduu' te sanakua'a
ña'a' nda'a' te kuu' nuu'**

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹Kii' ndi'i ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni ndi'ni nimá a, te ni ka'an a ndii:

—Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ña iin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —ni kachi a.

²²Sakan' te ni xa'a' xto'ni' nuu' ta'an' te nda'a' xa'a' a jaan' ña xiní ra yoo xa'a' ni ka'an a. ²³Te iin te jaan', te ndani ka a ndii, ndu'u' ra xiin' a. ²⁴Sakan' te ni nia'a' nda'a' Simón Pedro nuu' te jaan' ña ndatu'un' ra Jesús yoo' xa'a' ka'án a. ²⁵Te ni kuyatin ka te jaan' nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Táku'e, yoo nduu' ra? —ni kachi ra.

²⁶Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Sachii' i iin ta'vi' xita' va'a tixin ko'o', te te taxi i ña jaan' nda'a' nduu' te jaan' —ni kachi a.

Sakan' te ni sachii' a iin ta'vi' xita' va'a tixin ko'o', te ni taxi ña'a' a nda'a' Judas, si'e Simón Iscariote. ²⁷Kii' ndi'i so'o ni xixi' ra xita' va'a jaan', te ni sko'nu' ña ndiva'a' nimá ra. Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā xito' un' saa un' ndii, numi' te saa un' un —ni kachi a.

²⁸Ndisu ndee iin te ndiee' xixi' xiin' a ni kundani ndichun ni ka'an a sakan' xiin' ra. ²⁹Te xa'a' a ña te xito' xu'un' nduu' te jaan' ndii, ni xanini sava te nda'a' xa'a' a jaan' ña ni ka'an Jesús sakan' xiin' ra, te ku'un sata' ra ña kuní xa'a' viko', uun

ñā ku'un taxī rā xu'un' nda'a' ne nda'vi kuu'. ³⁰Te kii' ndi'i ni xixi Judas xita' va'a jaan' ndii, ni keta rā kua'an rā. Te xa ñuu nduu' a kii' sakan'.

Yo'o' taxi' Jesús iin tu'un ndei' xaa'

³¹Kii' ni keta rā kua'an rā, te ni ka'an Jesús ndii:

—Vitin tiin' ka'nu' Ndiosí yu'u, ñā nduu' tu te yivi', te natiin' tu Ndiosí ñā tiin' ka'nu' xa'a' i. ³²Te xa'a' a ñā natiin' Ndiosí ñā tiin' ka'nu' xa'a' i ndii, nā'a' ka te tiin' ka'nu' tu a yu'u. ³³Te kua'a mii' i, ndee iin xa'a' sie kuiti' yoo ka i xiin' ndo'. Nanduku' ndo' yu'u, te naa ni ka'an i xiin' ne judío, sakan' tu ka'an i xiin' ndo'ó vitin ñā mii' ku'un yu'u jaan' ndii, küvi ku'un tu ndo'ó ikan'. ³⁴Taxi' i iin tu'un ndei' xaa' yo'o' nuu' ndo' ñā kundani ta'an' ndo'. Kuní a kundani ta'an' ndo' ndee naa kundani yu'u ndo'ó. ³⁵Naa' ndani ta'an' ndo' ndii, xiin' ñā jaan' kundani sakuu' ne yivi' ñā te nda'a' xa'a' i nduu' ndo' —ni kachi a.

**Yo'o' ka'an Pedro ñā yoo' tu'va rā te taxī rā
ndee kivi' ñuu rā xa'a' Jesús**

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶Te ni ka'an Simón Pedro xiin' a ndii:

—¿Mii' kua'an un', táku'e? —ni kachi rā.

Te ni ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Mii' kua'an i ndii, küvi kundikun un' yu'u vitin, ndisu kuví kundikun un' yu'u nuu' ku'un e' —ni kachi a.

³⁷Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—¿Ndichun na küvi ku'un i xiin' un' vitin, táku'e? Xa yoo tu'va i te taxī i ndee kivi' ñuu i xa'a' un' —ni kachi rā.

³⁸Te ni ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—¿Ndixa xna'a ndii, xa yoo tu'va un' te taxī un' ndee kivi' ñuu un' xa'a' i uun? Ñā ndaku ka'an i xiin' un' ñā kii' kuní ka kana nduchié ndii, xa uni ichi' ni ka'an un' ñā xini un' yu'u.

Jesús nduu' ichi' ñā kua'an nda'a' Ndiosí

14 ¹Kündi'ni ka nimá ndo', ini ndo' kuni ndo' Ndiosí, te ini tu ndo' kuni ndo' yu'u. ²Vi'e yuva' i ndii, yoo kua'a' mii' kuví kundiee ndo'. Naa' süu' sakan' nduu' a ndii, ká'an i xiin' ndo' xa'a' a. Sakan' na kui' na ku'un i te sava'a i mii' kundiee ndo'. ³Te kii' ndi'i ku'un i, te sava'a i mii' kundiee

ndo' ndii, kixin tukuu i, te naka i ndo'ó, te ku'un ndo' xiin' i, te kundiee ndo' xiin' i mii' kundu'u' i. ⁴Te xa xiní ndo' ichi' mii' ku'un i —kachi Jesús.

⁵Íkan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Tákui'e, xini ndu mii' ku'un un'. Sakan' na kuii', ¿saa kuví kundani ndu mii' kua'an ichi' ña ku'un un'? —ni kachi ra.

⁶Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' ichi', te yu'u tu nduu' ña ndixa, te yu'u tu nduu' ña taxi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. Te ndee iin ne yivi' küvi naxaa nuu' yuva' e' Ndiosí naa' xaa nia nda'a' i. ⁷Naa' ni nakuni kaxi' ndo' yu'u ndii, nakuni tu ndo' yuva' i Ndiosí. Te ndee vitin ndii, xa ni nakuni ña'a' ndo', te xa ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndo' —kachi a.

⁸Te ni ka'an Felipe xiin' a ndii:

—Tákui'e, nia'a un' ndu yuva' jaan', te xava'a sakan' kuiti' nuu' ndu —ni kachi ra.

⁹Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa saa' va yoo i xiin' ndo', te ¿ndichun na xini un' yu'u, Felipe? Yoo ka xini yu'u ndii, xa ni xini tu nia yuva' e' Ndiosí. Sakan' na kuii', ¿ndichun xikán un' nuu' i ña nia'a i yuva' e' nuu' ndo'? ¹⁰¿Náá kändixa' un' ña yoo' yuva' e' Ndiosí xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a? Tu'un ña ka'an i xiin' ndo' ndii, süu' ña ka'an' mii' i te ka'an e, süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña yoo xiin' i, nduu' ña xaa' ña ka'nu' xiin' nda'a' yu'u. ¹¹Kändixa' ndo' ña yoo i xiin' yuva' e' Ndiosí, te yoo tu ña jaan' xiin' i. Naa' köo' tuku ndii, kändixa' ndo' a xa'a' ña ka'nu' ña ni xini ndo' xaa i. ¹²Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka iní xini yu'u ndii, saa tu ne jaan' ña ka'nu' ña xaa' i. Te ka'nu' ka ña saa ne jaan' te sakan' ña xaa' i, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí nu'u i. ¹³Te ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndiee' i ndii, saa i ña jaan', te xiin' ña jaan' tiin ka'nu' ne yivi' yuva' e' Ndiosí xa'a' yu'u, ña nduu' si'e a. ¹⁴Naa' kakan ndo' ndee ka ña'a nuu' Ndiosí xiin' ña ndiee' i ndii, saa i ña jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús ña ti'vi' a Espíritu Santo iin yivi'

¹⁵'Naa' ndani ndo' yu'u ndii, saxinú ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. ¹⁶Te kakan yu'u nuu' yuva' e' Ndiosí, te ti'vi' a inga ña chindiee' ndo'ó, te koo a xiin' ndo' ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁷Te ña jaan' nduu' Espíritu Santo, ña nia'á sakuu' ña ndixa xa'a'

Ndiosí. Te ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, küvi natiin nia a sakan' ña küvi kuni ña'a' nia, te ni ndee xiní tu ña'a' nia. Ndisu ndo'ó ndii, xiní ña'a' ndo' sakan' ña yoo a xiin' ndo', te koo a nimá ndo'. ¹⁸Nākoo nda'vi xachi' i ndo'ó, sakan' ña nandiko' tukuu i, te koo i xiin' ndo'. ¹⁹Ndee iin xa'a' sie kuiti', te küni ka ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi', yu'u. Ndisu ndo'ó ndii, kuni ndo' yu'u, te xa'a' a ña tiaku i ndii, kutiaku tu ndo'ó. ²⁰Te kivi' jaan' ndii, kuni ndo'ó ña yoo' yu'u xiin' yuva' i Ndiosí, te ndo'ó yoo' xiin' yu'u, te yu'u yoo' xiin' ndo'ó. ²¹Yoo ka natiin' ña ka'án chuun' i, te saxinú nia a ndii, ne jaan' nduu' ne nia'á ña ndani nia yu'u. Te yoo ka ndani yu'u ndii, ndani ña'a' yuva' i Ndiosí, te ndani tu ña'a' yu'u, te nia'a xiin' mii' i nuu' nia —ni kachi a.

²²Te ni ndatu'un' ña'a' Judas, ndisu süu' Judas Iscariote nduu' te jaan', ka'án ra ndii:

—Tákui'e, ¿ndichun na nuu' ndu'u kuiti' nia'a xiin' mii' un', te ña'a xiin' mii' un' nuu' ne nduu' kuenta iin yivi'? —ni kachi ra.

²³Te ni nakuiin Jesús ndii:

—Naa' yoo ka kundani yu'u ndii, saxinú nia ña ka'án i, te kundani ña'a' yuva' i, te kixin ndu, te koo ndu xiin' nia. ²⁴Te yoo ka küni kundani yu'u ndii, saxinú nia ña ka'án i. Te tu'un ña xini so'ó ndo' ka'án i ndii, süu' tu'un mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii tu'un yuva' i, ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o', nduu' a. ²⁵Ka'án i sakuu' ña jaan' vitin ña yoo ka i xiin' ndo'. ²⁶Ndisu ti'vi' yuva' e' Ndiosí ña chindiee' ndo'ó, ña nduu' Espíritu Santo, ña kixin kuenta i, te ña jaan' sania'á ndo'ó sakuu' ña'a, te sanaka'an' tu a ndo'ó sakuu' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

²⁷Taxi' i ña mani' koo nimá ndo', te ña mani' yoo nimá mii' i nduu' ña jaan'. Te ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, küvi taxi a ña mani' naa ña taxi' i jaan'. Kündi'ni nimá ndo', te ni ndee küyivi' tu ndo'. ²⁸Xa ni xini so'ó ndo' ni ka'an i xiin' ndo' ña nu'u i, te kixin i tukuu' i mii' yoo ndo' yo'o'. Naa' ndixa xna'a ndani ndo' yu'u ndii, nakuatia' nimá ndo' ña kua'an i nuu' yuva' e' Ndiosí, sakan' ña ka'nu' ka ña nduu' ña jaan' te sakan' yu'u. ²⁹Ka'án i ña jaan' xiin' ndo' vitin ña kuni ka koo a, sakan' te kii' koo a ndii, kandixa' ndo' a. ³⁰Kä'an kua'a' ka i xiin' ndo', sakan' ña xa kuaxi ña ndiva'a, ña kumi' ndiee' iin yivi' yo'o', tee' ndee koo' ndiee' kumi' ña jaan' nuu' yu'u. ³¹Ndisu xaa' i saa nii' ni ka'an chuun' Ndiosí, yuva' i,

xiin' i, te kuni ne yivi' iin yivi' ña ndani i yuva' i. Ndongdichi ndo', te ku'un kiee e' yo'o', te ku'un e'.

Yo'o' ka'an Jesús ña mii' a nduu' ndee naa yo'o' uva xna'a

15 ¹Yu'u nduu' yo'o' uva xna'a, te yuva' i nduu' ña xito' ña'a' a. ²Te sakuu' nda'a' i mii' koo' nduu' kuun' ndii, xa'ndia ña'a' a. Te sakuu' nda'a' i mii' kuun' nduu' ndii, xaña'ma ña'a' a te kuun ka a. ³Ndo'ó ndii, xa ni ndundoo nimá ndo' ni xaa' tu'un ña xa ni ka'an i xiin' ndo'. ⁴Koo naa yoo inga' ndo' xiin' i, te koo naa yoo inga' tu yu'u xiin' ndo'. Sakan' tu iin nda'a' yo'o' uva ndii, koo' uva kuun' nda'a' a naa yöo inga' a xiin' yo'o' a. Te sakan' tu ndo'ó, naa' yöo inga' ndo' xiin' i ndii, küvi kunduu ndo' te va'a nda'a' nuu' ichi' Ndiosí.

⁵Yu'u nduu' yo'o' uva, te ndo'ó nduu' nda'a' a. Yoo ka yoo inga' xiin' i, te yoo inga' tu yu'u xiin' nia ndii, kunduu nia ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' ña naa' yöo inga' ndo' xiin' i ndii, koo' xachi' ña va'a küvi saa ndo'. ⁶Yoo ka yöo naa yoo inga' xiin' i ndii, kuitia nia ndee naa xitá nda'a' yo'o' uva, te ichi a. Sakan' te nakaya ne yivi' a, te ko'ni nia a nuu' ñu'u, te koko a.

⁷Naa' yoo inga' ndo' xiin' i, te tiin' kutu' tu ndo' tu'un ña sania'á i ndo'ó ndii, taxí Ndiosí ndee ka ña kuni kakan ndo' nuu' a. ⁸Kii' nduu' ndo' ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí ndii, nia'á ndo' ña nduu' xna'a ndo' te nda'a' xa'a' i, te xiin' ña jaan' natiiin yuva' e' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi'. ⁹Saa nii' ndani Ndiosí yu'u ndii, nii' sakan' ndani tu yu'u ndo'ó. Tiin kixin' ndo' ña ndani yu'u ndo'ó jaan'. ¹⁰Naa' saxinú ndo' ña ka'an chuun' i ndii, tiin kixin' ndo' ña ndani i ndo'ó, saa nii' saxinú yu'u ña ka'an chuun' yuva' i, te tiin' kixin' i ña ndani a yu'u.

¹¹Ña jaan' ka'an i xiin' ndo', te kuatia' nimá ndo' saa nii' kuatia' nimá yu'u, te sakan' xinu ña kuatia' nimá ndo'.

¹²Ña yo'o' nduu' ña ka'an chuun' i xiin' ndo', ña kundani naa kundani ta'an' ndo' saa nii' kundani yu'u ndo'ó. ¹³Koo' ndee iin ne kundani ya'a ka ne xiní ta'an' xiin' nia te sakan' ne taxí kivi' ñuu xa'a' ne xiní ta'an' xiin' nia. ¹⁴Ndo'ó nduu' te xiní ta'an' xiin' i naa' xaa' ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. ¹⁵Ka'an ka i ña te xika' nuu' nuu' i nduu' ndo', sakan' ña iin te xika' nuu' ndii, xiní ra ndee ña xaa' xto'o ra. Te vitin ka'an i ña te xiní ta'an' xiin' i nduu' ndo', sakan' ña sakuu' ña ni ka'an yuva' i

xiin' i ndii, ni ka'an i e xiin' ndo'. ¹⁶Ni nakaxin ndo'ó yu'u, süu' jaan' ndii yu'u ni nakaxin ndo'ó, te ku'un ndo' te kunduu ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' te kunduu naa nduu' ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' a. Te ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' xiin' ña ndiee' i ndii, taxi ña'a' a nda'a' ndo'. ¹⁷Ña yo'o' ka'an chuun' i xiin' ndo' ña kundani naa kundani ta'an' i'in ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña kundasi' ne yivi' iin yivi', ne ndikún ichi' a

¹⁸'Kii' ndasi' ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndo'ó ndii, naka'an' ndo' ña xi'na ka yu'u ni kundasi' nia. ¹⁹Naa' sakan' te kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ndo' ndii, kundani ne yivi' kuenta iin yivi' yo'o' ndo'ó, ndisu süu' kuenta iin yivi' yo'o' ka nduu' ndo', sakan' ña ni nakaxin i ndo'ó tein ne jaan' te kunduu ndo' kuenta i, sakan' na kuu' ndasi' nia ndo'ó. ²⁰Naka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' ña iin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xto'o ra. Sakan' na kuu' naa' ni sando'o' ne jaan' yu'u ndii, sando'o' tu nia ndo'ó. Te naa' ni saxinu nia ña ni sania'a' i ndii, saxinu tu nia ña sania'a' ndo'ó. ²¹Sakuu' nuu' ña jaan' saa nia xiin' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta i, sakan' ña xini nia ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o'.

²²'Naa' ni kixin i te ka'an i xiin' nia ndii, köo' kuachi nia. Ndisu vitin ña ni kixin i, te ni ka'an i xiin' nia ndii, köo' a ni'i' nia ka'an nia xa'a' kuachi nia. ²³Yoo ka ndasi' yu'u ndii, ndasi' tu nia yuva' i. ²⁴Naa' ni xaa' i ña ka'nu' tein nia, ña köo' kivi' ni xaa ndee iin ne yivi' ndii, köo' kuachi nia. Ndisu vitin ndii, tee' ndee xa ni xini nia ña ka'nu' ña ni xaa i ndii, kusaa' ndasi' nia yu'u, te ndasi' tu nia yuva' i. ²⁵Ndisu ni xka'ndia ña jaan' te xinu ña yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mi' ka'an a ndii: "Köo' ndee iin xa'a', te ni kundasi' nia yu'u", kachi a.

²⁶'Ndisu kixin ña chindiee' ndo'ó, ña ti'vi' i kuenta yuva' i. Te ña jaan' nduu' Espiritu Santo, ña sania'a' sakuu' ña ndixa. Te kuaxi ña jaan' nuu' yuva' e', te ndiee yu'u' a xa'a' i. ²⁷Te ndiee yu'u' tu ndo'ó xa'a' i, sakan' ña xa yoo ndo' xiin' i ndee ña nuu'.

16 ¹'Ni ka'an i sakuu' ña jaan' xiin' ndo', te nakoo ndo' ña ini ndo' xini ndo' yu'u. ²Tava' ra ndo'ó vi'e mii' nakaya ne nuu' e', te ndee xaa' tu kivi' ña yoo ka ka'ni' ndo'ó

ndii, kaṇini nia ña ña jaan' kuní Ndiosí saa nia. ³Saa ra sakan' xa'a' a ña xini ra yuva' e' Ndiosí, te ni ndee xini tu ra yu'u. ⁴Ka'an i ña jaan' xiin' ndo', te kii' xaa kivi' ña koo a ndii, naka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' chuun ña saa Espíritu Santo

'Ni ka'an i ña jaan' xiin' ndo' ndee ña nuu', sakan' ña yoo i xiin' ndo'. ⁵Ndisu vitin kua'an nu'u i nuu' ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o', te ndee iin ndo'ó ndātu'ún' yu'u: "¿Mii' kua'an un'?" ⁶Süu' jaan' ndii ni kusuchi' va ini ndo' xa'a' ña ni ka'an i ña jaan' xiin' ndo'. ⁷Ndisu ña ndixa ka'an i xiin' ndo' ndii, va'a ka nduu' a nuu' ndo'ó ña nu'u i, sakan' ña naa' nü'u i ndii, kixin ña chindiee' ndo'ó, ndisu naa' nu'u i ndii, ti'vi' ña'a' i, te koo a xiin' ndo'. ⁸Te kii' kixin ña jaan' ndii, sakuni' a ne yivi' iin yivi' ña ne ndiso' kuachi nduu' nia nuu' Ndiosí, te sakuni' tu ña'a' a ña xachuun' ndaku yu'u, te sakuni' tu ña'a' a ña sana'má ndaku Ndiosí. ⁹Sakan' ña sakuni' a ne yivi' ña ne ndiso' kuachi nduu' nia xa'a' a ña ni ini nia kuni nia yu'u. ¹⁰Te sakuni' tu ña'a' a ña xachuun' ndaku i, sakan' ña nu'u i nuu' yuva' e', te küni ka ndo' yu'u. ¹¹Te sakan' tu sakuni' ña'a' a ña sana'má ndaku Ndiosí, sakan' ña xa ni katun' a ña ndiva'a, ña kumi' ndiee' iin yivi' yo'o'.

¹²'Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an i xiin' ndo'. Ndisu küvi kundani ndo' sakuu' a vitin. ¹³Te kii' kixin Espíritu Santo, ña sania'á sakuu' ña ndixa ndii, ña jaan' sania'á ndo'ó sakuu' ña ndixa, sakan' ña ka'an a ña ka'an mii' a, süu' jaan' ndii ka'an a sakuu' ña ni xini so'o a ka'an yuva' e' Ndiosí kuiti', te sakuni' a ndo'ó ña koo. ¹⁴Te tiin ka'nu' ña jaan' yu'u, sakan' ña natiin a ña ka'an i, te ka'an a ña jaan' xiin' ndo'. ¹⁵Sakuu' ña kumi' yuva' e' ndii, ña'a' tu yu'u nduu' a, sakan' na ni ka'an i ña natiin Espíritu Santo jaan' ña ka'an i, te ka'an a ña jaan' xiin' ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña iin xa'a' kuiti' kusuchi' ini te nda'a' xa'a' a

¹⁶'Ndee iin xa'a' sie kuiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tuku ni kuni ndo' yu'u, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u i —ni kachi Jesús.

¹⁷Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an sava te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Ndichun t̄u ka'án a ndii: “Ndee iin xa'a' sie kuit̄i', te k̄uni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tuku ni kuni ndo' yu'u”? Te, ¿ndichun t̄u ka'án a ndii: “Sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u i'”, kachi a? —ni kachi ra.

¹⁸Te ni ka'an t̄u ra ndii:

—¿Ndichun t̄u ka'án a ndii: “Ndee iin xa'a' sie kuit̄i'”, kachi a? Kündani e' ndichun ka'án a sakan' —ni kachi ra.

¹⁹Ni xini Jesús ña kuni ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ña jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' ta'an' ndo' xa'a' ña ni ka'an i ndii: “Ndee iin xa'a' sie kuit̄i', te k̄uni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tuku ni kuni ndo' yu'u”? ²⁰Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, kuaku ndo', te tana ndii va ndo'. Ndisu ne yivi' kuenta iin yivi' ndii, va'a va kuni ña, te ndo'ó ndii, kusuchi' va ini ndo'. Ndisu ña suchi' ini ndo' jaan' ndii, nandu a ña va'a kuni ndo'. ²¹Kundo'o ndo' ndee naa ndo'o' iin ña'a' kii' xa kuyatin' kuii kaku si'e a', sakan' ña xa ni xaa kivi' ña kaku a, ndisu kii' ndi'i tuvi si'e a' jaan' ndii, nandoso' a' ña ni ndo'o' a', sakan' ña va'a va kuni a' xa'a' a ña ni sakaku' a' iin tiaa iin yivi' yo'o'. ²²Naa sakan' suchi' ini ndo' vitin, ndisu kii' nandiko' i, te kuni i ndo'ó ndii, va'a va kuni nimá ndo'. Te ndee iin ne yivi' küvi sandoñu'u' ña va'a kuni ndo' jaan'. ²³Kivi' jaan' ndii, ndatu'un' ka ndo' yu'u xa'a' ndee iin ña'a. Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndiee' i ndii, taxi ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁴Ndee vitin ndii, tia'an kakan ndo' ndee iin ña'a xiin' ña ndiee' i nuu' Ndiosí. Kakan te kakan ndo' nuu' Ndiosí, te taxi a ña jaan' nda'a' ndo', te xinu ña va'a kuni ndo'.

Yo'o' ka'án Jesús ña nuu' yuva' e' Ndiosí ni kixin a

²⁵Sakuu' ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, ni ka'an e xiin' ña ka'án ndiaa, ndisu xa kuyatin' kivi' ña ka'an ka i ña ka'án ndiaa xiin' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndi'i i xiin' ndo' xa'a' yuva' e'. ²⁶Kivi' jaan' ndii, kakan ndo' ndee ka ña'a nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndiee' i. Sakan' na ka'án i xiin' ndo' ña küní ka a ña kakan yu'u nuu' a xa'a' ndo', ²⁷sakan' ña xa mii' a jaan' ndani ndo'ó xa'a' a ña ndani ndo' yu'u, te kandixa' ndo' ña nuu' a ni kiee i. ²⁸Nuu' yuva' e' Ndiosí ni kiee i, te ni xaa i iin yivi' yo'o'. Te vitin nakoo' i iin yivi' yo'o', te nu'u i nuu' a —ni kachi Jesús.

²⁹Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Vit̄in ndii, ka'án ndi'i va un' xa'a' Ndiosí, te ká'án ka un' xiin' ña ka'án ndiaa. ³⁰Vit̄in kundani ndu ña xiní un' sakuu' ña'a, sakan' na kúní a ndatu'un' un' ndee iin ne yivi' te kuni un' ndee ña kúní nia, sakan' na kandixa' ndu ña nuu' Ndiosí ni kiee un' —ni kachi ra.

³¹Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Náá ndee vit̄in vi' kandixa' xna'a ndo' ña jaan'? ³²Va'a, xaa kivi', te vit̄in nduu' kivi' jaan', ña kiku i'in ndo', te nakoo iin ndaa' ndo' yu'u, ndisu ndoo iin ndaa' i, sakan' ña yuva' e' Ndiosí yoo xiin' i. ³³Ka'án i sakuu' ña jaan' xiin' ndo', te koo ña mani' nimá ndo' xa'a' a ña iin ndaa' nduu' ndo' xiin' i. Iin yivi' yo'o' ndii, kundo'o va ndo', ndisu kuini va ndo' kuni ndo' yu'u, sakan' ña xa ni kanando i nuu' iin yivi' yo'o' —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús xiin' Ndiosí xa'a' te nda'a' xa'a' a

17 ¹Kii' ndi'i ni ka'an Jesús ña jaan', te ni ndani'i a nuu' a ndivi', te ni ka'an a ndii:

—Tataa, xa ni xaa kivi' ña nia'a un' nuu' ne yivi' ña tiin' ka'nu' un' yu'u, ña nduu' si'e un', te xiin' ña jaan' tiin' ka'nu' ne yivi' yo'ó saa yu'u. ²Xa mi' un' ni taxi ña ndiee' yu'u nuu' sakuu' ne yivi' iin yivi', te taxi i kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' nda'a' sakuu' ne ni taxi un' nda'a' i. ³Te xiin' ña yo'o' ni'f' ne yivi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', ña kundani ndi'i nia yoo nduu' yo'ó, ña nduu' iin ndaa' Ndiosí xna'a, te kundani ndi'i tu nia yoo nduu' Jesucristo, ña ni ti'vi' un' iin yivi' yo'o'. ⁴Ni tiin' ka'nu' yu'u yo'ó iin yivi' yo'o', sakan' ña ni saxinú i chuun ña ni taxi un' nda'a' i saa i. ⁵Te vit̄in, tataa, taxi un' ña tiin' ka'nu' un' yu'u mi' yoo un' ñaa', ña ni kumi' i kii' ni yoo i nuu' un' ndee ña kúní ka koo iin yivi' yo'o'.

⁶Ni nia'a i ña ndiee' un' nuu' te yo'o', te ni nakaxin un' tein ne yivi' iin yivi', te ni taxi un' ra nda'a' i. Kuenta yo'ó ni nduu' ra, ndisu ni taxi un' ra nda'a' i, te ni saxinú ra tu'un un'. ⁷Vit̄in ndii, xa xiní ra ña sakuu' ña ni taxi un' nda'a' i ndii, nda'a' yo'ó kuaxi a, ⁸sakan' ña ni saya'á i sakuu' tu'un ña ni taxi un' nda'a' i nuu' ra, te ni natiin va'a ra a. Te ni kandixa' ra ña yo'ó ni ti'vi' yu'u, te xiní xna'a ra ña nuu' yo'ó ni kiee i. ⁹Xa'a' te yo'o' xikán i nuu' un', te süu' xa'a' ne nduu' kuenta iin yivi' xikán i, süu' jaan' ndii xa'a' te ni taxi un' nda'a' i

yo'o' kuítì' xikán ì nuu' un', sakan' ña kuenta yo'ó nduu' ra.
 10 Te sakuu' ña nduu' kuenta ì ndii, kuenta tu yo'ó nduu' a. Te
 sakuu' ña nduu' kuenta yo'ó ndii, kuenta tu yu'u nduu' a, te
 xiin' te yo'o' nì natiin ì ña tiin' ka'nu'. 11 Köo' ka ì koo ìin yivi'
 yo'o', ndisu te yo'o' ndii, ndoo ka ra ìin yivi' yo'o', sakan' ña
 nuu' yo'ó nu'u ì. Tataa, ña su'un, koto un' xiin' ña ndiee' un'
 te nì taxi un' nda'a' ì yo'o', te ìin ndaa' na ìin ndaa' kunduü ra
 saa nii' ìin ndaa' nduu' yoo'. 12 Kii' yoo ì ìin yivi' yo'o' xiin' te
 nì taxi un' nda'a' ì ndii, nì xito' ña'a' ì xiin' ña ndiee' un', te
 ndee ìin ra nì xita, süu' jaan' ndii ìin ndaa' kuítì' ra nì xita, te
 xa sakan' nì kuni a kundo'o te xinu ña yoso' nuu' tutu un'.

13 Te vitin ña kua'an nu'u ì nuu' un' ndii, ka'an ì ña kaa' xiin'
 te yo'o' ña yoo ka ì ìin yivi' yo'o', te va'a ndi'i kuni ra saa nii'
 va'a ndi'i kuni yu'u. 14 Te xa'a' a ña nì taxi ì tu'un un' nuu' ra
 ndii, ndasi' ña'a' ne yivi', ne nduu' kuenta ìin yivi' yo'o', sakan'
 ña süu' kuenta ìin yivi' nduu' ra, saa nii' ndüu' tu yu'u kuenta ìin
 yivi' yo'o'. 15 Süu' xikán ì ña tava' un' ra ìin yivi' yo'o', süu' jaan'
 ndii xikán ì ña koto ña'a' un' nuu' ña ndiva'a. 16 Te yo'o' ndii,
 süu' kuenta ìin yivi' yo'o' nduu' ra, saa nii' ndüu' tu yu'u kuenta
 ìin yivi' yo'o'. 17 Sananduu' un' ra nditia ña ndixa, te tu'un yo'ó
 nduu' ña ndixa jaan'. 18 Saa nii' nì ti'vi' un' yu'u ìin yivi' yo'o'
 nuu' ne nduu' kuenta ìin yivi' ndii, nii' sakan' tu ti'vi' yu'u te
 yo'o' te ka'an ndoso' ra tu'un un' nuu' ne nduu' kuenta ìin yivi'.
 19 Te sanakua'a xiin' mii' ì nuu' ña kuni un' nditia te yo'o', sakan'
 te sanakua'a xiin' mii' tu te yo'o' xa'a' ña ndixa.

20 Süu' xa'a' te yo'o' kuítì' xikán ì nuu' un', süu' jaan' ndii
 xikán tu ì nuu' un' xa'a' ne ìni kuni yu'u xiin' ña sania'a te
 yo'o'. 21 Sakan' te ìin ndaa' kunduü sakuu' nia saa nii' ìin ndaa'
 nduu' yo'ó xiin' yu'u, te ìin ndaa' nduu' tu yu'u xiin' yo'ó,
 tataa, te ìin ndaa' kunduü tu ne jaan' xiin' e', te kandixa' ne
 yivi', ne nduu' kuenta ìin yivi' yo'o', ña yo'ó nì ti'vi' yu'u. 22 Te
 nì taxi ì ndiee' ndatun', ña nì taxi un' nda'a' ì, nda'a' nia, te ìin
 ndaa' kunduü nia ndee naa ìin ndaa' nduu' yoo'. 23 Sakan' na
 ìin ndaa' nduu' ì xiin' nia te ìin ndaa' nduu' tu yo'ó xiin' yu'u,
 te sakan' ìin ndaa' xachi' kunduü nia, te kuni ne nduu' kuenta
 ìin yivi' ña yo'ó nì ti'vi' yu'u, te kuni tu nia ña ndani un' ne
 jaan' ndee naa ndani un' yu'u. 24 Tataa, kuni ì ña ne nì taxi
 un' nda'a' ì ndii, taxi un' ña kundiee nia xiin' ì mii' koo ì, te
 kuni nia ña ndiee' ndatun' ña nì taxi un' nda'a' ì, sakan' ña nì

kundani un' yu'u ndee kii' tia'an kua'a iin yivi' yo'o'. ²⁵Tataa, yo'ó ndii, ña xachuun' ndaku nduu' un', te ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, xini' ña yo'ó, ndisu yu'u ndii, xini' i yo'ó, te xini' tu te yo'o' ña yo'ó ni ti'vi' yu'u iin yivi' yo'o'. ²⁶Te ni nia'a i nuu' ra saa kuu' un', te nia'a ka i ña jaan' nuu' ra te kundani ta'an' ra ndee naa ndani un' yu'u, te iin ndaa' kunduu ra xiin' i —ni kachi a xiin' Ndiosí.

So'o ni xaa a kii' ni tiin te yivi' Jesús
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

18 ¹Kii' ndi'i ni ka'an Jesús xiin' Ndiosí, te ni keta a kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tuku ta'vi' yivi' ña nani' Cedrón. Te ni sko'nu' a xa'a' iin ña tata ña kandu'u' ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ²Te xini' tu Judas, te xito' sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu', mii' kandu'u' ña tata jaan', sakan' ña kua'a' va ichi' ni nduiin Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³Sakan' na ni xaa Judas jaan' ikan' xiin' iin ti'vi' te xiiin', te ni xaa tu te xiiin', te xito' yukun' ka'nu'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ni tianu' ña'a'. Te ndiso' ra kaa tuún xiin' choon tuún a nuu' ra, te ndiso' tu ra ichi'. ⁴Te Jesús ndii, xa xini' ndoo a ndee ña kundo'o a, sakan' na ni kuyatin a nuu' ra, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nanduku' ndo'? —ni kachi a.

⁵Te ni nakuiin ra nuu' a ndii:

—Jesús, te ñuu Nazaret —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' i —ni kachi a.

Te ikan' iin' tu Judas, te sanakua'a ña'a' nda'a' te jaan'. ⁶Te kii' ni ka'an a xiin' ra: “Yu'u nduu' i”, ndii, ni nandiko' xata' ra, te ni nduva ndoo ra ñu'u'. ⁷Sakan' te tuku ni ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nanduku' ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakuiin tukuu ra nuu' a ndii:

—Jesús, te ñuu Nazaret —ni kachi ra.

⁸Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo' ña yu'u nduu' i. Naa' yu'u nanduku' ndo' ndii, taxi ndo' na ku'un te yo'o' —ni kachi a.

⁹Ni ka'an a sakan' te xinu ña xa ni ka'an a ndii: “Te ni taxi un' nda'a' i ndii, ndee iin ra ni ndoñu'u'”, ni kachi a.

¹⁰Sakan' te n̄i xta'ni' Simón Pedro ichi r̄a t̄ixin̄ iin', te n̄i xa'ndia r̄a so'o kua'a iin te nani' Malco, te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ¹¹Sakan' te n̄i ka'an̄ Jesús xiin' Pedro ndii:

—Taxa'a un' ichi un' t̄ixin̄ iin' a, sakan' ña naa' yuva' i n̄i taxi ña kundo'o i t̄undo'o' chie yo'o', ña nduu' ndee naa t̄ikui uva ndii, ¿ñaá xanini un' ña xata'an̄ kundo'o e? —n̄i kachi a.

So'o n̄i xaa a kii' n̄i xan ndiaka r̄a Jesús nuu' sutu ka'nu'

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

¹²Sakan' te sakuu' te x̄in', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' r̄a, xiin' te x̄in' judío, te xito' yukun' ka'nu' ndii, n̄i t̄iin r̄a Jesús, te n̄i satiín ña'a' r̄a. ¹³Te xi'nā ka nuu' Anás n̄i xan ndiaka ña'a' r̄a, sakan' ña t̄iso Caifás nduu' te jaan', te Caifás jaan' nduu' sutu ka'nu' kuiya jaan'. ¹⁴Te Caifás jaan' nduu' te n̄i ka'an̄ xiin' te kuu' ka'nu' nuu' ne judío ña va'a ka iin ndaa' kuiti' te yivi' kuv̄i xa'a' sakuu' ne ñuu r̄a.

Yo'o' nduu' ichi' nuu' ña ka'an̄ Pedro ña x̄in̄ r̄a Jesús

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

¹⁵Te Simón Pedro xiin' inga te nda'a' xa'a' Jesús ndii, ndikún r̄a xata' a kua'an̄ r̄a. Te te nda'a' xa'a' a, te inga jaan' ndii, xiní ta'an' r̄a xiin' sutu ka'nu' jaan', sakan' na n̄i nda'ni r̄a xiin' Jesús nuu' ki'e sutu jaan'. ¹⁶Ndisu Pedro ndii, n̄i ndoo r̄a iin' r̄a xata' xti'e', sakan' na n̄i keta inga te nda'a' xa'a' Jesús jaan', te xiní ta'an' xiin' sutu ka'nu' jaan', te n̄i ka'an̄ r̄a xiin' ña' xito' yi'e' jaan' ña taxi a' xka'ndia Pedro. ¹⁷Sakan' te n̄i ka'an̄ ña' xito' yi'e' jaan' xiin' Pedro ndii:

—¿Tee' te nda'a' xa'a' te kaa' nduu' tu yo'ó n̄i? —n̄i kachi a'.

Te n̄i ka'an̄ r̄a ndii:

—S̄ivi i —n̄i kachi r̄a.

¹⁸Te xa'a' ña v̄ixin̄ va ndii, ita' ne xika' nuu' nuu' sutu jaan' xiin' te x̄in' te xito' yukun' ka'nu' xituni' n̄ia nuu' ñu'u' ña ndatin̄ ikan', te ikan' tu iin' Pedro xiin' n̄ia xituni' r̄a.

So'o n̄i xaa a kii' n̄i sana'má te kuu' ka'nu' ñuu' Jerusalén Jesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹Sakan' te n̄i xa'a' sutu ka'nu' ndatu'ún' r̄a Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a xiin' xa'a' ña sania'á a. ²⁰Te n̄i ka'an̄ Jesús xiin' r̄a ndii:

© 1996 David C. Cook

Iin' Jesús nuu' sutu' ka'nu' (18.21)

—Yu'u ndii, sakuu' ichi' ka'an i xiin' ne yivi' nuu' chitu', te sakuu' ichi' tu ni sania'a i vi'e mii' nakaya ne yivi' xiin' nuu' ki'e yukun' ka'nu' mii' nakaya sakuu' ne nuu e'. Te koo' ndee iin na'a ni sania'a si'e i. ²¹ ¿Ndichun na ndatu'un' un' yu'u? Va'a ka ndatu'un' un' ne ni xini so'o na ni ka'an i, ne jaan' xini ndee na ni ka'an i —ni kachi a.

²² Te kii' ndi'i ni ka'an Jesús na jaan' ndii, iin te xin' xito' yukun', te iin' yatın i kan' ndii, ni sa'ndia' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—¿Náa sakan' vi' nakuiin' yo'ó nuu' sutu' ka'nu'? —ni kachi ra.

²³ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' ni kania'a i ndii, ka'an un' ndee na nduu' a. Te naa' va'a ni ka'an i ndii, ¿ndichun na kuun' un' yu'u? —ni kachi a.

²⁴ Sakan' te ni ti'vi' Anás jaan' Jesús tiín ka a kua'an a nuu' Caifás, te nduu' sutu' ka'nu'.

Yo'o' ka'an ka Pedro na xini ra Jesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Te kii' xka'ndia' sakuu' na jaan' ndii, iin' ndichi Pedro xituni' ra. Te ni ka'an ne ita' i kan' xiin' ra ndii:

—¿Tee' iin te nda'a' xa'a' te ka' nduu' tu yo'ó ni? —ni kachi na.

Te ni ka'an ra ndii:

—Süvi i —ni kachi ra.

²⁶Ikan te inga te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan' ni ka'an xiin' Pedro ndii:

—Ni xini tu yu'u yo'ó xa'a' ña tata xiin' Jesús —ni kachi ra.

Te jaan' ndii, te iin kuu' xiin' te ni xa'ndia Pedro so'o jaan' nduu' ra. ²⁷Te tuku ni ni ka'an Pedro ña xini ra Jesús. Te na ni ña jaan' ka'an ra, te ni kana nduchie.

So'o ni xaa a kii' ni sanakua'a te yivi' Jesús nda'a' Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5, 13-25)

²⁸Sakan' te ni naka ra Jesús vi'e Caifás jaan', te ni xan ndiaka ña'a' ra vi'e ka'nu' te romano. Te xa'a' a ña xa kitú' kuii nduu' a kii' sakan' ndii, ni ko'ni ra vi'e ka'nu' jaan', koto ka ya'a ra ña ka'an tu'un ndei' ra, te küvi kuxi ra ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua. ²⁹Xa'a' a jaan' na ni keta Pilato, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee xa'a' tiin' kuachi ndo' te ñaa'? —ni kachi ra.

³⁰Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii:

—Naa' süu' te nia'a nduu' ra ndii, kixin ndiaka ña'a' ndu nda'a' un' —ni kachi ra.

³¹Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Va'a ka naka ña'a' ndo'ó, te sana'má ña'a' ndo' saa ka'an tuni tu'un ndei' mii' ndo' —ni kachi ra.

Te ni nakuiin te judío jaan' nuu' ra ndii:

—Täxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' ndu ndee iin te yivi' —ni kachi ra.

³²Sakan' ni xka'ndia ña jaan', te xinu ña ni ka'an Jesús kii' ni sakuni' a ndee nuu' ña xi'f kuvi a. ³³Sakan' te ni nandiko' Pilato tixin vi'e ka'nu' ra, te ni kana ra Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Náa yo'ó nduu' rey ne judío? —ni kachi ra.

³⁴Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Náa ña ka'an' mii' un' te ka'an sakan', uun inga ne yivi' ni ka'an a xa'a' i nuu' un'? —ni kachi a xiin' ra.

³⁵Te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—Xini un' ndii, süu' te judío nduu' yu'u. Ne ñuu mii' un' xiin' sutu kuu' nuu' nduu' ne ni sanakua'a yo'ó nda'a' i. ¿Yoo nduu' a ni xaa un'? —ni kachi ra.

³⁶Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā xa'ndia chuun' yu'u ndii, süü' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' a, naa' sakan' te kuenta iin yivi' yo'o' nduu' a ndii, kuun ta'an' te xika' nuu' nuu' i, te täxi ra ñā tiin te yivi' yu'u, te sanakua'a ra yu'u ndā'a' te kuu' ka'nu' nuu' ndu, ne judío. Ndisu süü' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ñā xa'ndia chuun' i jaan' —ni kachi a.

³⁷Sakan' te ni ndatu'un' ñā'a' Pilato ndii:

—Na sakan' ndii, ¿rey nduu' yo'ó un? —ni kachi ra.

Te ni nakuiin Jesús ndii:

—Mii' yo'ó ka'án ñā rey nduu' i. Yu'u ndii, xa xa'a' ñā jaan' ni tuvi i, te xa xa'a' ñā jaan' tu ni xaa i iin yivi' yo'o'. Ni xaa i te ndiee yu'u' i xa'a' ñā ndixa, te sakuu' ne xaa' ñā ndixa ndii, taxi so'ó nja ñā ka'án i —ni kachi a.

³⁸Te ni ndatu'un' ñā'a' Pilato ndii:

—¿Ndee ñā nduu' ñā ndixa nuu' yo'ó? —ni kachi ra.

Kii' ndi'i ni ka'an ra ñā jaan', te ni keta tukuu ra mii' ita' te judío, te ni ka'an ra ndii:

—Koo' ndee iin ñā nja'a ni xaa te yo'ó ni na'in i. ³⁹Ndisu ñā xixaá ndo'ó i'in ichi' kii' nasukú viko' pascua ndii, xikán ndo' nuu' i ñā saña' i iin te ñuu ndo', te naá vi'e kaa. ¿Ñáá kuní ndo' ñā saña' i te nduu' rey ndo'ó, ne judío vitin? —ni kachi ra

⁴⁰Sakan' te ni kuaa' ra ka'án ra ndii:

—Saña' un' te ñaa', süü' jaan' ndii Barrabás saña' un' —ni kachi ra.

Te Barrabás jaan' ndii, iin te kui'ña' nduu' ra.

So'ó ni xaa a kii' ni ka'an chuun' Pilato te kuví Jesús nuu' krusín

19 ¹Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato, te ni suku' yo'o' te xiiin' Jesús ndee ni kuii' xata' a. ²Ndi'i jaan', te ni xa'a te xiiin' iin corona yo'o' iñu', te ni chindu'u' ra a xini' a. Te ni sakui'nú ñā'a' ra toto nani' kua'a ndukun'. ³Te ka'án ra xiiin' a ndii:

—Yoo va'a un', tákui'e, ñā nduu' rey nuu' ne judío —kachi ra.

Te sa'ndia' ra nuu' a. ⁴Sakan' te ni keta tukuu Pilato, te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', ka'an chuun' i ñā keta ra ki'e te kuni ndo' ñā ni na'in yu'u ndee iin kuachi ra —ni kachi ra.

⁵Te nī keta Jesús ndu'u' corona yo'o' iñu' jaan' xini' a, te ni'nu' a toto kua'a ndukun' jaan'. Te nī ka'an Pilato xiin' ne jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' ra nī xaa i —nī kachi ra.

⁶Kii' nī xini' ña'a' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xiin', te xito' yukun' ka'nu' ndii, nī kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iNuu' krusin' kuxi un' te ñaa'! iNuu' krusin' kuxi un' ra! —nī kachi ra.

Ikan' te nī ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Naka ña'a' ndo'ó te kuxi ña'a' mii' ndo' nuu' krusin', sakan' ña koo' ndee iin kuachi te kaa' nī na'in yu'u —nī kachi ra.

⁷Te nī ka'an te judío kuu' nuu' ndii:

—Kumi' ndu iin tu'un ndei' ña ka'an chuun' ña kuni' a kuvi ra, sakan' ña nī ndasandu' xiin' mii' ra si'e' Ndiosí —nī kachi ra.

⁸Kii' nī xini' so'o Pilato ña jaan' ndii, nī yi'vi ka ra. ⁹Te nī ndi'vi tukuu ra tixin vi'e ka'nu' jaan', te nī ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—iMii' nī kiee yo'ó? —nī kachi ra.

Ndisu nī nakuiin Jesús. ¹⁰Sakan' te nī ka'an Pilato xiin' a ndii:

—iNdichun na küni ka'an un' xiin' i? iÑáá xini' un' ña kumi' i ña ndiee' te saña' i yo'ó, te kumi' tu i ña ndiee' te ka'an chuun' i te kuxi te xiin' i yo'ó nuu' krusin'? —nī kachi ra.

¹¹Te nī nakuiin Jesús ndii:

—Ndee iin nuu' ña ndiee' kümi' un' nuu' yu'u naa' nī taxi Ndiosí a nda'a' un', xa'a' a jaan' na te nī sanakua'a yu'u nda'a' un' ndii, chie ka kuachi kumi' ra —nī kachi a.

¹²Ndee kii' sakan', te nī xa'a' nduku' ra saa kuvi saña' ña'a' ra, ndisu nī ka'an ti'e' ka te judío jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' saña' un' te ñaa' ndii, ndüu' ka un' te xini' ta'an xiin' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' ka. Sakan' ña yoo ka sananduu' xiin' mii' mii' rey ndii, te ndasi' ta'an' xiin' César nduu' ra —nī kachi ra.

¹³Te kii' nī xini' so'o Pilato ña jaan' ndii, nī ka'an chuun' ra, te nī keta Jesús. Te nī xikundu'u' Pilato jaan' mii' xa'nú ra kuachi iin xaan' mii' nani' Gabata xiin' tu'un hebreo, te ña jaan' kuni kachi a ndii: “Ki'e mii' kaa' yuu!” ¹⁴Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' viko' pascua nduu' a kii' sakan', yatin' iin ke'in' nduu' a, te nī ka'an Pilato xiin' te judío jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' rey ndo' —ni kachi ra.

¹⁵Ndisu ni kuaa' ti'e' te jaan' ka'an ra ndii:

—iKa'ni' kii' ra! iKa'ni' kii' ra! iNuu' krusin kuxi un' ra!
—ni kachi ra.

Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—iNdichun na kuni ndo' na kuxi i rey ndo' nuu' krusin?
—ni kachi ra.

Te ni nakuiin sutu kuu' nuu' jaan' ndii:

—iIin ndaa' César kuiti' nduu' rey ndu! —ni kachi ra.

¹⁶Sakan' te ni sanakua'a na'a' Pilato nda'a' te xin' ra te kuxi na'a' ra nuu' krusin. Sakan' na ni naka na'a' ra te kua'an ra xiin' a.

So'o ni xaa a kii' ni kuxi te xin' Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

¹⁷Te ni keta Jesús ikan' ni'i' a krusin a kua'an a iin xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachi a xiin' tu'un hebreo ndii: “Iki' xini' ndii.” ¹⁸Te ikan' ni kuxi na'a' ra nuu' krusin. Te tata'vi' xiin' a ni kuxi ra iin te yivi' nuu' iin krusin. Iin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' itin a. Te Jesús naá ma'in'. ¹⁹Te ni ke'i Pilato iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu' mii' ka'an a ndii: “Jesús, te nuu Nazaret yo'o', nduu' rey ne judío”, kachi a.

Te ni ka'an chuun' ra na chindu'u' te xin' na jaan' xini' krusin Jesús. ²⁰Te kua'a' ne judío ni ka'vi' tu'un jaan', sakan' na mii' ni kuxi ra Jesús nuu' krusin jaan' ndii, yatın nuu ni nduu' a. Te ni ke'i ra na jaan' xiin' tu'un hebreo, xiin' tu'un latín, xiin' tu'un griego. ²¹Sakan' na kuui' ni ka'an sutu kuu' nuu' nuu' ne judío xiin' Pilato ndii:

—Ke'i un' rey ne judío, süu' jaan' ndii va'a ka ke'i un' na ka'an mii' ra ndii: “Yu'u nduu' rey ne judío, kachi ra” —ni kachi sutu jaan'.

²²Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Na xa ni ke'i i ndii, xa sakan' koo mii' a —ni kachi ra.

²³Te kii' ndii ni kuxi te xin' jaan' Jesús nuu' krusin ndii, ni ki'in ra toto a, te ni nata'vi' kumi' saa' ra a, iin ndaa' iin ndaa' a xa'a' i'in ra. Te ni ki'in tu ra toto na titi a, te na jaan' ndii, kuasa' ni naku a, süu' jaan' ndii iin ndaa' nduu' kanii' a. ²⁴Sakan' na kuui' ni ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Ndäta' e' e, süü' jaan' ndii va'a ka katın e' xa'a' a, te kuni e' yoo nda'a' ndoo a —ni kachi ra.

Sakan' te ni xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: “Ni nata'vi' te yivi' toto i, te ni katın ra xa'a' toto tití i”, kachi a. Te sakan' xna'a' ni xaa te xiin' xiin' toto a jaan'.

²⁵Te yatın xa'a' krusín Jesús jaan' iin' si'i' a, xiin' ña' ta'an' si'i' a, ña' nani' María, ña' nduu' ña' si'i' Cleofas, xiin' María Magdalena. ²⁶Te kii' ni xini Jesús iin' si'i' a ikan', te ni xini tu a iin' te nda'a' xa'a' a, te ndani a xiin' ña' jaan' ndii, ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Nanaa, koto un', ndee naa si'e un' nduu' te iin' xiin' un' ñaa' vitin —ni kachi a.

²⁷Ndi'i' jaan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Koto un', ndee naa si'i' un' nduu' na ñaa' vitin —ni kachi a. Te ndee kivi' jaan' ni natiin ña'a' ra te ndu'u' a' vi'e ra.

So'o ni xaa a kii' ni xi'i' Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49)

²⁸Te kii' ni xka'ndia sakuu' ña jaan' ndii, ni xini Jesús ña xa ni saxinú a sakuu' ña kuni Ndiosí saa a. Sakan' na kuii' ni ka'an a te xinu ña yoso' nuu' tutu jaan' ndii:

—Ichí va i tikui —ni kachi a.

²⁹Te iin' iin' kisi' ikan', te chitu' vi' a naá vino iya', sakan' te ni se'vi ra iin' pachi vino jaan', te ni satiín ra a nuu' nda'a' nduku hisopo, te ni satondía ra yu'u' a. ³⁰Kii' ndi'i' ni xi'i' Jesús vino iya' jaan', te ni ka'an a ndii:

—Xa ni saxinu i sakuu' a —ni kachi a.

Sakan' te ni nako' xini' a, te ni keta nimá a.

So'o ni xaa a kii' ni saki'vi' te xiin' iin' kaa xiin' nuu' toko' Jesús

³¹Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' te judío xa'a' ña yoo viko' pascua nduu' a kii' sakan', te ni kuni ra ña ndoo ñu'u' nde'i' jaan' nuu' krusín ndee xaa' kivi' sábado, ña xi nandiee' ra, sakan' ña kivi' ka'nu' va nduu' a nuu' ra. Sakan' na ni xikan ra ña va'a nuu' Pilato ña ka'an chuun' ra, te ka'nu' te xiin' si'in te ndondia nuu' krusín jaan', te sanuu' tu ra ñu'u' nde'i' te jaan'. ³²Sakan' na ni xa'an te xiin', te ni xa'nu ra si'in te nuu', te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusín xiin' Jesús, te ni xa'nu tu ra si'in inga te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusín tuku ta'vi' xiin' a.

³³Ndisu kii' ni xaa ra nuu' krusín mii' taxko' Jesús ndii, ni xini ra na xa ni xi'i a, sakan' na ni xa'nu ra si'in a. ³⁴Te ndii ni tuvi iin te xiin' jaan' kaa xiin' nuu' toko' a, te xaka'an e' te ni kiee nii' xiin' tikui. ³⁵Te ni xini sakuu' na yo'o' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' a, te na ka'an ra ndii, na ndixa nduu' a, te xini ra na na ndixa ka'an ra, sakan' te kandixa' tu ndo'ó a. ³⁶Sakan' na ni xka'ndia sakuu' na jaan' te xinu na yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ndee iin iki' a ni xa'nu te yivi'", kachi a. ³⁷Te sakan' tu yoso' a inga xaan' nuu' tutu a mii' ka'an ndii: "Koto ndiaa ne yivi', te ni tuvi ra kaa xiin' toko'", kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni ndiee nu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸Kii' ndi'i ni xka'ndia sakuu' na jaan' ndii, ni xa'an José, te ni kiee nuu' Arimatea, te ni ka'an nda'vi ra xiin' Pilato na taxí te jaan' na'in ra nu'u' nde'i Jesús. Te jaan' ndii, iin te ni ndikun ichi' Jesús nduu' ra, ndisu ni ndikun si'e na'a' ra xa'a' a na yi'vi ra te ka'nu' nuu' ne judío. Te ni taxí Pilato jaan' na na'in ra nu'u' nde'i a jaan'. Sakan' te ni xa'an na'in ra a. ³⁹Sakan' tu Nicodemo, te ni xa'an ndi'e' iin nuu' mii' ndu'u' Jesús ndii, ni xaa ra ni'i' ra yatin' oko uxi kilo na xavixín' va, na ni nasaka xiin' mirra xiin' áloe. ⁴⁰Sakan' te ni na'in uvi saa' ra nu'u' nde'i Jesús, te ni tisuku' ra a toto, na ni xakin ra xa'an xavixín' jaan', saa xixaá ne judío kii' nataan' nia nu'u' nde'i ne ni xi'i. ⁴¹Te yatin' mii' ni xi'i Jesús nuu' krusín ndii, kandu'u' iin na tata. Te tein na tata jaan' yoo iin yavi ndii xaa' mii' tia'an kunaá ndee iin nu'u' nde'i ne yivi'. ⁴²Te ikan' ni chinaá ra nu'u' nde'i a jaan' xa'a' a na yatin' ka iin' yavi jaan', te siin' tuku' ndii xa kuyatin' kuui xaa kivi' na sakoo' tu'va xiin' mii' te judío xa'a' na yoo viko' pascua.

So'o ni xaa a kii' ni natiaku Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

20 ¹Tikuiin ka nia'a va kivi' nuu' xa'a' ximana, te ni xa'an María Magdalena yavi ndii mii' naá nu'u' nde'i Jesús. Te ni xini a' na xa ni nundia'a yuu' na ndasi yu'u' yavi jaan'. ²Sakan' te ni ndava a' kua'an a' mii' ndu'u' Simón Pedro xiin' inga te ndikún ichi' Jesús, te kundani va a. Te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Ni na'in te yivi' ñu'u' nde'i xto'o e' tixin yavi ndii, te xini e' mii' ni chikandu'u' ra a —ni kachi a'.

³Ikan' te ni ndava Pedro xiin' inga te ndikun ichi' Jesús jaan' kua'an koto ra yavi jaan'. ⁴Iin kachi ni taxta'an' uvi saa' ra, ndisu ndiee' ka ni ndava inga ra te sakan' Pedro, te xi'na ka ra ni xaa yavi jaan'. ⁵Te ni nakutandie ra xto'ni' ra tixin yavi jaan', te ni xini ra ndiee' toto ña ni ndisuku' ñu'u' nde'i Jesús, ndisu ni ndi'vi ra. ⁶Sakan' te ndikun Simón Pedro xata' te jaan' ni xaa ra, te ni nda'ni ra tixin yavi jaan', te ni xini ra ndiee' toto ña ni ndisuku' ñu'u' nde'i Jesús. ⁷Te ni xini tu ra ndu'u' toto ña ni ndisuku' xini' Jesús. Ndisu iin' ta'nú a te ndu'u' siin' mii' a. ⁸Sakan' te ni nda'ni tu te nda'a' xa'a' a, te ni xaa nuu' yavi jaan', te ni xini ra ña ni yoo jaan', te ni kandixa' ra a. ⁹Kuachi ndii tia'an kundani ra kii' sakan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña ka'an ña ni kuni a natiaku a. ¹⁰Te ni nandiko' te nda'a' xa'a' a jaan' mii' ndiee' ra.

So'o ni xaa a kii' ni tuví Jesús nuu' María Magdalena
(Mr. 16:9-11)

¹¹Te María jaan' ndii, ni ndoo a' iin' a' xaku' a' yatín yu'u' yavi jaan'. Te kii' iin' a' xaku' a' jaan', te ni nakutandie a', te koto'ni' a' tixin yavi jaan' ndii, ¹²ni xini a' uvi ta'an ángle ni'nu' a' toto yaa, te ndiee' a' mii' ni kandu'u' ñu'u' nde'i Jesús. Iin a' mii' ni yoo xini' a, te inga a' mii' ni yoo xa'a' a. ¹³Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pia'un? —ni kachi a.

Te ni nakuiin ña' jaan' ndii:

—Xaku' i sakan' ña ni na'in te yivi' ñu'u' nde'i xto'o i, te xini i mii' ni chikandu'u' ra a —ni kachi a'.

¹⁴Kii' ndi'i ni ka'an a' ña jaan', te ni nakoto xata' a' ndii, ni xini a' iin' Jesús ikan', ndisu ni nakuni ña'a' a'. ¹⁵Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pia'un? ¿Yoo nanduku' un'? —ni kachi a.

Te ni xanini ña' jaan' ña tee' te xito' ña tata jaan' nduu' ra, sakan' na ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Tákuie, naa' yo'ó ni na'in a' ndii, ka'an un' xiin' i mii' ni chikandu'u' un' a, te ku'un na'in e —ni kachi a'.

¹⁶Te n̄i ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—María —n̄i kachi a'.

Ikan' te n̄i nandiko' kuiín a', te n̄i ka'an a' tu'un hebreo xiin' a' ndii:

—Raboni —n̄i kachi a'.

Te ña jaan' kuni kachi a maestro.

¹⁷Ikan' te n̄i ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Töndia un' yu'u, sakan' ña tia'an kaa i nuu' yuva' i. Ndisu kua'an mii' ndiee' ñani i, te ka'an un' xiin' ra ndii: “Xa kua'an kaa i nuu' yuva' i, ña nduu' tu yuva' ndo'ó, nuu' Ndiosí i, ña nduu' tu Ndiosí ndo'ó” —n̄i kachi a'.

¹⁸Sakan' te kua'an María Magdalena mii' ndiee'

te nda'a' xa'a' a te ka'an a' xiin' ra ña n̄i xini a' xto'o e', te ndatu'un' tu a' nuu' ra sakuu' ña n̄i ka'an ña jaan' xiin' a'.

So'o n̄i xaa a kii' n̄i tuvi Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹Kii' n̄i xa'a' kuñuu xakuua' kivi' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, ndasi kutu' yi'e' vi'e' mii' ndiee' te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' a ña yi'vi ra te judío kuu' nuu'. Sakan' te n̄i nda'ni Jesús vi'e' jaan', te n̄i xikuiin a ma'in' ra, te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Na ko'o na ña maní' xiin' nimá ndo' —n̄i kachi a'.

²⁰Ndi'i so'o n̄i ka'an a ña jaan', te n̄i nia'a a nda'a' a xiin' to'ko' a nuu' ra. Te n̄i nakuatia' va ra kii' n̄i xini ra xto'o e'.

²¹Te n̄i ka'an tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Na ko'o na ña maní' xiin' nimá ndo'. Saa nii' n̄i ti'vi' yuva' e' Ndiosí yu'u te ka'an ndoso' i xa'a' a ndii, nii' sakan' ti'vi' tu yu'u ndo'ó te ka'an ndoso' ndo' xa'a' i —n̄i kachi a'.

© 1996 David C. Cook

*Ni tuvi Jesús nuu'
María Magdalena kii' n̄i
natiaku a (20.16)*

²²Te kii' ndi'i ni ka'an a ña jaan' ndii, ni kondia tachi' yu'u' ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Natiin ndo' Espíritu Santo. ²³Yoo ka koo ka'nu' ini ndo' xa'a' kuachi' ndii, koo ka'nu' tu ini Ndiosí xa'a' kuachi' nia, te yoo ka koo' ka'nu' ini ndo' xa'a' kuachi' ndii, koo' ka'nu' tu ini Ndiosí xa'a' kuachi' nia —ni kachi' a.

**Yo'o' ka'an Tomás ña kändixa' ra ña ni
natiaku Jesús naa' küni ña'a' ra**

²⁴Iin te uxi uvi te nda'a' xa'a' Jesús, te nani' Tomás, te nani' tu te kuate ndii, koo' ra ndu'u' xiin' inga te nda'a' xa'a' a jaan' kii' ni kixin a nuu' te jaan'. ²⁵Sakan' na ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' ra ndii:

—Ni xini ndu xto'o e' —ni kachi' ra.

Ndisu ni ka'an Tomás xiin' ra ndii:

—Naa' küni i mii' nia'a' ni kuxi ra clavo nda'a' a, te tuvi i nuu' nda'a' i ikan', te se'vi tu i nda'a' i toko' a mii' ni tuxu'vi a ndii, kändixa' xachi' i —ni kachi' ra.

²⁶Kii' ni ya'a unia kivi', te ndiee' tukuu' te nda'a' xa'a' a jaan' tixin vi'e jaan', te ndu'u' tu Tomás xiin' ra kii' sakan'. Tee' ndee ni ndasi kutu' yi'e' vi'e' jaan' ndii, ni xaa Jesús, te ni xikuiin a ma'in' ra tixin vi'e' jaan', te ni nakuatu ña'a' a ka'an a ndii:

—Na koo na ña mani' xiin' nimá ndo' —ni kachi' a.

²⁷Sakan' te ni ka'an a xiin' Tomás ndii:

—Tuvi nuu' nda'a' un' yo'o', te koto un' nda'a' i, sanakaá un' nda'a' un', te tuvi un' un' toko' i mii' ni tuxu'vi i. Te künduu ka un' te kändixa', süu' jaan' ndii kunduu un' iin te kändixa' —ni kachi' a.

²⁸Ikan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Xto'o mii' i nduu' yo'ó, te Ndiosí mii' tu i nduu' un' —ni kachi' ra.

²⁹Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kandixa' un' vitin xa'a' a ña ni xini nduchi' nuu' un' yu'u, ndisu sañu'u' va Ndiosí ne kandixa' tee' ndee ni xini nia yu'u —ni kachi' a.

Yo'ó ka'an Juan xa'a' ndichun ni ke'i ra tutu yo'o'

³⁰Ni xaa tu Jesús kua'a' ka chuun ka'nu' nuu' te nda'a' xa'a' a, te ni ke'i sakuu' a nuu' tutu yo'o'. ³¹Ndisu ni ke'i ña yo'o' te

kandixa' ndo'ó ña Jesús nduu' Cristo, ña sakakú yoo', te suvi tu a nduu' si'e Ndiosí. Te naa' kandixa' ña'a' ndo' ndii, natiin ndo' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' xiin' ña ndiee' a.

So'o ni xaa a kii' ni tuví Jesús nuu' uxá ta'an te nda'a' xa'a' a

21 ¹Ni ya'a ña jaan', te ni satuví xiin' mii' tukuu' Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a yu'u' miní Tiberias. So'o ni xaa a. ²Ñu'u' inga' te nda'a' xa'a' a, te nduu' Simón Pedro, xiin' Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' Natanael, te ni kiee ñuu Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, xiin' uvi ta'an tiaa si'e Zebedeo, xiin' inga uvi ta'an ka te nda'a' xa'a' a. ³Sakan' te ni ka'an Simón Pedro xiin' te jaan' ndii:

—Ku'un tava' i —ni kachi ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ku'un tu ndu'u xiin' un' —ni kachi ra.

Te ni kiee ra kua'an ra, te ni ko'ni ra tixin iin tundo'o', ndisu nii' ñuu jaan' kōo' xachi' tiaka' ni tava' ra. ⁴Te kii' xa kitú' ndii, ni xini ra iin' Jesús yu'u' miní jaan', ndisu ni nakuni ña'a' ra. ⁵Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Pia'un, ¿ñáá xa ni tava' ndo' tiaka' kuxi ndo'? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Kōo' ri' —ni kachi ra.

⁶Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sko'ni' ndo' ñunu' ndo' xiin' kua'a tundo'o' ñaa' te tava' ndo' ri' —ni kachi a.

Sakan' te ni sko'ni' ra a ikan', te ni sekun ra kua'a' koo' chukuu' ri' ndee küvi ka xta'ni' ra ñunu' jaan' tikui. ⁷Te nda'a' xa'a' a, te ndani a, ni ka'an xiin' Pedro ndii:

—Xto'o e' Jesús nduu' ña iin' kaa' —ni kachi ra.

Kii' ni xini so'o Simón Pedro ña xto'o e' Jesús nduu' ña jaan' ndii, xaka'an e', te ni nakui'nu ra toto ra, sakan' ña xa ni tava' ra a, te ni sko'nu' ki'i' va ra miní jaan' te xaa ra mii' iin' a. ⁸Te inga te nda'a' xa'a' a ndii, ni kixin mii' ra xiin' tundo'o' jaan' kañuu' ra ñunu' tiaka', sakan' ña xaku' xika' ñu'u' ra yu'u' miní, yatin' ciento metro kuiti' xika'. ⁹Kii' ni nuu ra ñu'u' ndii, ni xini ra ñu'u' tikeí, te kanu' iin tiaka' yatan' ri', te ni xini tu ra iin xita' va'a. ¹⁰Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' sava tiaka', ti' sakan' ni tava' ndo' ñaa' —ni kachi a.

¹¹Sakan' na ni sko'nu' Simón Pedro tixin tundoo', te ni xita' ra ñunu' jaan' ndee yu'u' miní mii' ichi kaa', te chitu' vi' a ñu'u' tiaka' na'nu'. Ciento uvi xiko uxi uní kuu' ri', tee' ndee kua'a' ya'a ri' ndii, ni tia'ndiá ñunu' jaan'. ¹²Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Nia'a ndo', te kuxi ndo' —ni kachi a.

Te ndee iin te nda'a' xa'a' a jaan' ni kundieni ndatu'un' ña'a' yoo nduu' a, sakan' ña xa xini ra ña xto'o e' nduu' a. ¹³Sakan' te ni kuyatin Jesús, te ni na'in a xita' va'a, te ni taxi ña'a' a nda'a' ra, te sakan' tu ni xaa a xiin' tiaka'. ¹⁴Ña yo'o' nduu' ichi' ña uní ña ni tuvi Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a ndee kii' ni natiaku a.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Pedro ña koto ra ne nduu' kuenta a, ndee naa xito' iin te yivi' mbee sana ra

¹⁵Kii' ndi'i ni xixi ra, te ni ndatu'un' Jesús Simón Pedro ndii: —Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani kua'a' ka un' yu'u te sakan' ña ndani un' te yo'o'? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Uun ndo', tákui'e, xini un' ña ndani i yo'ó —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto ne nduu' kuenta i ndee naa xito' iin te yivi' mbee sana ra —ni kachi a.

¹⁶Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' a ichi' ña uvi ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani va un' yu'u? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Uun ndo', tákui'e, xini un' ña ndani i yo'ó —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto un' ne nduu' kuenta i ndee naa xaa' iin te xito' mbee sana ra —ni kachi a.

¹⁷Te ni ka'an ni tukuu a xiin' ra ichi' ña uní ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani un' yu'u? —ni kachi a.

Te ni kusuchi' va ini ra xa'a' a ka xa uní ichi' ni ndatu'un' ña'a' a naa' ndani ña'a' ra. Sakan' na ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, sakuu' ña yoo xini yo'ó, sakan' na kuu' xini un' ña ndani yu'u yo'ó —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto un' ne nduu' kuenta i ndee naa xaa' iin te xito' mbee sana ra. ¹⁸Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña kii' ni nduu un'

te sava ndii, ni nakui'nu mii' un' toto un', te ni xa'an un' mii' ka ni kuni nimá un', ndisu kii' kuixa un' ndii, katani un' nda'a un', te inga ne yivi' sanakui'nú yo'ó toto un', te ku'un nia xiin' un' mii' kuni ku'un un' —ni kachi a.

¹⁹Ni ka'an Jesús ña jaan', te nia'a a saa kundo'o ra kii' kuvi ra, te xiin' ña jaan' natiin Ndiosí ña tiin' ka'nu'. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Kundikun ichi' i —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ndani ka a

²⁰Sakan' te ni nakoto xata' Pedro, te ni xini ra inga te nda'a' xa'a' Jesús, te ndani ka a, ndikun ra xata' kuaxi ra. Te jaan' nduu' te ni kuyatin nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra kii' ndiee' ra xixi' ra ndii: “¿Yoo nduu' te sanakua'a yo'ó nda'a' te kuu' ka'nu' takui'e?”, ni kachi ra. ²¹Te ni ndatu'un' Pedro Jesús kii' ni xini ra te jaan' ndii:

—Takui'e, te te kaa', ¿ndee ña kundo'o ra? —ni kachi ra.

²²Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' kuni i ña tiaku ra ndee kii' nandiko' i iin yivi' yo'o' ndii, ¿yoo nduu' a ndi'ni yo'ó? Yo'ó ndii, kundikun ichi' i —ni kachi a.

²³Xa'a' a jaan' na ni kiku kuento tein ñani ta'an' e' ña küvi te nda'a' xa'a' a jaan', ndisu ni ka'an Jesús ña küvi ra, süu' jaan' ndii ni ka'an a ndii: “Naa' kuni i ña tiaku ra ndee kii' nandiko' i iin yivi' yo'o' ndii, ¿yoo nduu' a ndi'ni yo'ó?”, ni kachi a.

²⁴Te nda'a' xa'a' a jaan' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña jaan', te ni ke'i ra a, te xini e' ña ña ndixa ndiee' yu'u' ra. ²⁵Te yoo kua'a' ka ña ni xaa Jesús. Sakan' na kui' naa' ni xikoso' i'in ña jaan' nuu' tutu ndii, tuu yu'u' ña ñani nuu' ñu'u' iin yivi' kundiee tutu ña ka'an xa'a' a naa' sakan' te ni ke'i a. Sakan' na kunduu a.